

CENTRALNA BIBLIOTEKA JNA

Inv. br.

28286

sign. C-47

ВОЈНО ДЕЛО

5

1 9 5 2

САДРЖАЈ

	Стр.
Генералмајор Радивоје Јовановић : Широки фронт и широка зона — — —	1
Мајор Ивица Јакелић : Једно мишљење о организацији ПТО у одбрани — —	13
Пуковник Стојан Кораћ : Уређење концентрациске просторије — — — —	22
Пуковник Душан Зарић : Израда, оправка и реконструкција војних путева — —	35
Капетан бојног брода Казимир Ренчел : Утицај Јадранског Мора на развој аустроугарске морнарице — — — — — — — — — —	50
С. М. : Морални лик војводе Живојина Мишића — — — — — — — — — —	65

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Капетан бојног брода Антон Симовић : Дунавске флотиле у Првом и Другом светском рату — — — — — — — — — —	77
---	----

ИЗ ИНОСТРАНИХ АРМИЈА

Н. Н. : Гледишта страних армија по питању маневарске одбране — — — —	90
Д. Г. : Шта се проучава на Ратној школи у Великој Британији — — — —	98
Тактичко-техничке новине — — — — — — — — — —	103

ПРИКАЗИ КЊИГА И ЧАСОПИСА

Генерал Марк В. Кларк : Срачунати ризик — — — — — — — — — —	106
Капетан Шурку Косеоглу : Да ли је Кореја, као и Швајцарски грађански рат, родила нову доктрину? — — — — — — — — — —	109
Лидел Харт: Тенковски рат и његова будућност — — — — — — — — — —	112
Потпуковник Т. Е. Цонс : Могућности и користи од војног осветљавања бојног поља — —	116
Мајор Еди Бауер : Поморско ваздухопловство — главни адут америчке стратегије — — — —	118

Редакциони одбор: Генерал-потпуковник **Душан Кведер** (одговорни уредник), генерал-потпуковник **Љубо Вучковић**, вице-адмирал **Срећко Манола**, генерал-потпуковник **Михаило Апостолски**, генерал-потпуковник **Милинко Ђуровић**.

Адреса: „Војно дело“, Улица пролетерских бригада бр. 57, телефон 42-245, локал 35, 36 и 42, поштански фах 692.

ВОЈНО ДЕЛО

ОРГАН МИНИСТАРСТВА НАРОДНЕ ОДБРАНЕ ФНРЈ

БРОЈ 5

СЕПТЕМБАР—ОКТОБАР 1952

ГОДИНА IV

Генералмајор РАДИВОЈЕ ЈОВАНОВИЋ

ШИРОКИ ФРОНТ И ШИРОКА ЗОНА

У овом чланку изнећемо своје мишљење о неким проблемима одбране на широком фронту, о којима су у нашој војној литератури изнета извесна гледишта са којима се не можемо сложити. Тако на пример, при разматрању одбране на широком фронту долази се и до таквог закључка да изврстан део армије малих држава, чије су границе доста велике (а то је уствари скоро код свих малих држава), мора да изводи одбрану на широком фронту и да је због тога таква одбрана један од типичних видова одбране малих армија. За потврду таквог гледишта узима се као пример стратемски развој српске војске 1914 године, када је неколико истурених одреда добило врло широке зоне дејства испред својих армија. Међутим, треба имати у виду да ти одреди уопште нису имали задатак да воде одбрану на широком фронту, већ да врше извиђање и заштиту својих армија — дакле, вођење одбране за добитак у времену ради омогућавања концентрације главних снага. Српско командовање водило је строго рачуна да у ове одреде одвоји само онолико снага колико је било потребно за обављање таквих задатака, тако да њихова јачина није превазилазила једну трећину укупних снага. Ово је било нужно зато да би се имале што јаче прикупљене снаге за одлучне сударе. А сам начин дејства одреда био је у сагласности са њиховим задатком (извиђање и обезбеђење), тако да се проучавањем ових примера могу извлачити закључци у погледу извиђања и обезбеђења, а не и у погледу начина извођења саме одбране.

Осим тога, треба се потсетити да се наше битке: Церска, Колубарска, Кумановска, Битољска, Брегалничка, пробој Солунског фронта, па ни Карађорђево битке, итд. нису изводиле на широком фронту.

Исто тако, постоји мишљење да је наша армија у Народноослободилачком рату скоро редовно дејствовала у одбрани на широком фронту. Међутим, ако се анализирају поједине непријатељске офанзиве јасно ће се видети да је непријатељ претежно изводио операције за окружење наших главних снага. Ми смо у тим офанзивама били

приморани да стварамо фронт само до момента док не утврдимо непријатељске намере и груписање његових снага и на основу тога припремимо пробој. А пробој се увек вршио прикупљеним снагама на уском фронту. Док је непријатељ, због тежње за окружењем и уништењем наших снага, био приморан да ствара фронт и на тај начин развлачи сопствене снаге, дотле смо ми имали то преимућство да груписамо своје снаге на врло уском отсеку пробоја, дакле, за одлучни део операције. Супротно оваквом поступку у окружењу, ми смо вршили и деконцентрацију својих снага ради извлачења испод непријатељског удара, ако нам је претило окружење. Дакле, деконцентрација снага примењивала се искључиво ради избегавања окружења. Међутим, она се није примењивала у тактичком погледу. Дивизије су скоро редовно дејствовале прикупљене на појединим правцима и на сразмерно уским просторијама. Па и кад узмемо случај одбране појединих наших јединица на појединим правцима, видимо да се није тежило стварању широких фронтава него држању прикупљених јединица. Због ограничености снага и карактера терена поједини команданти су били често у дилеми да ли да прошире или сузе свој фронт, јер би у првом случају развукли сопствене снаге, а у другом непријатељ је имао могућност за извођење бочног удара. Међутим, баш у одбрани, а нарочито на појединим комуникацијама, било је најтеже решити питање одбране центра због јачине непријатеља у тенковском наоружању и артиљерији, с једне, и наше слабости у противтенковској одбрани и артиљерији с друге стране. Због тога је непријатељ најчешће вршио пробој центра на врло уском отсеку.

Завршна фаза рата још у већој мери демантује „широки фронт“ у одбрани. Треба се сетити само колики је био фронт наше Прве или Треће армије у току 1945 године. Исто тако треба проучити начин дејства Друге армије који је карактеристичан баш због ширине зоне, али у којој су се дивизије врло често браниле на фронту знатно мањем него што данас сматрамо као нормалан фронт у одбрани.

Уствари, ова кратка анализа историје наших ратова показује да се не може говорити о одлучним биткама на широком фронту. Поједине помоћне радње, као што су извиђање и обезбеђење, које се заиста изводе на просторији веће ширине и дубине (а тако је и данас), не могу служити за доношење закључака о извођењу отсудне одбране.

Суштина овога проблема своди се на питање односа величине армије и ширине ратишта, које, по нашем мишљењу, не треба посматрати у смислу одбране земљишта (отуда, када је ратиште широко а армија мала, одбрана добија облик одбране на широком фронту), већ у смислу извођења одлучних судара како у офанзивним, тако и дефанзивним операцијама, тј. извођења одговарајуће офанзивне или дефанзивне операције. Историја јасно говори да то није никакав нови проблем. Такозвано фронтално ратовање, под чијим су утицајем и произашла оваква мишљења, родило се тек у Првом светском рату. Пре тога није било фронталног ратовања. Однос ширине ратишта и величине армије био је далеко неповољнији него данас. У многобројним ратовима пре Првог светског рата, као и рату српске војске у току њега, искристалисали су се основни принципи вођења операција

при таквом односу величине армије и ширине ратишта. Можда су Наполеонови ратови и ратови српске војске у том смислу за нас најпознатији, те би им при изучавању историје ратова, са овог гледишта, требало поклонити одговарајућу пажњу. Искуство Наполеонових ратова и уопште стања војне мисли у том времену најбоље је разрадио Клаузевиц у своме делу „О рату“. Српско командовање је по нашем мишљењу било у праву што је придавало посебан значај изучавању Клаузевица од стране свог официрског кадра. Уствари, упознавање тога начина ратовања биће корисно баш у смислу бољег схватања начина ратовања у оним случајевима када је ширина ратишта несразмерно велика у односу на величину армије.

Међутим, употреба нових борбених средстава, како са једне тако и са друге стране, претставља основни елемент, који уноси измене при оваквим условима ратовања (нарочито онда када се однос величине армије и ширине ратишта много не мења). Истина, та употреба нових борбених средстава изазива измене и у начину ратовања уопште, али те измене у оваквим условима могу имати свој посебан утицај. А у томе се, по нашем мишљењу, и састоји централни проблем. У вези са тим треба имати у виду чињеницу да се пред Први светски рат, у току њега, па и извесно време после њега, сматрало да дивизија у одбрани нормално брани фронт од 5 км (у доба Наполеона ова ширина била је још мања). Тако је било предвиђено у правилима српске и бивше југословенске војске, иако је српска дивизија имала 12—16 батаљона од по 1.000 људи. Очеvidно је да од развитка наоружања зависе и одбранбене могућности дивизије. Услед појачаног аутоматског и артиљериског наоружања, показало се да је потпуно непотребан дотадашњи прегусти начин груписања и да је дивизија, наоружана овим новим наоружањем, могла да има исту упорност на два пута већој ширини фронта. Међутим, истовремено треба уочити и извесна отступања од ове законитости, која су се, на пример, показала у бици код Стаљинграда, где су неке дивизије добијале фронтине које нормално држе пукови, па чак и мање (и то не само ради смањења бројног стања услед губитака). Према томе, да би се дошло до закључка колико је савремени развитак наоружања повећао могућности дивизије у одбрани, потребно је пажљиво испитати квантитативни и квалитативни пораст модерног наоружања дивизије. Због тога нема никаквог разлога да се тенденција, коју савремени развитак наоружања уноси у ратовање, узима као потврда теорије широког фронта. А уствари теорија одбране на широком фронту досада није ни постојала. Због чега се она појавила код нас? Изгледа због тога што поједини писци сматрају да се одбрана земље не може замислити без фронта. Ми, пак, стојимо на гледишту да се она не може замислити са фронтом.

Иако се тврди да се одбрана на широком фронту предузима зато да би се на одлучним местима могле груписати велике снаге, ипак ће нам детаљнији прорачун показати нешто друго. Ако бисмо само, примера ради, узели 120 км као норму за одбрану корпуса на широком фронту, онда би за одбрану 1.200 км фронта државне границе било потребно 10 корпуса, а то значи да би знатан део снага био ра-

стурен за помоћна дејства и да би остао релативно мали део који би на ужем фронту изводио главне операције.

При неповољном односу величине армије и ширине ратишта, треба имати на уму да се то односи не само на браниоца, већ и на нападача, јер ни један ни други неће имати довољно снага да се бране, односно да нападају фронтално. Супротно томе, и један и други тежиће да на најважнијим правцима прикупи што јаче, а на помоћним да остави само најпотребније снаге. Јасно је да у свакој конкретной ситуацији, при груписању и стварању планова за извођење операција, бранилац мора водити рачуна о груписању и начину извођења операција од стране нападача и обратно. Циљ нападачевих операција нормално ће бити тучење браниоцевих главних снага, јер може сматрати да је обавио главни посао рата тек онда када то постигне. На великој просторији он ће тражити браниоцеве главне снаге на важним животним правцима армије и земље, где се бранилац исто тако мора поставити, јер би, иначе, без борбе дао нападачу могућност да се постави у много повољнији положај за постизање свога циља. Нападач ће бити у стању да изводи операције на једном, два или више праваца, већ према величини својих офанзивних могућности. Очеvidно је да бранилац, још пре почетка сукоба, мора бити начисто са тим на колико праваца непријатељ може да води офанзивне операције. То је први чинилац који ће имати утицаја на опште груписање снага. Друго је питање вероватноће и важности појединих праваца. Нападач, који има иницијативу, баш на пространом ратишту има боље могућности за предузимање маневра. Отуда се намеће потреба да бранилац еластично групише своје снаге и тако построји борбени поредак да би могао извести што бржу концентрацију на главним правцима наступања нападача. Сасвим је логично да проблем стратeгиског и тактичког извиђања и заштите у таквој ситуацији добија прворазредни значај.

Начин организације и извођења операције на једном правцу, тј. да ли ће се применити прикупљенији или развученији поредак, претставља посебно питање. Свакако и један и други поступа, уопште узевши, имају своје предности и недостатке, али бранилац скоро увек треба да тежи развлачењу непријатељских и прикупљању сопствених снага. Ако би своје снаге развукао на великој ширини, онда би тиме само учинио услугу нападачу. Супротно томе, нападач ће применити развлачење снага једино у случају ако се осећа слаб за пробој центра борбеног поретка или ако му надмоћност у снагама дозвољава да изврши окружење. Због тога, по нашем мишљењу, овакви услови захтевају крајње еластичан начин ратовања.

Али, овај начин одбране ни у ком случају неће бити фронталан. Уопште узевши, фронт претставља онај део борбеног поретка који је најјаче развијен за борбу. На том правцу постављају се јединице и средства и разрађују планови за њихову употребу. При томе треба имати на уму да фронт захтева обезбеђење ватрене везе међу потчињеним јединицама како са пешадиским, тако и са артиљериским наоружањем. Раније се фронт стварао пред битку, онда када би главнине армија дошле у додир. У Првом и Другом светском рату, благодарећи повољном односу величине армија и ратишта, фронт се

стварао пре почетка дејства. Али, такозвани фронт и ту је служио само за обезбеђење дејства главних снага које изводе одлучне операције. Према томе, фронт игра помоћну улогу. Он служи само као застор под чијом се маском изводе смели маневри и воде битке на један, два или онолико праваца колико је то условљено односом снага, односно офанзивним могућностима нападача. Разуме се број ових праваца не може бити неограничен. Иако су, например, Немци и Совјети имали милионске армије, ипак је Немачка армија 1942 године изводила офанзивну операцију само у правцу Стаљинграда, а 1943 преко Курска ка Москви. И за једну и за другу страну остали део фронта у том периоду практично је претстављао само терет, где је требало држати што мање сопствених и привезати што више непријатељских снага. Према томе, фронт претставља само нужно зло које је неминовно при одређеном односу ширине ратишта и величине армије. При томе треба истаћи да нападач, пошто има иницијативу, има повољније услове за прикупљање сопствених снага и за предузимање извесних мера за привезивање јачих браничевих снага на пасивним деловима фронта. Као што се види, формирање фронта није неминовно у свим ситуацијама. Оно је неоправдано, поготову тамо где стварно за то не постоје потребни услови.

Као што смо већ истакли, проблем правилног стратегског развоја, који би омогућио врло брз маневар на главним правцима наступања нападача, има прворазредан значај. Стратегско извиђање и обезбеђење постаје неопходан елеменат стратегског борбеног поретка, пошто оно треба да пружи јасну слику за употребу сопствених снага. Било би потпуно идеално када би стратегски борбени поредак браниоца у потпуности одговарао плану наступања нападача и када би јединице биле постављене баш у оне рејоне у којима ће водити битку. Међутим, то неће бити увек могуће. Стратегски борбени поредак српске војске 1914 године произашао је из неизвесности српске Врховне команде у погледу стварног дејства аустроугарске војске. Армије су биле у очекујућем положају. Оне су на основу резултата стратегског извиђања имале тек да добију конкретне задатке — да нападају или да пређу у одбрану.

Међутим, ако смо сигурни да ће непријатељ напасти на неком тачно одређеном правцу, онда се у одређеном рејону морају поставити довољно јаке снаге, потпуно формирати њихов борбени поредак и разрадити план одбранбене операције на том правцу. Тако је, на пример употребљена српска војска у Брегалничкој бици. Наиме, њена главнина била је концентрисана на брегалничким положајима, док су незнатне снаге штитиле остале правце из Бугарске (али не у форми широког фронта).

Проблем одговарајућег стратегског борбеног поретка на пространом ратишту, такође, има одлучујући значај. То произилази и из чињенице што нужно треба тежити да се стратегски борбени поредак што пре претвори и у тактички. Ово је потребно нарочито због тога што данас постоје велике тешкоће у извођењу стратегског маневра не само због велике дужине на којој га треба изводити већ и због обилности и разноврсности савремених борбених средстава за

његово спречавање и изоловање рејона операције. Овај захтев поставља се у толико оштријој форми уколико је једна армија слабије покретљивости и уколико је мање способна за супротстављање непријатељским дејствима за изолацију рејона операције. Услед таквог захтева појавила се потреба да се борбени поредак развије што раније како би се у моменту извођења операције вршило што мање покрета. Али, у овом погледу може се ићи само до оних граница које дозвољавају услови које смо раније истакли.

На пространом ратишту постоји могућност почесног тучења и браниоца и нападача и то како услед начина груписања који захтева пространство ратишта, тако и због тешкоће маневра. Услед тога прети опасност од неповезаног дејства појединих групација као и оружане снаге у целини.

Када из проблема стратeгиског развоја извучемо основни закључак, наиме, да на одговарајућим главним или помоћним правцима треба прикупити одговарајуће снаге, онда настаје питање: какав начин одбране треба применити на главном правцу? Несумњиво са прикупљеним снагама, али са таквим степеном прикупљености који дозвољавају модерна борбена средства и савремени начин вођења боја. Претерано ширење како по фронту, тако и по дубини било би штетно исто тако као и претерано прикупљање. У случају претераног развлачења браниочевих снага, нападач би имао повољне услове да почесно потуче браниоца, не само због тога што би лако остварио надмоћност на правцима удара, већ и због велике удаљености појединих браниочевих колона и ешелона. Ако би, пак, бранилац био исувише прикупљен, онда би се нападачу пружила могућност за извршење бочног удара и за ефикаснију употребу свога наоружања. *Укратко речено, бој ће се одиграти, углавном, на нормалном фронту, који одговара савременим условима.* Јасно је да службом извиђања и обезбеђења треба обезбедити јединици да потпуно спремна прими бој, тј. са довољно података о непријатељу, почев од оних најважнијих, па до најдетаљнијих. Начин одбране на помоћним правцима претставља посебно питање, пошто се сматра да снаге на помоћним правцима треба да се бране на широком фронту. Али, сада се прво намеће потреба да тачно утврдимо шта је то широки фронт. По нашем мишљењу, широки фронт није географски појам, већ форма борбеног поретка једне јединице — фронт који је већи од нормалног — док је ширина зоне коју јединица брани географски појам. Јединица може образovati фронт на целокупној ширини додељене јој зоне, али и не мора. Али, уколико се јединици да задатак да брани фронт неке одређене зоне, а не ту зону као целину, или правце у њој, онда је јасно да дотична јединица мора извршити задатак примењујући форму одбране широког фронта. Ово истичемо зато што ширина додељене зоне за одбрану ни у ком случају не мора да условљава и форму борбеног поретка и начине извршења задатка, као што то испада по мишљењу оних који заступају форму одбране на широком фронту.

Исто тако, и широки фронт има крајње границе преко којих се не би смело ићи. Оне су и овде, као и код нормалног фронта, одређене извесним елементима, а нарочито могућом ударном снагом не-

пријатеља на одређеном отсеку фронта и одговарајућом снагом која тај удар треба да сломи, што зависи од обостраног квантитативног и квалитативног односа снага, као и погодности терена и осталих услова под којима ће се изводити борба. Већ раније смо истакли да је развита наоружања кроз историју утицао пре свега на промену ових граница. На основу тога и долази се до просечних норми ширине фронта појединих јединица у одбрани.

Границе ширине нормалног фронта дивизије зависе од одбранбене снаге, у првом реду, њене пешадије, артиљерије и тенкова, а затим и осталих родова. Због тога се и количина пешадије, артиљерије и тенкова мора налазити у складном односу. Границе ширине нормалног фронта дивизије не могу прећи зону успешног дејства целокупне дивизиске артиљерије (било би неоправдано када би дивизија располагала јачом пешадијом која би била у стању да држи већи фронт, а на коме не би могла успешно да дејствује целокупна дивизиска артиљерија). Уствари, дивизиска артиљерија претставља најмоћније и најбрже средство маневра у оквиру дивизије. Потребно је само незнатно време па да се ватра целокупне дивизиске артиљерије сручи било на ком правцу, на први или други ешелон нападача, на његову артиљерију или тенковске снаге, на осматрачнице, итд. Ширина фронта дивизије зависи, такође, и од брзине кретања опште и тенковске резерве, као важног саставног дела борбене целине дивизије, и могућности њихове благовремене интервенције на ма ком отсеку фронта. Али, ни у томе се не може ићи преко извесних граница. Резерва мора стићи на тежиште одбране дивизије пре но што је разбијен први борбени ред, тако да га може благовремено потпомоћи и заједно са њим дејствовати. У противном, непријатељу се пружа могућност да почесно потуче први борбени ред и резерву. У таквом случају она неће дејствовати као резерва, него као потпуна посебна борбена група, која ће морати да врши за себе извиђање и обезбеђење, да хвата додир са непријатељем и да се развија у борбени поредак — другим речима, да води борбу у сусрету. Али тиме се аутоматски губе преимућства која треба остварити за употребу сваке резерве.

Природно је да ширина фронта дивизије може да буде већа ако бранилац располаже тенковима, односно мања ако се у његовој резерви налази искључиво пешадија. То је био један од разлога, што су, на пример, Немци у корпусу имали поред две пешадиске и једну моторизовану или оклопну дивизију. Данас су и тенкови уведени у састав дивизије, не само ради напада него и ради одбране. Због свих горе наведених разлога дошло се до закључка да нормалан фронт дивизије у одбрани треба да буде 8—10 км. А да ли ће се тај фронт још више проширивати, зависи од даљег развитка наоружања у оквиру дивизије. Исто тако, ширина одбранбеног фронта пука и батаљона зависи од њиховог тешког наоружања, слично као и код дивизије. Пошто у таквим случајевима дивизија, пук и батаљон треба да дејствују као јединствене борбене целине (где артиљерија, општа и тенковска резерва врше улогу повезивања разних борбених елемената), поставља се питање до које се границе може повећати ширина фронта, а да се не поремети то њихово дејство као целине. Ако као

пример узмемо ширину фронта дивизије од око 15 км, онда можемо очекивати маневар једне половине до две трећине дивизиске артиљерије ма на ком делу тог фронта. То значи да би се овде, у извесном степену, још увек обезбедило дејство дивизије као целине. Разуме се да би и ефекат артиљериског дејства био смањен услед тешкоће организације артиљериског осматрања и извиђања, па према томе и командовања.

С друге стране, општа и тенковска резерва биле би у том случају удаљене на 7—8 км иза фронта, тојест на око 10—12 км далеко од појединих крила дивизије. Према томе, ако претпоставимо да се у резерви налази један пешадиски пук који треба употребити на једном од тих крила и да он при томе нормално прелази по 4 км на час (а непријатељ ће увек тежити да то спречи), онда ће му бити потребно 2,5—3 часа док челом стигне на угрожено крило. Ако овоме додамо пола часа док се изда наређење и пук спреми за покрет и један час и 30 минута за развој пука, онда се то време пење на 4.30 до 5 часова, од тренутка када би резерва кренула па до њеног ступања у борбу, чак и онда када непријатељ не би испољио никакав знатнији утицај на њено кретање. Поставља се питање: да ли први борбени ред на дотичном крилу може створити толико времена за ангажовање дивизиске резерве? Очеvidно је да се при јакој концентрацији непријатељских снага и средстава то не може очекивати. У крајњем случају, снаге на дотичном крилу морале би да воде маневарску одбрану да би омогућиле употребу дивизиске резерве. Осим тога, треба имати у виду да су могућности пешадије за држање фронта у овом случају потпуно исцрпене. Ако би узели да се између батаљона прве линије (који просечно бране по 2 км) налазе међупростори ширине по 1 км, онда би на 15 км фронта дошло 5 батаљона. Према томе, ако се у пуковским резервама задржи по један батаљон, а у дивизиској резерви пук без батаљона, онда је јасно да би цела дивизиска пешадија била ангажована на фронту од 15 км и да ту ширину са тим снагама не би смела прекорачити. При томе смо узели претпоставку да батаљони бране по 2 км, пошто та ширина може бити само изузетно већа (као што су и за време Народноослободилачког рата били изузетни случајеви када је фронт батаљона био већи од 2 км). Разуме се да се те норме могу разликовати у извесној мери у зависности од бројног стања људства и наоружања појединих дивизија.

Међутим, ако би дивизији доделили ширину фронта, рецимо од 30 км, онда је потпуно очеvidно да она на том фронту не би могла дејствовати као јединствена борбена целина. То већ не би била дивизија у борбеном смислу. Она би се аутоматски поделила на низ борбених група које би садејствовале углавном само постигнутим успесима и дејствима на својим правцима, тј. више посредним путем, док би штаб дивизије имао искључиво координирајућу улогу.

Није тешко доказати да би против такве дивизије, која би се бранила на фронту од 30 км, била довољна само једна нападачева дивизија. Ако претпоставимо да ће браниочева дивизија развити сва три пука у прву линију и задржати један до два батаљона у резерви, онда би на батаљоне прве линије отпало просечно по 4 — 5 км. Ако

би сваки пук имао резерву до пола батаљона, онда би нападачева дивизија могла да врши пробој на мањем отсеку од оног који држи батаљон у одбрани. То значи да би она у том случају према себи имала један батаљон у првој линији, пола батаљона у пуковској резерви, један до два батаљона у дивизиској резерви и, у крајњем случају, још два полубатаљона из резерви суседних пукова, тј. три и по до четири и по батаљона. Осим тога, она би поједине своје снаге са различитих отстојања почесно уводила у борбу, тако да би, углавном, дејствовала по принципу вођења сусретне борбе. С друге стране, нападач је у стању да на отсеку пробоја концентрише целокупну своју дивизијску артиљерију, док му браниочева дивизија на томе делу може супротставити највише половину своје артиљерије. А пошто ће њено дејство због тешкоће осматрања и садејства бити знатно отежано, то се врло често неће моћи искористити више од трећине или четвртине њене снаге. Према томе, јасно је, да ће, при иначе једнаким снагама, нападач имати знатно повољнији однос снага у моменту одлучног судара са браниоцем који би применио овакав метод одбране и да ће имати изгледа да га при томе савлада и потуче.

Ако бисмо узели корпус као пример, онда би резултат нашег прорачуна испао још убедљивији, тако да сигурно можемо тврдити да би корпус који напада, редовно успевао да по деловима потуче корпус који се брани.

Овде смо разматрали шему, односно форму, борбеног поретка који у правилном односу садржи основне елементе савремене одбране — ватру и противнападе. Ако се држимо тенденције савремене одбране у употреби ових елемената, онда испада да се они тешко могу комбиновати у условима када је фронт већи од нормалног и да се те тешкоће знатно повећавају уколико се фронт више шири. Ако се, пак, држимо тежње да што јаче искористимо ватру, онда ће нам остати незнатна или скоро никаква снага за противнападе.

Увиђајући овакву незгоду, неке присталице широког фронта почињу у пракси да напуштају идеју држања фронта образовањем јаких резерви. На тај начин, они дају превагу противнападима и зато су принуђени да остављају незнатне снаге за испољавање ватре у одбрани. Тако се дошло чак и до закључка да око половина снаге сваке јединице треба да буде у резервама. То би у оквиру дивизије (рецимо од 9 батаљона) отприлике овако изгледало: у дивизиској резерви — око 4,5 батаљона, у пуковским резервама 2—2,5 батаљона и у првом ешелону пукова прве линије 2—2,5 батаљона. То значи да се за противнападе предвиђа 6,5 — 7 батаљона, а за ватрену борбу свега 2 — 2,5 батаљона. А шта у том случају могу урадити ова два батаљона чак и на нормалном фронту дивизије? Ништа више него једна слаба претстража. Према томе, ова дивизија у целини не би вршила одбранбени, већ нападни бој са неколико група (3 групе према овом примеру, са међусобним растојањима и отстојањима по неколико километара).

Овакав начин употребе дивизије значи скоро потпуно одустајање од одбране, пошто му недостаје једно од основних преимућстава одбране — *ватра и утврђивање*. У таквом случају, нападачу не би био

потребан однос снага 3 : 1 против браниоца у позиционој одбрани или 2 : 1, односно 3 : 2 у одбрани организованог на брзу руку, већ би био довољан и однос 1 : 1. Због тога, по нашем мишљењу, овакав начин може да буде само изузетан, и то при одбрани широких зона, у случају напада скоро једнаких снага нападача.

Ако је бранилац на појединим правцима истурао „јежеве“ (2 — 3, према броју праваца) а остатак, тј. главнину дивизије, задржавао прикупљену ради прелаза у противнапад на правцу наступања нападача, онда се ту изражавао принцип концентрације главних снага на главној тачци — мада у нападној форми боја.

Међутим, у случајевима изразитије нападачеве надмоћности, бранилац ће привремено морати да одустане од извршења противнапада. Он ће бити принуђен да са главнином дивизије на погодним положајима и на нормалном фронту организује одбрану на главном правцу, јер прво треба да ослаби нападача и припреми услове за извршење противнапада. Вршење противнапада на надмоћног нападача који није учинио никакву озбиљнију грешку претстављало би обични авантуризам. Зато се у извођењу одбране начелно треба придржавати онога начина који у датом случају претставља најбољу комбинацију ватре и противнапада. Али, уколико се фронт више проширује, утолико се и снага ватре све више смањује, и то више због тешкоћа осматрања, одржавања везе и обавештавања, него ли због могућности самих оруђа, јер треба имати у виду да ширина фронта не зависи само од одређеног броја и квалитета оруђа, него и од могућности извиђања, осматрања, обавештавања и одржавања везе дотичне јединице. То значи, ако бисмо хтели да ватрени систем дивизије функционише нормално и кад би дивизија бранила фронт 20 до 30 км, онда би дивизија морала да има средства за извиђање и везу које нормално има корпус. Осим тога, време за организацију ватреног система знатно се повећава.

На основу свега овога можемо смело тврдити да се ватрена снага дивизије (чак и кад су за њу одређена довољна средства) на два пута већем фронту не смањује за два, већ за четири пута, тј. да се смањење повећава са квадратом увећања фронта. Према томе, при повећању фронта једне јединице изнад нормалног, све више слаби концентрација главних снага уопште, затим слаби читав ватрени систем као и силама самих противнапада до те мере док једног тренутка дотична јединица не буде уопште у стању да сопственим снагама задржи исте толике снаге нападача.

Према томе, у садашњим условима, нормалан фронт дивизије не треба да прелази од 8—10 км, док се границе широког фронта могу узети највише до 15 км, пошто се на ширини већој од 15 км фронт не би могао сигурно држати.

Сада да видимо каква је разлика у вођењу одбране у случајевима одбране дивизије на нормалном фронту, затим на фронту који не прелази 15 км и у зони преко 15 км.

Иако се при одбрани нормалног фронта може обезбедити дејство дивизије као целине, чије се главне снаге могу врло брзо усмеравати на тежиште одбране, ипак сама одбрана претставља веома озбиљан и тежак проблем, како у погледу употребе првог борбеног

реда, тако и резерви које могу бити разбијене дејством авијације, артиљерије, или тенкова који су се пробили још док резерва није ни стигла до фронта.

У другом случају, фронт се још увек може држати на целој ширини, али са далеко већим напрезањем. У већини случајева мора се дозволити маневарска одбрана једном делу првог борбеног реда (центру или крилима) док се не изврши благовремено прикупљање главних снага дивизије. Међутим, општи проблеми одбране овде су знатно тежи.

У трећем случају, тј. при одбрани дивизије у зони преко 15 км, идеја одржавања фронта постаје апсурдна. Она је супротна основном циљу који се јединици поставља, тј. да туче непријатељске снаге. Док се то у ранија два случаја могло постићи формом фронта у целој зони, дотле је потпуно сигурно да би у овом случају оваква форма стајала у потпуној супротности са основним циљем. Да би се остварио тај циљ потребно је да се главним снагама сударимо са непријатељем у одлучној борби. Пошто ће нападач вероватно наступати прикупљеним снагама (или бар главним) на ужем фронту те зоне, то би било разумљиво да му и ми на том ужем делу супротставимо целу дивизију (што би било идеално) или бар главнину дивизије. Ако то остваримо, онда ће главнина водити борбу на нормалном фронту, а када се главнина развије она ће формирати свој борбени поредак, па према томе и резерву. Ако бранилац буде добро проучио зону непријатељског наступања он ће лако моћи да открије које тачке нападач мора заузети да би могао предузети наступање. На тај начин, он се може поставити на извесним положајима где ће бити сигуран да ће га нападач потражити, а ако нападач то ипак не би учинио, бранилац ће имати повољне услове да сопственим нападом потуче нападача. Отуда проистиче велика важност правилног избора таквог положаја, односно рејона за одбрану, *који се не може заобићи и који треба да има наслоњена крила и бокове на природне препреке*. Остали услови слични су онима који важе у случају када јединица има наслоњена крила и бокове на суседне јединице. При томе треба у потпуности одбацити мишљење о стварању резерве у широким зонама (са формом одбране широког фронта), које је довело чак и до стварања артиљериске и инжињериске резерве. По нашем мишљењу, *ту није потребна резерва, већ главнина*, а у оквиру главнине резерва. Зато је при вођењу овакве одбране битно да се обезбеди таква организација извиђања и обезбеђења која ће благовремено пружити довољне податке за правилну употребу главнине дивизије, коју треба држати прикупљену на једној или две тачке.¹⁾

Према томе, при одбрани широких зона треба имати главнину дивизије прикупљену било за нападне радње у циљу почесног тучења појединих колона, или главнину јединице на главном правцу

¹⁾ Поставља се питање: да ли је организација одбране дивизије са претстражним, главним и прихватним положајима, каква је, на пример, била у српској и бившој југословенској војсци, повољнија за извођење овакве врсте одбране, а нарочито на брдском терену. У сваком случају, ово питање захтева озбиљну студију, тим пре што оно још није расправљано у нашој војној литератури.

напада и на нормалном фронту за извођење одбране. На тај начин изразићемо и принцип концентрације главних снага на тежишту одбране, и складан однос ватре и противнапада у чисто одбранбеном облику, као и могућност напада у нападном облику извођења одбране. Зато сматрамо да би било од велике важности кад би се јасно прецизирале границе фронта за поједине јединице, а у вези са тим и одговарајућа терминологија. По нашем мишљењу требало би усвојити следеће термине: „одбрана на нормалном фронту“, „одбрана на широком фронту“ и „одбрана широких зона“.

Из досадашњег излагања може се извући закључак да ће дивизија или корпус, ако би се развили и бранили методом такозваног широког фронта, чије границе нису одређене (пошто ми сматрамо да је широки фронт могућ само до одређене границе), увек претрпети пораз од исто толиких нападачевих снага. Због тога је и сасвим очигледна неодрживост таквог метода одбране који потпуно води кордонском распореду и у тактичком и у стратeгиском погледу. Раније смо истакли да би за 1.200 км фронта било потребно 10 корпуса. Није тешко увидети да би тиме свака мала армија употребила главнину својих снага за помоћна дејства. Исто тако показали смо да је овакав метод одбране у тактичком погледу, у оквиру дивизије и корпуса, такође неодржив и да претставља најобичнији кордонски распоред. Истина, у теорији се покушава да се ова слабост избегне стварањем јачих резерви, али је те резерве у пракси немогуће створити ако се јединицама даје задатак да држе веома широке фронтове. Очеvidно је да оваква форма одбране није ништа друго до форма одбране која је са нормалног фронта накалемљена на једну широку зону где је већ потребно водити одбрану на друкчији начин. Отуда, по нашем мишљењу, при разматрању вођења одбране у оваквим условима, пре свега треба имати у виду да основни задатак јединица у одбрани није да држе фронт, него да потуку нападача, а тај им задатак намеће неопходну потребу да прикупљају, а не да распарчавају снаге, и да прикупљеним снагама изводе одбрану на нормалном, а не на такозваном широком фронту.

Потребно је да истакнемо да смо извођење одбране разматрали под претпоставком да се тражи одлучујући исход борбе, дакле, *отсудна одбрана*, која је иначе најтежи и најодговорнији начин одбране. Но, методи извођења одбране као и њени циљеви такође могу бити различити.

Кордонски распоред, без обзира на тежњу да се избегне, код овакве форме одбране ипак остаје и претставља тешку грешку. У историји је увек осуђивана тенденција кордонског ратовања. „Ако хоћете да браните границу кордонски, ви сте слаби свуда, јер, најзад, све што је људско ограничено је. Артиљерија, новац, добри официри, добри генерали, све је то ограничено, и ако будете присиљени да расејавате свуда, нећете нигде бити јаки“, тако је писао Наполеон. Али, иако данас нема војника који би у теорији признавао оправданост кордонског распореда, бар за већину ратних ситуација, ипак се у пракси и то дешава. Зато је потребна детаљнија анализа појединих гледишта.

Мајор ИВИЦА ЈАКЕЛИЋ

ЈЕДНО МИШЉЕЊЕ О ОРГАНИЗАЦИЈИ ПРОТИВТЕНКОВСКЕ ОДБРАНЕ У ОДБРАНИ

У овом чланку покушаћемо да изнесемо своје мишљење о неким основним проблемима организације и извођења ПТО у позиционој и маневарској одбрани, и то на начин који знатно отступа од досадашњег, уобичајеног решавања тих проблема. Иако се код нас поклања свестрана пажња питању организације и извођења ПТО, ипак сматрамо да његово решење ни у целини ни у појединостима није потпуно у складу са нашим условима и да не одговара тактици и начину дејства наших евентуалних непријатеља. Ако претпоставимо да ће у тактици велики значај одиграти материјална средства и надмоћ ватре и да ћемо доста често располагати само недовољним количинама противтенковских средстава, онда је разумљиво да морамо тражити најцелисходнији начин употребе тако ограничених противтенковских средстава, како бисмо, бар донекле, ублажили или сасвим отклонили тај недостатак.

Организација и извођење ПТО у позиционој одбрани

Као што је познато, у нашим правилима и осталој литератури, по питању организације и извођења ПТО, у већој или мањој мери, провејавају норме које се заснивају на искуствима стеченим у току Другог светског рата. Истина, у последње време извршене су и неке измене, али све то, изгледа, није довољно.

Да бисмо што јасније истакли своје гледиште и да би се што боље уочила разлика између тог гледишта и постојећих правилских одредаба, најпре ћемо укратко изложити најбитније карактеристике организације ПТО према тим одредбама. Тако, на пример, наша правила предвиђају да на 1 км одбранбеног фронта на тенкоопасном правцу треба имати 10—15 оруђа на дубини главног положаја и још 10—15 оруђа у дубини одбране закључно са другим одбранбеним појасом. При томе се основна маса оруђа поставља на главном одбранбеном положају (дубине 1—2 км), организују се батаљонски противтенковски чворови и четни противтенковски рејони (БПТЧ и ЧПТР), а поред тога се у дубини одбране организују и противтенковске резерве (ПТР), почев од стрељачког пука па до армије. У систем ПТО

укључује се и артиљерија из састава артиљериских група-дивизиона, која дејствује са заклоњених ВП, а налази се на тенкоопасном правцу или правцима.

Могло би се закључити да су горе наведене поставке резултат искустава стечених у току Другог светског рата и околности под којима се тај рат одвијао у појединим периодима од 1941 па све до завршетка рата. Тако су, на пример, оклопне јединице претстављале главну ударну снагу Немачке армије на Источном фронту не само за време офанзивних операција до 1943 године (када је авијација играла сличну улогу), већ и од 1943 па све до краја рата, када су Немци, углавном, прешли у стратегиску дефанзиву. Због тога, за разлику од Совјета, Немци нису поклањали довољну пажњу својој артиљерији, нарочито у првом периоду. А пошто се највећи број операција на Источном фронту развијао претежно на равничастом земљишту, Совјети су — благодарећи веома великом људском потенцијалу и великим количинама противтенковске и остале артиљерије — на време поседали релативно уске фронтове, што се неизбежно морало одразити не само на начин организације ПТО, већ и на густину противтенковских оруђа и артиљерије уопште.

Супротно томе, Немци су заснивали своју ПТО углавном на јаком дејству и употреби ПТР. Њихове ПТР и тенковске јединице (резерве) водиле су борбу са совјетским тенковима, док су на главном положају имали мање оруђа, а већи број ручних бацача и добро организовано минирање и запречавање. А баш због тога што су Совјети располагали великим количинама артиљериских средстава и што су артиљерији придавали првостепену важност, Немци су извлачили своја противтенковска средства више у дубину одбране.

Англо-американци су такође заснивали ПТО углавном на дејству снажних ПТ резерви, формираних од ПТ артиљерије или од тенкова.

А како треба организовати ПТО у нашим условима на маневарском земљишту у позиционој одбрани?

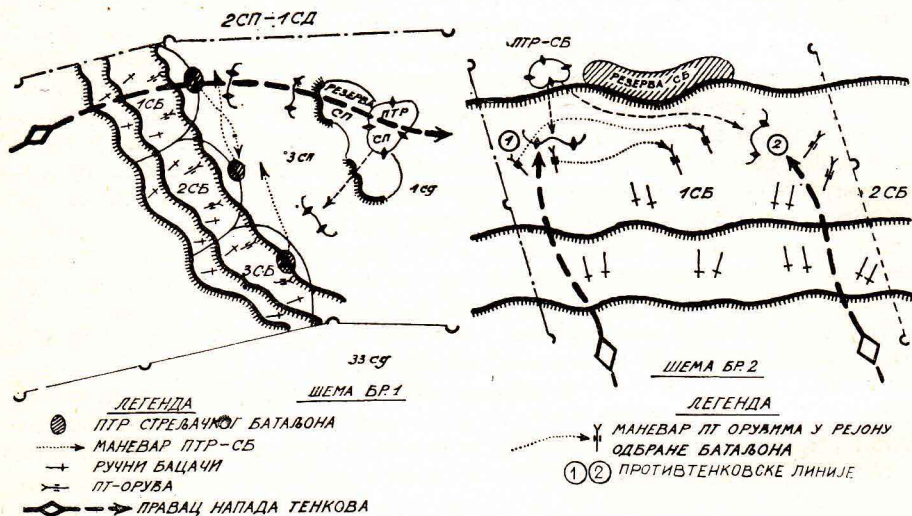
Као што смо нагласили, према нашим правилима излази да се на дубини главног положаја групише 50% противтенковске артиљерије (10—15 оруђа на 1 км фронта). То је, по нашем мишљењу, неправилно. Ако би се 50% противтенковске артиљерије поставило на дубини 1—2 км, онда би се тај део у целини изложио удару непријатељске артиљерије, тим пре што је према искуствима из последњег рата познато да су артиљериске припреме биле врло снажне и да су просечно трајале од 1—3 часа. Можда ће се приговорити да се ипак неће све уништити, јер ће се изградити склоништа, извршити маскирање и слично, и да се пешадија не може оставити на главном положају без подршке артиљерије. Међутим, ми сматрамо да противтенковска средства браниоца (а нарочито артиљерија) треба да буду ешелонирана на утолико већој дубини уколико непријатељ располаже већим масама артиљерије. При томе би се на главном положају налазио само изванредно мањи број оруђа, првенствено ручни бацачи допуњени ватром појединих противтенковских оруђа, док би се основна маса противтенковске артиљерије налазила у покретним

ПТР, почевши од стрељачког батаљона па закључно до армије. Ово је још оправданије ако се узме у обзир да ће често бити случајева када се неће располагати са 10—15 оруђа на 1 км фронта. Тако, на пример, ако би се десило да се на тенкоопасном правцу у оквиру одбране једног стрељачког батаљона налазе 1—2 противтенковске батерије (4—8 оруђа), поставља се питање да ли и у том случају има смисла распоредити тих 4—8 оруђа на фронту од 3—4 км и 1—2 км по дубини, или би било боље да се сва оруђа прикупе у једну, па можда и две групе, и да се искористе по принципу употребе ПТР. Ми сматрамо да је ово последње боље. Иако је маневар противтенковских средстава — уосталом као и сваки други маневар — тежак и скопчан са потешкоћама, он је ипак потпуно изводљив. Противтенковска резерва стрељачког батаљона налазила би се у близини батаљонске резерве, односно на таквом месту одакле би се могла најцелисходније употребити било у самом противтенковском рејону, било изласком на погодне противтенковске линије. Досада се није поклањала довољна пажња таквом маневру не само у оквиру батаљона, већ ни у оквиру пука, иако се смелим и умешним маневровањем противтенковске артиљерије, чак и у оквиру одбране противтенковског батаљона, могу успешно одбијати напади непријатељских тенкова. Истина, ту се не ради о маневровању већег стила, већ само о пребацавањима извесног дела противтенковских средстава из рејона одбране појединих чета, односно батаљона, у рејоне одбране других чета или батаљона. Како би по нашем мишљењу могла да изгледа организација ПТО стрељачког пука може се видети на шеми бр. 1.

Ако би се прихватила оваква поставка, онда би отпала организација БПТЧ, стрељачке чете организовале би ПТО, а стрељачки батаљон усклађивао би њихово дејство; у оквиру батаљона организовала би се резерва од расположиве противтенковске артиљерије и извесног дела ручних бацача (ако би батаљон био са њима ојачан), пошто сматрамо да ручне бацаче, који се већ налазе у стрељачком батаљону, треба придати стрељачким четам. Како би, по нашем мишљењу изгледала организација ПТО у стрељачком батаљону, види се из шеме бр. 2.

Као што је познато, према досадашњој пракси, у рејонима одбране батаљона на тенкоопасним правцима, организују се батаљонски противтенковски чворови, а у рејонима одбране стрељачких чета — четни противтенковски рејони, при чему се примењује систем централизованог командовања. Међутим, на маневру 1949 године и низу других практичних вежби показало се да тај систем командовања може добро да функционише само до почетка непријатељског напада и да се брзо нарушава нарочито онда ако нападу претходи артиљериска припрема. Због тога противтенковска артиљерија од самог почетка напада обично улази у састав јединица у чијем рејону дејствује. Ако се само за тренутак уживимо у ратну збиљу, и претставимо ситуацију која се заснива на главном положају под дејством масе артиљерије, авијације и обостране пешадије, онда можемо лако доћи до закључка да о неком уредном командовању и усклађивању дејства противтенковске артиљерије у оквиру противтенковског чвора нема ни говора.

То би се тешко остварило чак и онда када би се батаљон бранио и на ужем, акамоли на фронту ширем од 3 и више километара. Зато би, по нашем мишљењу, било боље када би стрељачки батаљон придао стрељачким четама првенствено РБ и само поједина противтенковска оруђа, а од осталог, претежног дела противтенковских средстава формирао ПТР. Стрељачке чете организовале би ПТО у сагласности и уз евентуалну помоћ штаба батаљона и начелника артиљерије стрељачког пука. У зависности од ситуације, од ширине одбранбеног фронта батаљона и количине расположивих противтенковских средстава, ПТ резерва могла би дејствовати у једној или у две групе, из свог ПТ рејона или са противтенковских линија.

У стрељачким пуковима и већим јединицама требало би образовати по једну јачу или по две противтенковске резерве (у зависности од ситуације, броја и важности тенкоопасних правца и расположивих противтенковских средстава), а за допуну њиховог дејства предвидети маневар ПТР стрељачких батаљона према суседним отсесима који су више угрожени од напада тенкова. Разуме се да и у оквиру виших јединица треба предвидети маневар противтенковских резерви виших јединица, нарочито на најважнијим и најугроженијим отсесима. Према томе, стрељачка дивизија придавала би део противтенковске артиљерије стрељачким пуковима, обавештавала их о плану употребе своје противтенковске резерве и указивала им на тенкоопасне правце, а у извесним случајевима и на то колику густину противтенковских средстава треба остварити на тим правцима. На основу тога пукови би планирали дејство своје ПТР (једне или две), извршили распоред артиљерије по батаљонима и дали им извесна упутства за организацију ПТО. На тај начин, главни посао по питању ПТО одвијао би се у четама и батаљонима, батаљон би — као што смо већ

нагласили — задржао део артиљерије у својој ПТ резерви, а део би придао четама за организацију ПТО.

Што се тиче остваривања потребних густина противтенковске артиљерије треба бити врло еластичан и првенствено полазити од тога чиме се располаже и шта треба обезбедити, поклањајући при томе велику пажњу минирању и запречавању уопште.

По нашем мишљењу, овај начин организације ПТО много је бољи од досадашње праксе по којој је дивизија указивала где ће се организовати чворови и рејони и одређивала број оруђа, па чак и места где ће се налазити та оруђа.

Ако бацимо летимичан поглед на обостране операције у Другом светском рату, нарочито у периоду 1944—1945 године, видећемо да су Немци, упркос неповољног односа снага, успешно организовали и изводили противтенковску одбрану како на Источном, тако и на Западном фронту. Они су у резервама држали основне противтенковске снаге и средства, а за борбу против тенкова, поред широке примене ручних бацача, користили противтенковску и самоходну артиљерију и тенкове. Немци нису постављали већи део противтенковских средстава на главни положај, већ су радије стварали јаче противтенковске резерве, зато што нису имали довољно противтенковске артиљерије и што су је на тај начин извлачили испод снажног удара противничке артиљерије и авијације. Они су поклањали нарочиту пажњу запречавању, рушењу комуникациских објеката и минирању не само испред предњег краја, већ и у дубини одбране. Слично Немцима, и Англо-Американци су користили своје тенковске батаљоне као противтенковске резерве за борбу са тенковима. А пошто у евентуалном будућем рату можемо очекивати, с једне стране, још снажнија дејства непријатељске авијације и масовнију употребу артиљерије, а са друге стране, далеко ефикаснија и боља противтенковска средства, првенствено противтенковску артиљерију, неопходно је да нашу противтенковску одбрану тако организујемо да уопште не дозволимо да се већи део наших противтенковских средстава нађе под ударом артиљерије и авијације. То ћемо постићи само тако ако их извучемо у дубину, стварајући снажне и покретне противтенковске резерве, с тим да се на предњем крају остави минималан број артиљериских оруђа.

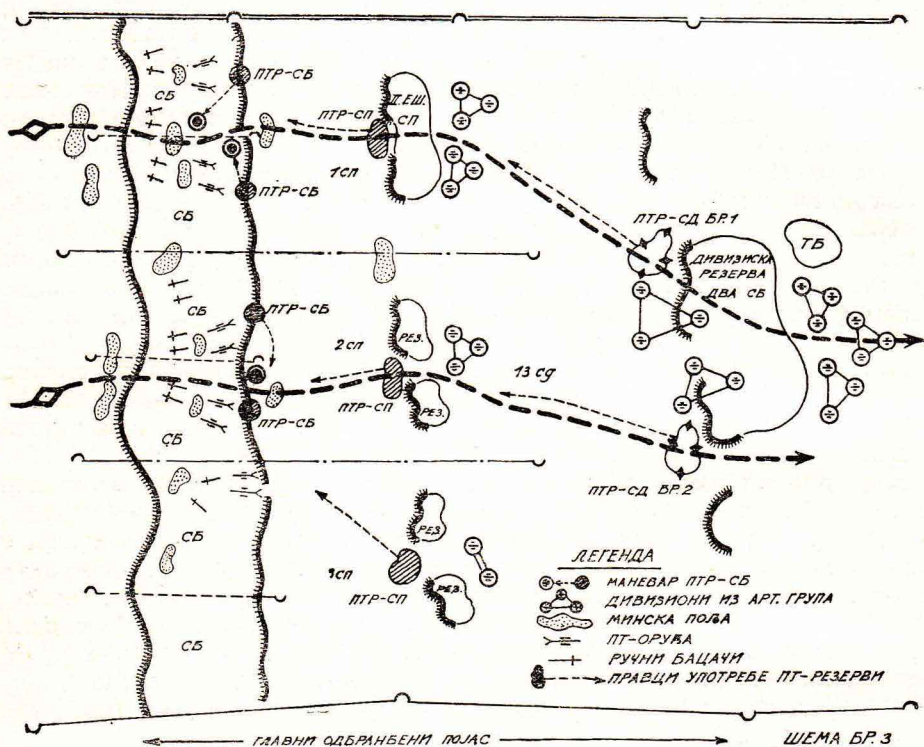
Како би, по нашем мишљењу, требало да изгледа организација ПТО стрељачке дивизије у одбрани на фронту 15—20 км приказано је на шеми бр. 3.

ПТО на планинском земљишту

Систем организације ПТО на планинском и теже пролазном земљишту карактерише се знатно дубљим ешелонирањем противтенковских средстава на малобројним и уским правцима који су пролазни за тенкове. Ту су услови за организацију ПТО знатно повољнији зато што је на тако уским правцима немогућа једновремена масовна употреба тенкова и што је маневар тенкова са једног на други правац веома тежак, а понекад и искључен. Истина, постоји могућност „маневра одозго“, тј. помоћу хеликоптера, али засада то неће бити у толиком обиму да би могло испољити неки озбиљнији утицај на саму

организацију ПТО у планини. Али, у сваком случају, и о овој околности треба водити рачуна.

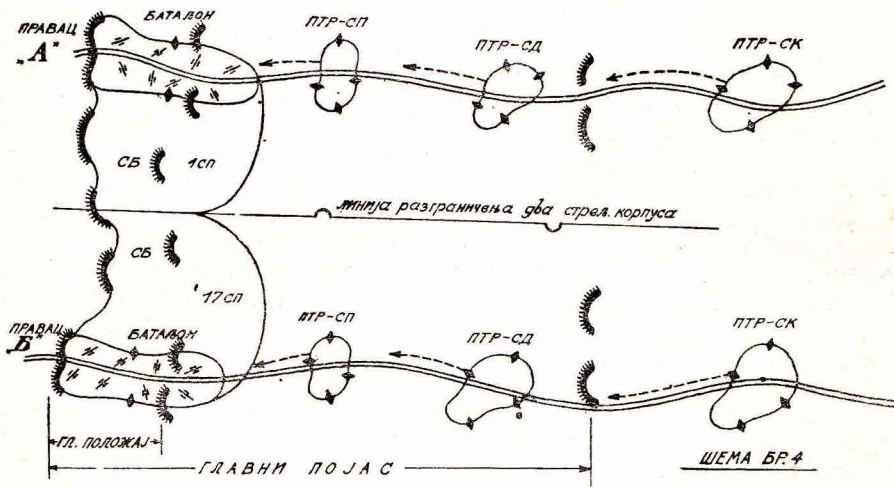
Ако се у склопу планинског земљишта мора бранити нека широка планинска долина или нека тенкопролазна висораван, онда ПТО на таквим деловима треба организovati слично као и на маневарском земљишту. Према томе, организација ПТО на планинском земљишту начелно је лакша и може се успешно организovati и изводити и са мањим средствима. Овде би се, по нашем мишљењу, организација ПТО разликовала од њене организације на маневарском земљишту у томе што би се већи део противтенковске артиљерије придавао стрелачким јединицама свих степена, а мањи део задржавао у резервама.

То значи да би и противтенковске резерве биле слабије од ПТР које се образују на маневарском земљишту. То се може објаснити и тиме што је маневар противтенковских резерви много тежи због веће ширине фронта, знатно дужих маршрута и великог броја вештачких објеката на њима које непријатељ може оштетити и на тај начин успорити или сасвим онемогућити покрет резерви. А да би се ово избегло треба уредити обиласке код таквих објеката и благовремено припремити разни материјал за прелаз. Због тога противтенковске резерве треба привући ближе фронту него на маневарском земљишту,

а то је могуће пошто су правци напада непријатељских тенкова углавном каналисани на комуникације, тј. унапред одређени.

У оним случајевима када стрељачке јединице бране два или више одвојених праваца, на којима је могућа употреба тенкова, било би потребно да се противтенковске резерве јединица свих степена постављају у две или више група, пошто ће најчешће бити немогућ маневар са једног на други правац. На шеми бр. 4 приказана је принципијелна организација ПТО на планинском земљишту у захвату споја два стрељачка корпуса.

С обзиром на слабу комуникативност, као и на утицај планинског земљишта на дејство и употребу артиљерије, мишљења смо да би основу ПТО на планинском земљишту требало често да сачињавају ручни бацачи и брдска артиљерија снабдевена кумулативним гранатама. Планинско земљиште нуди веома повољне услове за примену косе и бочне ватре, а таква ватра је и веома опасна за тенкове. Зато треба поклањати нарочиту пажњу правилном избору ВП и постављати највећи број оруђа и ручних бацача за бочно дејство.

У оним случајевима када непријатељ не би располагао већим количинама артиљерије и авијације, не би било ни потребе за формирањем батаљонских противтенковских резерви, те би се противтенковска средства у оквиру батаљона распоређивала углавном дуж комуникација. Разуме се да у одбрани на планинском земљишту треба посветити нарочиту пажњу запречавању и минарању, које је веома ефикасно, као што то знамо из искустава у нашем Народноослободилачком рату.

ПТО у маневарској одбрани на маневарском земљишту

У маневарској одбрани борба са непријатељским тенковима и оклопним јединицама претставља веома важан задатак артиљерије:

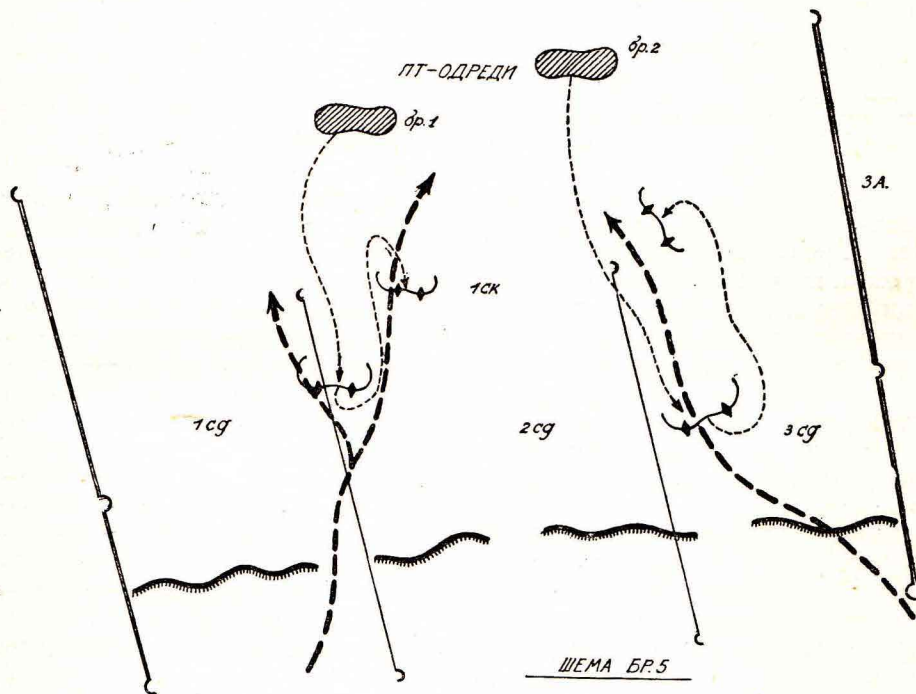
А уколико је неки правац погоднији за употребу непријатељских тенкова, утолико и ПТО на њему треба да буде организована на већој дубини. У том циљу, по нашем мишљењу, треба до максимума искористити систем придавања, односно ојачавања стрељачких јединица противтенковском артиљеријом, тим пре што се у маневарској одбрани јединице често бране и на широким фронтovima и што се мора прибегавати децентрализованом командовању. При томе би и овде, као и у позиционој одбрани, требало да отпадне формирање батаљонских противтенковских чворова и четних противтенковских рејона, јер за то не би било довољно средстава, нити времена за такву организацију ПТО. А пошто ће непријатељ моћи да употреби знатне снаге авијације и артиљерије, то би и овде требало примењивати систем извлачења противтенковске артиљерије испод удара непријатељске артиљерије и авијације и формирати јаче ПТР, почев од стрељачког батаљона па навише. Ове противтенковске резерве, постављене у једној или више група (нарочито код виших јединица), треба првенствено користити као маневарску снагу. Зато би било најбоље када би се формирале од јединица самоходне артиљерије и од тенкова. Да би њихово дејство било што ефикасније, нарочито у слабо брањеним међупросторима, треба им придавати мање пешадиске (а по могућству и инжињерске) делове, на пример, највише један стрељачки вод на артиљериски дивизион, односно тенковски батаљон, а поред тога и одељења, водове, па и чете РБ, које би у првом реду дејствовале на боковима ПТР. А како ће у маневарској одбрани бити низ међупростора који ће се слабо бранити или само осматрати, треба предвидети маневар противтенковских средстава или за ту сврху одређивати поједина противтенковска оруђа или ручне бацаче. Осим тога, било би добро да се у маневарској одбрани што више примењују и противтенковске заседе од појединих тенкова, од 1 или неколико оруђа, а још боље од 1—2 одељења ручних бацача.

У маневарској одбрани, противтенковске линије, начелно, треба да буду на већим отстојањима једна од друге него у позиционој одбрани, да би се тиме обезбедило њихово благовремено поседање и постигла што већа дубина ПТО.

Поједини комуникациски чворови и насељена места могу се организовати као ПТ рејони са кружном одбраном, које би пешадија упорно бранила. Противтенковска артиљерија имала би задатак да обезбеђује јединице од напада непријатељских тенкова за време повлачења са једне одбранбене линије на другу или за време извођења противнапада, јер су непријатељски тенкови најопаснији у таквим моментима. При томе би се остављао већи део артиљерије оним јединицама које штите извлачење, пратећа артиљерија би искључиво водила борбу са непријатељским тенковима, а противтенковске резерве штитиле би извлачење јединица, дејствујући са раније припремљених ПТ линија или са погодних земљишних тачака.

У оквиру одбране већих јединица (корпус-армија) које би браниле широке фронтове са већим или мањим брањеним или уопште небрањеним међупросторима, требало би формирати ПТ одреде или такозване „брзе одреде“, начелног састава: 1—2 противтенковске ба-

терије, једна противавионска батерија (калибра 37—40 мм), до једне чете тенкова, ојачани вод до ојачане чете моторизоване пешадије и вод инжењерије (за рушење и запречавање са експлозивом и минама). Такви одреди дејствовали би у зонама одбране појединих дивизија или, најчешће, у међупросторима између дивизија, односно корпуса, и углавном би водили борбу са непријатељским тенковима и моторизованим колонама на унапред припремљеним положајима (види шему

бр. 5). Французи су их са успехом употребљавали 1940 године у борби против немачких тенковских и моторизованих колона, нарочито у региону Руана и Абевила. Изгледа да би било добро кад би се у оквиру корпуса или армије формирало по 2—4 оваква брза одреда, што би зависило од расположивих средстава, јачине непријатеља и земљишта. Они би стајали непосредно под командом корпуса или армије и дејствовали би у тесној вези са оним јединицама у чијим би се зонама налазили.

УРЕЂЕЊЕ КОНЦЕНТРАЦИСКЕ ПРОСТОРИЈЕ И СНАБДЕВАЊЕ У ТОКУ КОНЦЕНТРАЦИЈЕ

За време концентрације, као једне од ратних припремних радњи, доводе се одређене јединице на изабрани рејон, односно концентрациску просторију, на којој се групишу, попуњавају недостајућом опремом и припремају за извођење одбранбених или офанзивних операција, у смислу основне идеје почетног операциског плана. У техничком смислу, концентрација претставља довођење трупа разним начинима и средствима на одређену концентрациску просторију, али се она скоро увек неизбежно уплиће и наставља, нарочито у последњој фази, са стратемским развојем. Другим речима, она служи и као средство да се, према стварној ситуацији на фронту, изврши модификација ратним планом предвиђеног стратемског развоја. Због тога, концентрација није само техничка, већ и оперативна стратемска радња. Зато од њеног правилног или неправилног извршења умногоме може зависити успех, односно неуспех, не само почетних операција, већ и читавог рата, или бар једног његовог периода, нарочито данас — у доба постојања многомилонских војска и могућности извођења веома брзих и изненадних дејстава. Једном је Молтке казао: „Погрешке, које се учине у прикупљању маса у почетку рата, тешко се дају исправити у току целог рата“. Ова мисао, иако стара, још је актуелна, јер учињене погрешке у ратном плану, не само у избору рејона концентрације и начину груписања снага, већ и у недовољном материјално-техничком уређењу те просторије, односно слабом снабдевању трупа у току концентрације и у првом периоду рата, могу имати тешких, па и катастрофалних последица.

1805 године, у рату противу Наполеона, Аустрија је погрешно извршила груписање својих снага. Она је главну групу од 150.000 војника, под командом надвојводе Карла, и велике количине материјалних резерви концентрисала на италијанском војишту, надајући се да ће се Наполеон појавити са те стране, док је на Дунаву — код Улма — постављена слабија група од 80.000 људи, под командом генерала Мака. У међувремену, Наполеон се концентрисао на Рајни и у брзом продору тукао Мака код Улма, а нешто касније однео победу и код Аустерлица и тиме добио рат.

Овако нешто десило се и Французима, и то два пута узастопце. Они су у Првом светском рату концентрисали главне снаге на просто-

рију Белфор-Хирсау, док су Немци концентрисали своју ударну групу на супротном крилу и преко Белгије са северо-истока продрли у Француску и великим обухватним маневром угрозили лево крило и бок читаве француске војске. Само брзим прегруписавањем снага у самом почетку рата и мењањем већ извршеног распореда Французи су избегли пораз. Тако је дошло до неуспешних граничних битака и повлачења на Марну, док су богати крајеви Северне Француске, који су по ратном плану требали да буду главни извор за снабдевање француске војске у рату, пали у руке Немцима. Из овога Французи нису извукли потребне поуке. Немци су и у Другом светском рату продрли у Француску скоро истим путевима као и 1914 године, тј. преко Белгије и Холандије. На северу, где није било Мажино линије, француске снаге биле су отечене и са Енглезима, делом, набачене на Денкерк. Снабдевање тих снага било је сасвим неефикасно, јер се на тој просторији у току мира није готово ништа припремало, а дотур морским путем до Денкерка био је скоро немогућ због немачког бомбардовања из ваздуха. Француска је потом ускоро капитулирала.

Пошто су се са истока оградиле Мажино линијом, по свему изгледа да су Французи сматрали да ће Други светски рат, с обзиром на искуства из протеклог рата, бити један још већи „рововски рат“. Интересатно је да ни Наполеон III није био добро припремио концентрациску просторију за рат 1870/71 године, углавном зато, што је дошао до погрешног закључка да је Наполеон I долазио до брзих победа само због тога, што није имао великих магацина и гломазне коморе. Дакле, круто тумачење прошлости и шаблонско примењивање некадашње праксе на будућност може скупо стајати. У својој књизи „Размишљања о ратној вештини“ француски генерал Серињи је после Првог светског рата писао: „По некој чудној и урођеној навици желимо после сваког рата да од њега начинимо науку и да ратну праксу поставимо у правила. Официри, који се на тај начин обучавају за време мира, постају неспособни да у датом моменту одговоре захтевима рата. Они грубо примењују формуле онде где би требало да размишљају. Они бивају тучени и — једини су они који се томе чуде“.

Изгледа да Наполеон, у почетку своје славе, није обраћао велику пажњу на солидно уређење концентрациске просторије у материјално-техничком смислу. Он је гледао на непријатељску земљу као на сигуран плен. „Пред вама су плодне долине Ломбардије!“ узвикнуо је својим војницима при покрету са Алпа 1800 године. Он није имао већих резерви код својих трупа ни у почетку рата 1805 године. Његов начелник штаба Бертије говорио је тада: „У офанзивном рату који цар води, нема места за магацине“. Али ова небрига за материјално уређење основице, са које је отпочињао рат и на којој је концентрисао трупе, замало да баш те исте 1805 године није упропастила Французе. Војска је у току маршева ка Бечу гладовала, наступиле су разне болести, бекства и пљачке. Само брзи улазак у Беч и завршетак рата спасли су Наполеона да не остане без војске. Он је то осетио и у једном писму се вајка: „Да је било друго доба године и да по пољима нисмо имали кромпира, ми бисмо много више настрадали зато што

нисмо имали магацина. У тим приликама сваки, па и најмањи неуспех армије довео би нас до веома тешких последица“.

При разматрању проблема снабдевања у почетном ратном периоду не сме се заборавити да се материјално-техничко уређење концентрациске просторије, као и организовано снабдевање јединица док врше концентрацију, може благовремено и плански припремити далеко пре почетка рата. Не искористити ову предност, која се касније у току рата ретко понавља, значило би, уствари, слабити борбени потенцијал сопствених снага. Ако овоме додамо још и то да ће јединицама после завршене концентрације претстојати велики напори и изненађења у будућим дејствима, онда би се учинила веома крупна грешка ако се благовремено не би предузеле све мере за правилно снабдевање.

Ратна пракса довољно јасно потврђује да се при разради основне идеје ратног плана мора посветити пуна пажња материјално-техничком уређењу будуће концентрациске просторије. Њено уређење у том погледу долази до пуног изражаја у оним случајевима када се она поклапа са оперативним рејоном према одређеном фронту, тј. са војшном просторијом (операциском основицом) са које ће отпочети операције. Другим речима, треба што боље регулисати систем материјалног обезбеђења јединица, не само на концентрациској просторији, већ и од момента када оне крену са својих мобилизациских места или гарнизона где су се дотле налазиле, као и за цео почетни период рата, тј. све док се не устали систем оперативног ратног снабдевања и не уреди дотур из дубље позадине земље. Суштина овога проблема можда и не лежи у питању да ли концентрациску просторију треба припремати у материјалном смислу, већ у коме би обиму те припреме требало извршити и у чему се оне састоје.

Правилно решење овога питања зависи, поред осталог, од ратне доктрине дотичне армије, од одређених ратних циљева постављених ратним планом, од величине и распореда предвиђених снага за рат, од економско-саобраћајних могућности земље, итд. Познато је да је прелаз земље из мирнодопског живота у ратно стање одувек био веома деликатан и критичан период, као што се то јасно показало код нас 1941 године. Док мобилизацијом треба прикупити националне снаге на многобројним местима широм земље, дотле концентрација има задатак да те снаге обједини и са што мање трења доведе на њихова одређена места на концентрациској просторији. За све то време криза се и даље наставља, али ће она утолико мање трајати уколико уређење снабдевања буде успешније и целисходније решено. Због тога тај период треба да буде што краћи и скопчан са што мање потешкоћа материјалне природе, јер не треба заборавити да и мали губици, односно добици у времену, могу бити од огромног значаја. У прошлости се на разне начине приступало решавању питања количина и ешелонирања резерви које треба чувати на концентрациској просторији за сваки ратни случај. Лувоа, министар Луја XIV, први је покушао да отстрани расуло у ратном снабдевању на тај начин што је у току мира подизао велике магацине на појединим важнијим местима иза границе и пунио их храном, муницијом и другом ратном опремом.

Чувене војсковође XVIII века: Тирен, Конде и Монтекукули били су велики поборници такозваног „петомаршевског система“.¹⁾ Суворов се држао принципа да војне операције никако не смеју да зависе од магацина. Његова армија била је сразмерно мала, новац за исхрану војника и стоке уредно је добијао од Катарине II, а земље у којима је ратовао нису биле опустошене, тако да је увек могао довољно да користи месна средства. Француска револуција је срушила начело петомаршевског система. Наполеон је, као што смо већ напоменули, испочетка био велики противник магацина. Али, када је због тога стекао горка искуства, он је за рат противу Русије 1812 године лично разрађивао план материјалне попуне операциске основице, са које је концентрисаним снагама кренуо према Москви. Велики број магацина на Одри и Висли, дуго пре почетка тога рата, попуњаван је храном и опремом која је бродовима и колима довлачена из Француске, Немачке и Италије. При овоме, Наполеон није заборавио да нареди да се из Бордоа донесе и 28,000.000 флаша вина.

Пре појаве ваздухопловства и оклопних механизованих јединица, позадина је била прилично сигурна. Разарања и изненађења на њој могла су да наступе само онда ако се она налазила на дан-два марша од непосредног борбеног фронта (20 — 40 км). Тада ни саобраћај није био нарочито развијен, а транспортни капацитети били су слаби и спори. Битке су се обично изводиле близу саме границе, а затим се одатле прелазило у наступање на непријатељску територију или се отступало дубље у унутрашњост сопствене земље да би се примила нова битка. Рат се водио „на фронту“, док га је позадина слабо осећала. Због тога је тада владало начело да треба имати што веће залихе сваковрсних резерви на концентрациској просторији, одакле ће се трупе развити за прву битку. Команданти су се осећали утолико сигурнији, уколико су више имали средстава у својој близини. Зато се тежило да се снабдевање обезбеди бар за један до два месеца рата. Оперативним рејоном, а у вези са тим и „административном базом“ на њему управљао је командант најстарије оперативне јединице на томе фронту (командант оперативне војске, врховни командант), а дубљом позадином државне територије министар војске. Тако су у једном рату и у једној земљи, такорећи, постојала два господара. Због махинација приликом испорука разног материјала за војску, којима су се у рату стварали ратни богаташи у позадини, као и због слабог саобраћаја и транспортних могућности, команданти нису могли са сигурношћу да рачунају да ће у почетку рата на време добити све потребе из позадине. Зато се, у таквим условима, сматрало као авантуризам ако се не би обезбедиле и припремиле веће количине материјалних средстава на будућој концентрациској просторији. Уосталом, та просторија је претстављала материјалну базу за снабдевање војске, било да ће та војска на њој остати, или продрети у

¹⁾ На концентрациској просторији у току мира подизани су велики магацини, пекаре, кланице, млинови, итд. и попуњавани храном и опремом за целу војску за дужи период рата. Када би рат почео, војска је напредовала највише 5 — 7 дана даље од својих магацина, а тада би стала и чекала да се на том месту попуне нови магацини, да би тек онда кренула даље, опет за 5—7 дана марша.

непријатељску земљу или отступити, те су њена средства била увек добродошла.

Код већине европских војска пре Првог светског рата било је преовладало мишљење да на операциској основици, углавном, треба припремити потребе за први месец рата, а у дубокој позадини земље још за један до два месеца. Било је само питање код којих установа на концентрациској просторији (или каснијој операциској основици — војишној просторији) треба чувати те резерве. Међутим, скоро све до почетка Другог светског рата сматрало се и учило да ће ратовима претходити званична објава рата, да ће иза ње следити оглас опште (или делимичне) мобилизације, а затим концентрација трупа и стратегијски развој према пројекту почетног операциског плана. И заиста, у многим генералштабовима су били пројектовани почетни ратни планови и материјално-техничко уређење концентрациске просторије на тој основи. Држећи се круто горе наведеног начела о почетку и физиономији рата, они су планирали гомилање великих материјалних резерви на концентрациској просторији, које обично нису биле мање од тридесетодневних потреба целе војске на томе фронту. При томе планирању многи нису узимали у обзир промене у ратним доктринама појединих држава и нове врсте оружја, „зато су само они били ти, који су се чудили када су били тучени“ — каже Серињи. Јапанци су 1905 године напали Русију без објаве рата. Исто су то учинили и Бугари 1913 нападајући подмукло Србију. Да не говоримо о Хитлеру, који је био велики мајстор у заваривању суседа до момента напада. Жртве тог лаковерја биле су: Чехословачка, Пољска, Белгија, Холандија, Норвешка, Грчка, Југославија и Совјетски Савез.

У одредбама „Уредбе о уређењу позадине и позадинске службе“, коју је Генералштаб бивше југословенске војске издао 1935 године, предвиђао се детаљан поступак око израде „Плана снабдевања трупа у току извршења концентрације“, као и о припремама за уређење концентрациске просторије, односно „војишне просторије“. Под називом „административна база“ тада се подразумевала цела просторија оперативног рејона на којој су биле ешелониране позадинске установе, и која је у материјалном смислу имала да служи као основица за снабдевање јединица на одређеном фронту. На основу овога прописа, у току мира је израђиван план уређења ове основице у: саобраћајном, интендантском, артиљериском, санитетском, ветеринарском, инжењерском, итд. смислу, и предузимане мере да се план спроведе до почетка евентуалног рата. Строго се прописивао поступак где се смеју и како формирати магацини, као и на који их начин треба заштитити од непријатељског напада из ваздуха. На једном месту прописа каже се: „У магацинима појединих слагалишта не смеју се држати потребе у већим количинама. Начелно, у једноме магацину животне потребе држати за 25.000 људи, односно 7.000 грла стоке“. А у одредбама, којима се регулише снабдевање јединица у току концентрације, наводи се: „За исхрану и поуну свим материјалним потребама команди, јединица и установа војне силе на концентрациској просторији — и доцније на војишној — служе војишна слагалишта и главна слагалишта позадине“.

Али, као што смо раније напоменули, шаблон у одређивању количина материјалних средстава које треба прикупити и начин њиховог ешелонирања на концентрациској просторији увек је опасан. Баш због тога што је и Генералштаб бивше југословенске војске, поред осталог, и то питање шаблонски решио, он је и неславно завршио. Концентрациска просторија за рат противу северних и источних суседа одговарала је кордонском распореду главних снага на граничним фронтovima 1941 године. Изгледа као да одговорним руководиоцима тадашње војске није било познато дејство немачких ваздухопловних снага и брзих оклопних формација, иако се пораз Пољске и Француске, такорећи, одигравао пред њиховим очима. Преко 6.000 вагона брашна, око 15.000.000 оброка резервне хране, велике количине масти, варива, муниције, опреме, итд. било је ешелонирано по разним слагалиштима на концентрациској просторији, у близини границе. Начело да на концентрациској просторији треба обезбедити храну за 30 дана овде није издржало пробу. Застарели погледи водећих војних кругова о томе да рат мора почети званичном објавом, општом мобилизацијом и концентрацијом војске — која је по „плану концентрације“ требало да траје 25 дана — створили су збрку и забуну код млађих кадрова који су били вољни да се боре, али који су се одједном нашли у ратној вреви — супротној теоријама које су учили у високим војним школама. Војска се распала, Генералштаб је капитулирао, а препуни војни магацини са храном и опремом већ првих дана рата пали су неоштећени непријатељу у руке.

Леп пример мудрог и студиозног прилажења питању избора и уређења концентрациске просторије за рат 1914 године даје нам српски Генералштаб. Војвода Путник, са својим сарадницима, знао је да оцени тадашњу ситуацију и да правилно изабере не само концентрациску просторију и изврши груписање снага, већ и да одреди однос материјалних резерви на „војишној просторији“ као и у дубљој позадини земље. Иако су на границама постојале јаке баријере (Дрина, Сава и Дунав), ипак је концентрациска просторија била повучена на линију: В. Плана — Младеновац — Аранђеловац — Лазаревац — Ваљево. Балкански ратови, који тек што су били завршени, нису допустили да се концентрациска просторија потпуно уреди према израђеном плану, али план за уређење „војишне просторије“ није ни предвиђао да се главне резерве хране, муниције и опреме ешелонирају на самој просторији В. Плана — Ваљево, већ још дубље у позадину земље — у долину Западне и В. Мораве. На тај начин, продор Аустро-Мађара у Србију 1914 године није нанео скоро никакве штете резервама материјала, које је интендантура српске војске са тешком муком стварала пред рат и у току самога рата.

Али класичан систем концентрације целокупне масе мобилисане војске, у једном ограниченом времену, после извршене опште мобилизације, изгледа да је прошао. Горка искуства стечена на основу изненадних агресија добро припремљеног непријатеља поучили су садашња војна руководства да мере за одбрану земље усклађују са међународном затегнутошћу. Будући рат ће, вероватно, затећи обоје стране партнере благовремено мобилисане и концентрисане, па према

томе ни концентрација неће имати онај класичан облик из прошлости. Она ће се чешће изводити постепено, зависно од повећања војних ефектива и појачања земаљске одбране. Али, ово опет показује да се концентрисане снаге могу наћи дуже времена на концентрациској просторији него раније, када се концентрација изводила по правилу, тек после објаве рата. То значи да ће требати и више средстава на концентрациској просторији за снабдевање већих ефектива. Ако овоме додамо и то да ће у случају веће међународне затегнутости бити појачано пребацивање јединица у правцу концентрациске просторије, онда је јасно да ће саобраћај бити првенствено ангажован за превоз трупа и да ће дотур материјала из дубље позадине у томе времену бити знатно редуциран или потпуно обустављен. То, свакако, намеће потребу да се на тој просторији благовремено припреме неопходне количине правилно ешелонираних резерви.

Солидност ратног плана зависи и од степена безбедности и организованости операциске основице са које ће се повести операције. А то значи да и на самој концентрациској просторији треба да постоји не само добар саобраћај, него и што више прикупљених материјалних средстава.

Али, треба имати у виду да се у садашње време операције са земље, мора и из ваздуха могу изводити изненадно, брзо и веома снажно. Према томе, да би сопствене снаге, у случају иницијативе непријатеља, биле способне да парирају његова дејства и да му преузму иницијативу, потребно је да имају што већу покретљивост и велику јачину удара. Међутим, познато је да успешно маневровање и брзину покрета знатно омета и успорава претрпана позадина са многобројним магацинима и гломазним коморама. С друге стране, снага удара, поред осталог зависи и од количине припремљених материјалних средстава која се, опет, не могу замислити без магацина и транспортних средстава. Поставаља се питање: како се могу помирити ове супротности а да се не укочи маневарска способност својих снага, да се непријатељу онемогући успешно бомбардовање великих слагалишта и осетљивих циљева позадине, а да се у исто време одржи сила удара и уредна исхрана људства и стоке?

Французи су пред Други светски рат у Мажино линији били припремили средства за 2—3 месеца, али смо видели да је то било погрешно. Поред солидно уређене дубоке позадине, Немачка је много рачунала на плен и пљачкање европских народа, у чему је, благодарећи иницијативи и брзини извођења својих операција, великим делом и успела. Али не треба заборавити да је тиме у огромним размерама порасла и територија коју је требало уредити у позадинском смислу, нарочито на освојеном делу Совјетског Савеза, где су затекли празне и уништене магацине. Само захваљујући брзим импровизацијама, исхрани са конзервама и радној снази милиона заробљеника и депортираца, који су даноноћно градили путеве и оправљали железнице за дотур материјала преко Пољске и Румуније, Немци су успели да се одрже у току тешке зиме 1941 године.

Према прописима бивше југословенске војске, као што смо већ навели, било је предвиђено да се животне потребе за први месец рата

сасреде на војишној просторији, а за други месец у дубљој позадини земље. Сматрало се да ће јединице бити добро обезбеђене ако се та средства ешелонирају на следећи начин: у трупном позадинском рејону (у транспортима пукова и дивизија) потребе за 7 дана; у армиским слагалиштима — за 7 дана, и у главним слагалиштима Команде оперативне војске (одговарало би садашњем појму команда фронта) — за 13 до 15 дана, тј. свега за месец дана на фронтском рејону. При томе се строго наређивало да „трупе имају стићи на концентрациску просторију са неутрошеним оброцима, који им следују по „Уредби о ратној опреми (норме) по интендантској грани“. Било је предвиђено да армиске позадинске установе (људство и разна транспортна средства) долазе на концентрациску просторију са својих мобилизационих места ради пријема складишта, која су била попуњена још за време мира.

У односу на муницију и погонско гориво, било је предвиђено да се на „војишној просторији“ и армиским складиштима држе 3 до 4 „шарже“ (бк) муниције и за 7 дана погонског горива, у дивизијским транспортима 1 — 2 „шарже“ муниције и за 3 дана погонског горива и код пукова у транспорту $\frac{1}{2}$ — 1 шарже, као и једнодневна резерва у погонском гориву. Поред тога, сваки војник, оруђе и возило имали су одређену количину муниције „на руке“, односно при себи на транспортном средству. Остатак од око 7 до 10 „шаржи“ муниције и 10 до 15 попуна погонског горива налазио се у главним артиљериским слагалиштима на „војишној просторији“. У дубљој унутрашњости земље — на „позадњој просторији“ — налазиле су се потребе још за два месеца рата. На сличан начин било је предвиђено и чување инжињерских, санитарских, ветеринарских и других средстава.

Пошто се за будући рат већ припремају нова оружја, још разорнијег дејства од оних која су већ употребљена у Другом светском рату, природно је да то, као и оно што је раније изложено о брзини маневра, неће допуштати да се и приликом будућег уређења предвиђене операциске основице (и одређене концентрациске просторије) примене старе норме о количинама материјалних резерви. Као што видимо, и овде се опет појављују противположени захтеви које је тешко ускладити: на једној страни далеко веће потребе јединица у опреми и материјалу од оних ранијих, а на другој већа изложеност тако нагомиланих средстава снажном и брзом удару непријатеља. С друге стране, поставља се питање: да ли се данас може говорити о томе да је „дубока позадина“ сигурнија од разарања него фронтски борбени рејон и да ли ће се, с обзиром на стање саобраћаја, моћи уредно вршити потхрањивање фронта редовним дотуром из дубље позадине?

Иако постоје озбиљне опасности од уништења појединих слагалишта како на фронтском рејону, тако и оних у дубљој позадини, ипак, постоји далеко већа могућност, већи простор и више времена да се слагалишта у дубљој позадини добро заклоне, бране и поправе у случају квара и на време попуне, ако би што у њима било уништено. Према томе, неопходно је да се основне резерве разместе по слагалиштима што дубље у унутрашњости земље, с тим да се од тих слага-

лишта до оних на фронтском рејону обезбеде добре и сигурне саобраћајне линије. По нашем мишљењу, и при таквом ешелонирању резерви и при садашњој ратној техници, организација одржавања саобраћаја и његово уредно функционисање (чак и у најтежим условима непријатељског дејства по њему) треба да буде основа у плану снабдевања трупа на концентрациској просторији и касније на фронтском борбеном рејону.

У циљу олакшања покретљивости јединица и лакоће маневровања требало би смањити транспорте и резерве материјала код јединица на најмању могућу меру, али тако да се не изгуби њихова самосталност у дејствима нити силаина њихова удара. Ово би се могло постићи на тај начин што би се норме резерви, које се чувају код дивизија, корпуса, а евентуално и код армија, свеле на оне количине које би транспортна средства тих јединица могла да понесу. Ако би армија била највећа оперативна формација на једноме фронту, тада би главне залихе требало чувати у слагалиштима на њеном позадинском рејону, и то у толикој количини да их, у случају напредовања или повлачења, армиски железнички транспорти, или ојачани армиски аутопренети могу пренети на ново место развоја армиских позадинских установа, највише у року од 2 до 3 дана. По нашем мишљењу, корпусе у саставу армија требало би ослободити свих слагалишта, пекара и уопште већих залиха резерви, а дивизије би се могле директно везати за армиске установе, чиме би се повећала моћ маневровања и избегла једна степеница у претоварима и утоварима материјала између армиске базе и пукова, тј. потрошача. Несумњиво је да би дивизијски транспорт, у томе случају, требало да буде довољно јак да може вршити своје задатке, а исто тако и армиски транспорт за дотур до дивизија. У крајњем случају, корпус би могао да има само транспорт за ојачање армиског (или дивизијских) транспорта при дотуру средстава са армиског позадинског рејона до дивизија, или и директно до појединих пукова. Дивизије би могле да имају онолико залиха колико се може транспортовати за дивизијом приликом марша. Према томе, у трупном позадинском рејону било би ешелонирано највише до $\frac{1}{3}$ свих материјалних резерви предвиђених за ношење и чување на фронтском рејону. Остатак од око $\frac{2}{3}$ требало би ешелонирати по армиским (или фронтским) складиштима, и то тако да тих средстава у случају уништења једног слагалишта буде у неком другом, које би тада на себе примило снабдевање јединица.

Ако бисмо поставили питање: коју количину хране, муниције и друге опреме треба држати у транспортима и слагалиштима на концентрациској просторији, односно касније на фронтском рејону, тада бисмо, на основу досада извршене анализе, могли доћи до закључка да не би требало да буде више од 15 — 20 obroka хране, 7 — 10 б/к муниције и тсл. за укупан бројни ефектив који ће на тој просторији бити у датом моменту. Та количина била би довољна за снабдевање свих јединица на концентрациској просторији у току концентрације и првог периода рата, тј. све дотле док се могу користити и месна средства и док се не уреди систем дотура из дубље позадине земље. Али, јасно је да ни при одређивању оваквих норми не сме бити никаквог

шаблона. Према оном фронту, који је добро заштићен, или на коме се не предвиђају већа оперативна дејства у почетном периоду рата, или тамо где је саобраћај изразито слабо развијен, могу се концентрисати и веће резерве, чиме би се растеретио саобраћај у почетку рата у циљу дотура материјалних потреба. Међутим, према фронту на коме се предвиђају акције маневарског карактера, или где је економска развијеност јака и где се за извесно време могу користити и месна средства тога краја, онда на тој просторији треба ешелонирати мање резерве. Према ономе фронту на коме ће одређене снаге вршити диверзије или стварати „завесу“, као и тамо где је предвиђено да се извођењем маневарске одбране привремено жртвује извесна територија (разуме се при јаком непријатељском притиску) залихе би могле да буду минималне и то искључиво на транспортима јединица, с тим што би остале материјалне потребе требало чувати дубље у позадини, слично ономе како је то чинила српска војска у рату 1914 године.

Овако замашна питања, од којих зависи не само уредно снабдевање јединица у току концентрације, већ и читав систем оперативног развоја за почетна ратна дејства, не могу се решавати без темељног удубљивања и тесне повезаности са основном идејом ратног плана. Раније се то решавало и оформљавало у плану уређења концентрациске просторије као саставног дела ратног плана или као прилога уз план снабдевања за време концентрације. Али, да би се тај план остварио, тј. да би концентрациска просторија спремна дочекала пројектовану концентрацију, потребно је да на његовој практичној реализацији још за време мира учествују не само Генералштаб, већ и органи државне управе, привреде и војно-територијалних јединица, који имају да обаве поједине пројектоване задатке и послове. Ту се у првом реду ради: о уређењу, проширењу или појачању саобраћајних линија и капацитета, о стварању резерви саобраћајних преносних средстава, о изради и ојачању телеграфско-телефонске и радиомреже, о ешелонирању и чувању резерви хране и другог материјала, а у вези са тим и о проширењу складишног простора и изради солидних магацина који ће моћи да издрже непријатељска бомбардовања, о изради сталних или пољских пекарница, разних радионица, уређаја за прераду хране, итд. Тим планом се, такође, решава и питање предислокација важне индустрије из угрожених рејона, као и начин евакуисања привреде и становништва из будућег трупног рејона. Поред тога, одређују се мере за појачање и уређење санитарске и ветеринарске службе, борбеног обезбеђења рејона, итд.

Податке из оваквог плана, а нарочито оне који су производ мирнодопских практично извршених припрема на концентрациској просторији, начелно би требало достављати чуварима мобилизаских елабората ратних оперативних штабова, тј. за оне јединице које ће имати да извршавају планирану концентрацију, и које треба да знају шта могу наћи на концентрациској просторији када на њу дођу.

*

Правилно решење питања снабдевања јединица за време кретања (превоза или марша) од мобилизацијских места до одређених ре-

јона прикупљања на концентрациској просторији претставља други важан проблем материјалне припреме земље за рат.

Некада је то питање решавано на тај начин што су војске у току марша пљачкале све на што би наишле на своме путу. Затим су сами војници за време марша морали да носе знатне количине хране (по 10 — 20 кг) и да је сами припремају за време одмора или преноћишта. После тога уведене су коморе које су биле веома гломазне и споре. 1812 године кренули су војници Наполеонове војске са по десет оброка хране на леђима, док је 15 оброка било натоварено на коморама. Природно је да је све то знатно кочило брзину кретања, замарало војнике и упропашћавало транспорте.

У бившој југословенској војсци, по угледу на Французе, био је предвиђен систем етапне службе, по коме се снабдевање трупа за време концентрације имало вршити на „сувопутним станицама“. Према детаљно израђеном „Плану снабдевања војне силе за време извршења концентрације“, у маршуту сваке јединице били су унети и подаци из којих се видело: кога дана у току свога марша ка концентрациској просторији и у коме успутном слагалишту и какве артикле хране има да прими. Исте такве податке имала су и слагалишта „сувопутних станица“. На тај начин, јединице су имале да кувају храну у току марша, с тим да утрошене оброке хране успут попуњавају, тако да на концентрациску просторију стигну попуњене и са уредно исхрањиваним људством. Добра страна такве организације била је у томе што су се јединице за време марша могле снабдевати куваном храном, што је, с обзиром на тежину марша и задатке који их очекују на концентрациској просторији, било нужно и потребно. Али, такав план снабдевања и попуње не би одговорио својој намени ако би се маршевски планови морали да мењају у току концентрације, јер би поједине јединице, и поред свих планова, могле да остану непопуњене, а можда би и гладовале у току марша и стигле са празним транспортима на концентрациску просторију.

Приликом извођења концентрација трупа у току Другог светског рата, Немци су употребљавали конзерве за оне трупе које се превозе железницом. Трупе које су маршевале добијале су топлу храну која се кувала у пољским кухињама, а попуна утрошених оброка вршена је из већих успутних територијалних слагалишта. Обично, јединице би благовремено извештавале успутно слагалиште о времену када ће наићи (или су упућивале коначаре, тј. органе за уређење питања попуње), а слагалиште је било дужно да припреми хлеб, месо и остала средства за њихову попуњу. Слично су имали и Совјети, с тим што су на већим путним и железничким раскршћима образовали „прод-пункте“, тј. станице за снабдевање. На овим станицама кувала се и топла храна за мање ешелоне, санитарске транспорте, итд.

Према томе, види се да се у војскама већине земаља с правом тежило да трупе на маршу добијају топлу храну. То је оправдано и поред тога што би се то питање могло лакше рецити ако би се јединице у току дуже и напорног марша снабдевале „сувом храном“. Али, треба имати у виду да би такве јединице стизале на концентрациску просторију доста заморене и психички исцрпене. Осим тога, истро-

шале би се огромне количине резервне и суве хране, која се, иначе, у рату веома тешко ствара, а и транспортна средства би се упропашћивала, јер би поред текућих obroка морала да носе и суву храну која би се трошила за време марша. Међутим, снабдевање трупа топлом храном у току марша захтева повремено попуњавање утрошених obroка, као и плански распоред слагалишта или гушћу организацију етапне територијалне службе. За оне јединице које се превозе железницом може се предвидети сува храна, али би и њима, бар једном у току дана, требало издавати топлу храну или топли напитака (кафа, чај) на одређеним железничким станицама.

По нашем мишљењу, било би најбоље да се по доласку на концентрациску просторију јединице снабдевају делом из припремљених слагалишта, а делом набавкама из месних средстава, с тим што би извесни штабови (корпуса, армије) преузели на себе улогу снабдевача, иако за време мира не обављају такве функције. То би, начелно, био моменат почетка прелаза са територијалног на ратни оперативни систем снабдевања. Ако се има у виду да ће јединица која долази на концентрациску просторију, и која преузима командовање на тој просторији, затећи разне делове, као например трупе за заштиту границе, за оперативно рушење и запречавање, јединице КНОЈ-а, итд., онда се може доћи да закључка да снабдевање трупа на концентрациској просторији није лако ни једноставно. Оно ће бити утолико теже и компликованије уколико непријатељ изводи јаче акције са земље и из ваздуха.

Ради правилније организације снабдевања трупа у овој фази, поред осталог, требало би благовремено послати изван број коначара на концентрациску просторију са задатком да до доласка својих јединица изврше све потребне организационе и материјалне припреме. У прошлим ратовима су са коначарима ишли и делови позадинских јединица, односно установа, у циљу практичне припреме снабдевања. После извршене организације снабдевања коначари су имали да израде „план снабдевања . . . јединице на концентрациској просторији“ и да изводе из овога плана, у виду заповести, доставе свакој јединици чим стигне на концентрациску просторију како би знала да регулише снабдевање у своме делокругу.

Снабдевање трупа на концентрациској просторији може бити знатно олакшано ако га организује и спроводи територијална команда, која је до момента концентрације управљала том територијом. У том случају, она би регулисала снабдевање јединица које се концентришу на тај начин што би их придала на снабдевање својим потчињеним јединицама или слагалиштима. Начелно, овакав начин снабдевања може се применити ако се концентрација трупа изводи постепено и у ограниченом обиму и ако се не жели да се јавно манифестује прелазак на ратни систем (оперативног) командовања.

Сада се, више него икада раније, испољава неопходна потреба за солидним уређењем концентрациске просторије, с тим што технички квалитет уређаја и смишљено ешелонирање резерви, по нашем мишљењу, мора имати предност над самим количинама материјалних резерви. Другим речима, квалитетом и правилношћу избора места за

поједине радове и објекте треба постићи смањење капацитета, тј. количина материјала на овоме осетљивом рејону. У том циљу требало би студиозно испитати сваки артикал хране, опреме и материјала и установити да ли се могу одредити неки погоднији који би боље задовољили веће потребе и како их треба упаковати да се могу брзо и без великих претовара и размаравања пренети до места потрошње, или лако евакуисати. Установе и објекте који се уређују требало би тако ешелонирати да их без већих померања јединице могу искористити када по плану развоја буду заузеле своја места. Начелно, у њима не би требало да буде више од 10—15 дневних потреба, што би са резервама и трупним транспортима било довољно за првих 20 дана рата. Разумљиво је да, у овом случају, правилно постављање и решење проблема саобраћаја, а нарочито комуникација које из дубље позадине земље изводе до будућих позадинских рејона појединих армија, па и дивизија, треба да буде један од најважнијих задатака. Ту се не би радило само о уређењу комуникација у техничком смислу, већ и о формирању јаких, добро опремљених и способних саобраћајних јединица, које би се искључиво бринуле о одржавању (у рату) одређених комуникација у исправном стању. Јасно је да са овим паралелно иде и одређивање посебних транспортних (ауто) јединица, које би имале задатак да у случају прекида (или недовољности) железничког саобраћаја буду главни носиоци брзог дотура материјалних резерви између појединих складишта у дубљој позадини земље и армиских и дивизиских складишта на војишној просторији.

Најзад, треба имати у виду да правилно етапно уређење позадине, не само оперативне, већ и целокупне државне територије, претставља веома важно питање, које умногоме олакшава систем снабдевања у периоду концентрације, и које уопште осигурава уредност саобраћаја и ратног снабдевања у целини. Али обимност тога питања захтева посебну, дубљу и свестранију студију која далеко прелази оквир овога чланка. У сваком случају, приликом анализа и проучавања разних проблема из ратне теорије и праксе, саобраћај и етапно уређење земље не би требало заборављати.

Пуковник ДУШАН ЗАРИЋ

УДЕО РОДОВА ВОЈСКЕ И СЛУЖБИ У ИЗРАДИ, ЕКСПЛОАТАЦИЈИ, ОПРАВЦИ И РЕКОНСТРУКЦИЈИ ВОЈНИХ ПУТЕВА¹⁾

У оквиру решавања тактичких задатака или за време вежби на земљишту често се сусрећемо са разним схватањима у погледу надлежности планирања, израде, експлоатације, оправке и реконструкције војних путева у датој ситуацији. Једни сматрају да то спада у надлежност оперативног отсека, други — у надлежност начелника инжењерије, трећи — у надлежност начелника позадине, итд. Ова шароликост у мишљењима, па према томе и у доношењу решења, најчешће настаје услед недовољног познавања суштине ствари или неуједначености схватања, што није никакво чудо када се има на уму да то питање није регулисано никаквим званичним прописима. А пошто такво стање може штетно утицати и на извршење борбених задатака јединица, покушаћемо да изнесемо суштину овог комплексног проблема и начин његовог решавања који, по нашем мишљењу, најбоље одговара нашим условима.

Према својој **намени** све путеве у оквиру зона дејства тактичких и оперативних јединица начелно можемо поделити на путеве за борбена дејства и на путеве за снабдевање, односно за дотур и евакуацију (види шему 1).

¹⁾ Да би излагање у овом чланку било што јасније, најпре ћемо изнети значење неколико термина на које ће се често наилазити.

Под **путем**, уопште, подразумева се појас земљишта који је вештачки подешен за што удобније кретање људи, стоке и возила (појединачно и у колони) од једне тачке земљишне површине до друге. Железнички путеви не долазе у оквир овог разматрања.

Под **војним путевима** за време рата називамо све оне путеве који се налазе у борбеним зонама тактичких и оперативних јединица на војишној просторији.

Под **израдом** путева подразумева се израда свих врста путева, почев од путева нормалног типа до импровизованих колонских путева.

Под **експлоатацијом** пута подразумевамо предузимање мера организациске и техничке природе којима се гарантује уредно и максимално искоришћење путне мреже за потребе кретања и војног транспорта.

Под **оправком** пута подразумева се отклањање таквих оштећења пута, насталих услед непријатељских дејстава или дејства елементарних узрока, који ометају уредан и потпун саобраћај.

Под **реконструкцијом** пута подразумевају се радови којима се из основа врши побољшање транспортних могућности постојећих путева (или дела пута).

У прву групу спадају сви они путеви по којима се врше кретања у оквиру борбених дејстава, као, например, путеви за кретање нападних колоне, гонећих одреда, опште или почесних резерви, тенковске и противтенковске резерве, покретних одреда за запречавање, затим путеви за излазак артиљерије на положај и њено премештање, итд. Као што се види један део ових путева налази се на поседнутој зони, тј. од предњег краја уназад. На њима се сви радови око рашчишћавања, израде, оправке и експлоатације могу вршити, углавном, независно од непријатеља. На другом делу путева који се налази на непосредној територији, од предњег краја па унапред, не могу се предузимати никакви радови до заузећа територије, али се могу благовремено формирати нарочити органи који ће их оспособити за употребу што пре после њиховог заузимања. Сви ови путеви већином се протежу приближно управно на фронт.

У другу групу спадају они путеви по којима се врши дотур (односно евакуација) материјалних потреба до јединица на положају или у току извршења задатка. И они се, углавном, протежу управно на фронт (од армиских, преко корпусних, дивизиских база и пуковских позадинских установа, па до батаљонских станица) или паралелно фронту (на линији пуковских, позадинских установа, дивизиских и корпусних база или на линији позади главног, другог и трећег одбранбеног појаса).

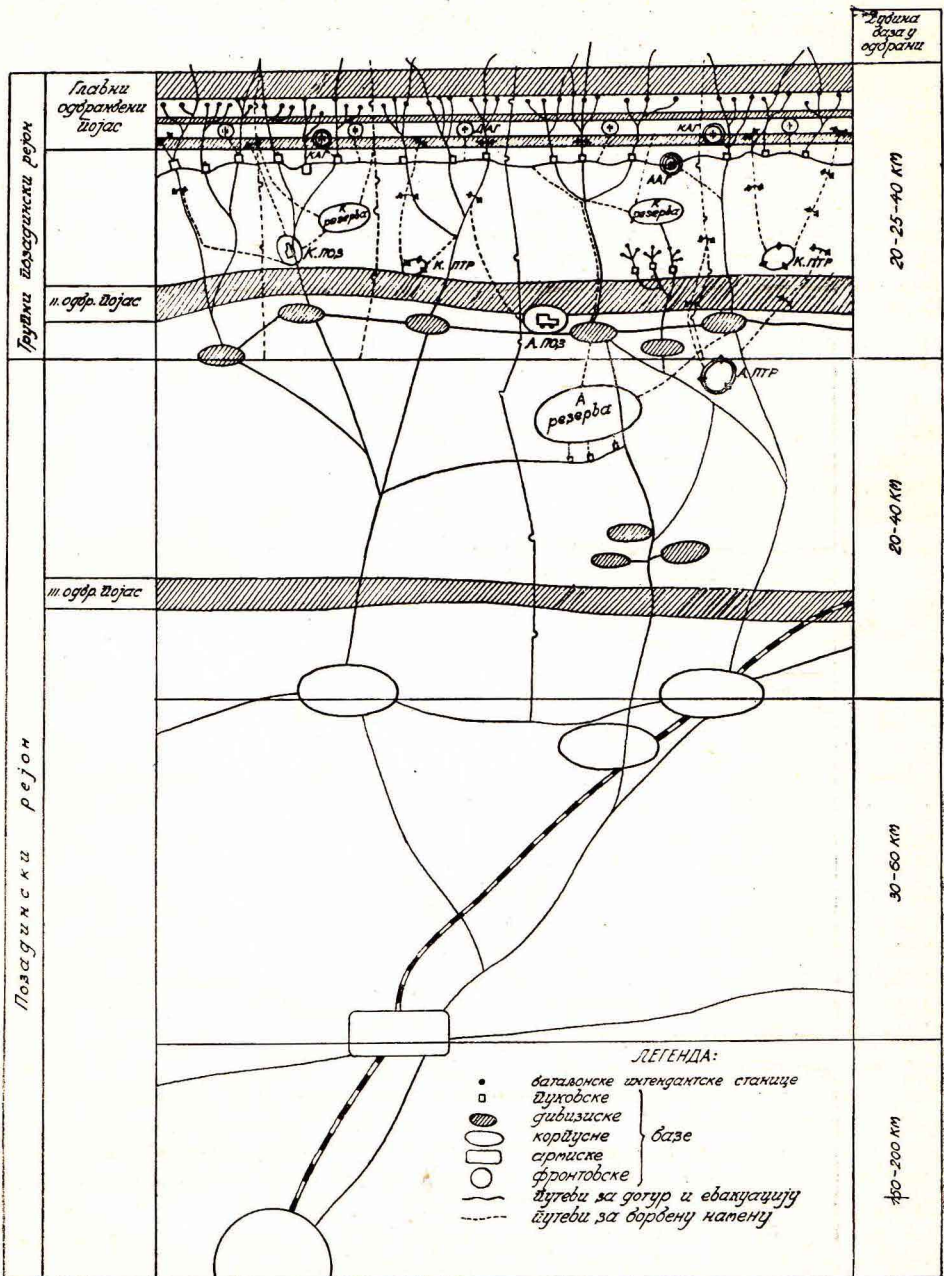
Иако увек треба тежити да се одреде посебни путеви за борбену намену, а посебни за дотур и евакуацију, ипак то неће увек бити могуће због ограниченог броја погодних комуникација, тако да ће се једни исти путеви употребљавати и за једну и за другу сврху било на читавој тој дужини, или само на њиховом извесном делу. Путеви за рокадно кретање трупа и рокадно снабдевање, начелно, могу се поклапати.

Расподела војних путева. Да би се могле задовољити основне потребе борбе и снабдевања, треба правилно извршити расподелу и разврставање расположивих путева (види шему 2). Зато је потребно познавати каквим условима путеви треба да одговоре по квалитету горњег строја, пропусној и транспортној моћи, дужини, итд.

За дотур и евакуацију треба одређивати путеве са чврстим коловозом (асфалт, коцка, бетон, шосе, макадам, са шљунчаним дрвеним или земљаним стабилизованим коловозом), јер ће они такорећи, бити у даноноћној употреби, без обзира на атмосферске прилике. У погледу броја, квалитета и капацитета (пропусне и транспортне моћи) путева за дотур и евакуацију, начелно се треба руководити следећим:

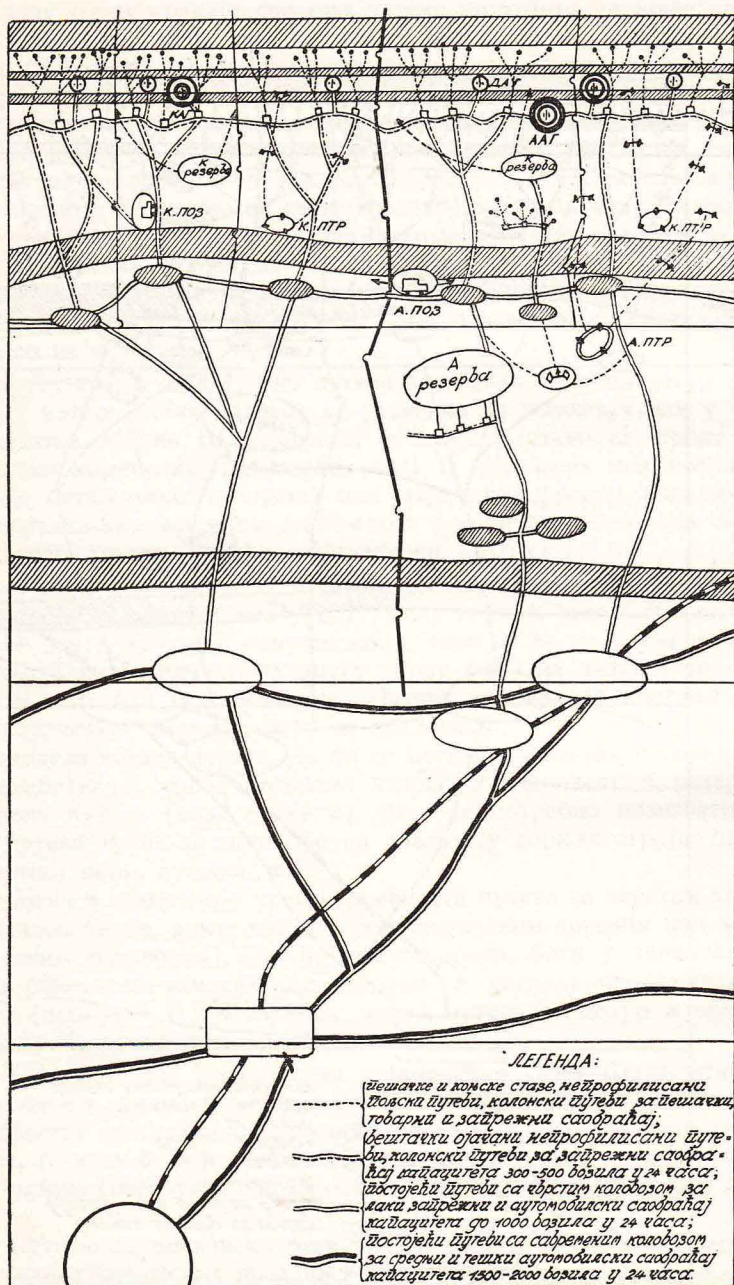
— Од пуковских позадинских установа до сваке батаљонске интендантске станице и станице борбених потреба потребан је по један пут којим се може вршити саобраћај запрежних и товарних транспортних средстава. Према томе, то могу бити и некатегорисани путеви у виду крчаника, шумских путева, коњских (евентуално пешачких) стаза или импровизовани колонски путеви.

— Путеви од дивизиске базе до пуковских позадинских установа и између суседних пуковских позадинских установа морају бити способни за запрежни и лаки аутомобилски саобраћај. При сувом годишњем добу за то могу послужити пољски и колонски путеви са земљаним коловозом, а при влажном времену — вештачки побољшани некатегорисани путеви, као и по-

Сл. 1- Шематски приказ комуникација на артиљеријској одбраненој зони са поделом на путеве за догур и евакуацију и путеве за вожбени напету.

Шема 1

Сл. 2 — Шематски приказ комуникација на армистичкој одбрамбеној зони са назнаком могућности да се доградити горњи слојеви да се одговоре потребама

стојећи путеви са чврстим коловозом. При томе треба имати на уму да од дивизијске базе па до линије позадинских установа пукова у првом борбеном реду треба располагати бар једним путем способним за двосмерни саобраћај запрежним возилима по сваком времену, капацитета око 300—500 возила у 24 часа.

— Од корпусне базе до база сваке дивизије треба имати бар по један пут за двосмерни саобраћај запрежних и аутомобилских возила при сваком времену или 2 пута за једносмерни саобраћај. Капацитет пута треба да износи 900—1.000 возила у 24 часа.

— Од армиске до сваке корпусне базе потребан је по један пут за двосмерни саобраћај, који би могао поднети и пропустити по 1.800—2.000 возила у 24 часа.

— За везу армиске базе са базом вишег реда, поред пута за двосмерни тешки аутомобилски саобраћај, неопходна је још и железничка пруга нормалног или уског колосека.

— За путеве који служе за борбена дејства начелно треба одређивати постојеће некатегорисане путеве (крчанике, пољске путеве, стазе итд.) или импровизоване (тзв. колонске путеве) зато што ће се користити само у строго ограниченим фазама борбене ситуације (на пример, за излазак противтенковске резерве на пт линију, за прелажење артиљерије са положаја на положај, итд.). Ако би тактички обзир и обиље расположивих сталних комуникација били повољни онда би се за борбену намену могли користити и путеви са чврстим коловозом, па чак и они који су већ одређени за дотур и евакуацију материјалних потреба, али се при томе има рачунати и са неизбежним застојем у снабдевању за све време док се ти путеви буду користили за потребе борбених дејстава.

Неоспорно да је за успешно извођење борбених дејстава, као и за обављање уредног дотура и евакуације, потребна сразмерно добро развијена путна мрежа у зони одговарајуће јединице. Дужина путева у км, која би под нормалним околностима могла задовољити потребе тактичких и оперативних јединица у одбрани види се из таблице I.

Ако би се десило да поједине јединице располажу путном мрежом која би за 40% и више била краћа од оне која је показана у табlici I, онда се мора рачунати са врло великим тешкоћама како у погледу извршења борбених дејстава, тако и у погледу снабдевања. Због тога се у таквим случајевима морају планирати опсежни радови за израду недостајућих комуникација.

*

Питање надлежности планирања, експлоатације, израде и реконструкције војних путева најчешће се појављује као камен спотицања приликом одређивања задатака органа штаба или јединицама родова војске. По нашем мишљењу, **планирање путева** за борбену намену спада у надлежност начелника инжињерије, и врши се у складу са тактичким (оперативним) решењем задатка, тј. у сарадњи са начелником оперативног одељења. Према томе, начелник инжињерије врши процену земљишта у погледу комуникативности (дужине расположиве путне мреже) и доноси закључак да ли по-

Таблица I

За коју јединицу	Дужина путева у км					
	За борбу	За снабдевање			Укупно	Од тога до потчињених јединица
		Некатегорисаних	Некатегорисаних	Категорисаних		
За стрељачки пук од 3 батаљона	8	7	5	12	20	6—8
За стрељачку дивизију од 3 пука	30	20	30	50	80	25—30
За стрељачки корпус од 3 дивизије	130	60	180	240	370	60—100
За армију од 3 корпуса	400	180	620	800	1.200	250—300

Напомене:

1) Показана дужина путева у овој табlici може служити само као оријентирна норма, пошто је она, с обзиром на ширину фронта, дужину борбене зоне и формациски састав јединица, подложна већим или мањим променама.

2) Укупна дужина путне мреже у нападу биће мања за 25—40%, због плићег и ужег распореда трупа и установа.

стојећа путна мрежа задовољава потребе према изнетим оријентирним подацима у табlici, или је треба допунити.

Начелник инжињерије врши процену комуникација у смислу укупне дужине расположиве путне мреже и у погледу правца протезања основних комуникација. У погледу укупне дужине путне мреже треба да изврши употребљивање дужине постојеће мреже са нормама по табlici I и да донесе закључак да ли она задовољава све борбене потребе и потребе снабдевања или је треба допунити. У погледу правца протезања основних комуникација треба да оцени њихов утицај на рад јединице у позитивном и негативном смислу. У овом другом случају предвиђа мере за отклањање штетног утицаја, углавном, израдом нових путева.

Овај рад на процени треба да доведе до глобалног прорачуна радне снаге, времена и материјала за израду недостајућих путева.

Планирање путева за дотур и евакуацију врши начелник позадине, с обзиром на услове снабдевања, такође у сагласности са тактичким решењем задатка и у сарадњи са начелником оперативног одељења и инжињерије.

Израду нових путева за борбену намену начелно ради сваки род војске за себе уз помоћ инжињерских јединица, или без њих. Тако, например, путеве за потребе опште и почесних резерви треба да раде стрељачке јединице и инжињерци који се налазе у саставу тих резерви; путеве за излазак артиљерије на положаје и њихово померање са положаја на положај начелно раде артиљериске јединице, као и оне инжињериске јединице које се специјално одреде за ту сврху; путеве за употребу тенковске резерве у

првом реду раде инжењерци из формациских састава тенковских јединица, а затим и остале инжењерске и стрељачке јединице; путеве за потребе противтенковске резерве и покретних одреда за запречавање раде јединице родова војске које се налазе у њиховом саставу.

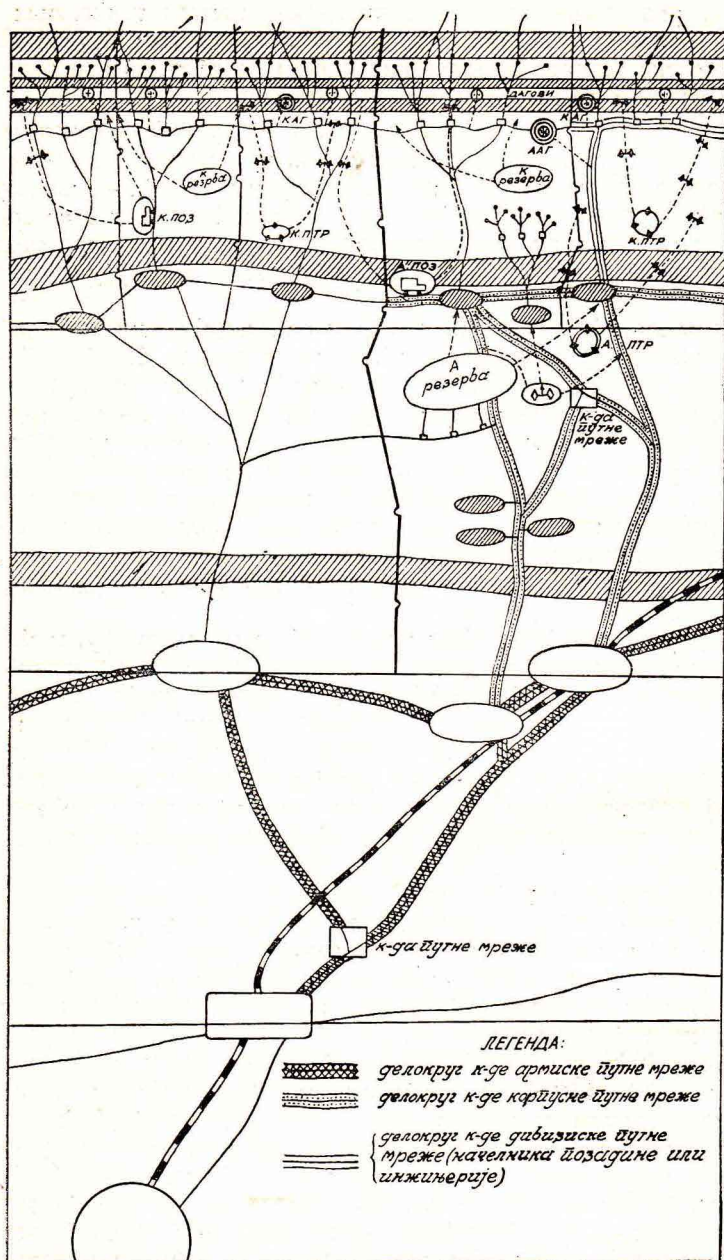
Нове путеве за потребе снабдевања и евакуације у стрељачким пуковима и дивизијама начелно раде инжењерске јединице уз помоћ јединица осталих родова војске, а у стрељачком корпусу и армији — пионирске, путно-грађевинске и мостовно-грађевинске, уз помоћ јединица осталих родова војске. Док се сви нови путеви за борбену намену претежно раде као колонски, дотле се путеви за снабдевање нормално израђују са чврстим коловозом.

Експлоатацију путева за дотур и евакуацију начелно треба вршити из штаба одговарајуће јединице, тј. централизовано. По једној варијанти таквог руковођења (види шему 3) обухватају се **само** они путеви дотура и евакуације који се простиру у зони претпостављене до зоне непосредно потчињене јединице. На пример: у зони армије — од армиске до корпусних база и дуж корпусних база; у корпусу — од корпусне до дивизијских база и дуж њих; у дивизији — од дивизијске базе до пуковских позадинских установа и путевима између њих; у пуку — од пуковских позадинских установа до батаљонских интендантских станица и станица борбених потреба. Ова варијанта експлоатације пута најчешће се примењује при извођењу одбране са ограниченим циљем.

По другој варијанти (види шему 4) централним руковођењем обухватају се комуникације за дотур и евакуацију од базе дотичне јединице преко зона потчињених јединица све до предњег краја (заправо до пуковских позадинских установа на дотичном правцу). На пример: у армији — од армиске базе, преко једне корпусне и дивизијске базе све до позадинских установа једног пука. Ова варијанта првенствено се примењује у позициској одбрани или у нападу, и то само на тачно утврђеном правцу, тј. на правцу тежишта одбране (ако се може одредити) или на правцу главног удара.

Пошто експлоатација путева обухвата низ посебних радњи, као: регулисање саобраћаја, обезбеђење путне мреже и транспорта, организацију веза на путној мрежи и њено текуће одржавање²⁾ у исправности, то је природно да и делокруг надлежности појединих органа у једном штабу у погледу експлоатације путева за дотур и евакуацију треба разграничити на најцелисходнији начин. По нашем мишљењу, опште регулисање саобраћаја на једној одређеној мрежи треба да врши начелник позадине помоћу разрађеног графикана кретања, чије би спровођење на терену контролисали и регулисали органи путно-саобраћајне службе. У корпусу и армији ти органи одређивали би се из састава путно-експлоатационих чета и батаљона, док би се код дивизије и пукова (које у своме саставу немају оваквих јединица) за регулисање саобраћаја на њиховим зонама (уколико нису обухваћени централизованим руковођењем претпостављене команде) одређивали делови стрељачких и заштитних јединица.

²⁾ Под текућим одржавањем путне мреже подразумева се оправка свих оштећења на путу која настају под утицајем самог саобраћаја, дејством атмосферске, површинске или подземне воде, под утицајем сунца, мраза, прашине и блата.

Сл.3 - Шематски приказ комуникација на артиљеријској одбраној зони. - Варијанта: децентрализовано руковођење експлоатацијом ваздушне мреже у одбрани.

При томе треба имати у виду да у графикон кретања треба да уђу сва кретања која се врше на путевима за дотур и евакуацију, без обзира да ли се она тичу снабдевања или борбених дејстава.

Начелник штаба (или оперативно одељење) сносио би одговорност за обезбеђење путне мреже и транспорта од непријатељског дејства са земље и из ваздуха. За само обезбеђење путне мреже пукова и дивизија могле би се употребити јединице родова војске, а евентуално и јединице КНОЈ-а (код армије и корпуса).

Организацију веза на путној мрежи спроводио би начелник веза помоћу јединица за везу пука, дивизије, корпуса и армије. При томе је неопходно да се обезбеди међусобна веза између разних органа команде путне мреже, као и са колонима и транспортима у кретању.

Текуће одржавање путне мреже у исправности код корпуса и армије могло би спадати у надлежност начелника позадине или начелника инжињерије. У првом случају, читав рад на томе обављале би придате путно-грађевинске, мостовно-грађевинске и пионирске јединице, месно становништво или заробљеници. Овај начин погодан је у оним случајевима када ће се путна мрежа користити за извесно дуже време, тј. кад операције немају изразито маневарски карактер.

Ако би текуће одржавање путне мреже спадало у делокруг начелника инжињерије, онда би те радове обављале инжињерске јединице, јединице осталих родова војске, а евентуално и месно становништво и заробљеници. Овај начин бољи је у оним случајевима када се путна мрежа брзо мења, тј. у операцијама динамичког карактера. Овакав начин рада треба да буде обавезан у оквиру дивизије и пукова.

Да би се обезбедило јединствено руковођење свима разним органима који заједнички обезбеђују непрекидну и ефикасну експлоатацију путне мреже за дотур и евакуацију (мисли се на органе путно-саобраћајне службе, јединице обезбеђења путне мреже и транспорта, јединице за подизање и одржавање веза, као и јединице за текуће одржавање путне мреже у исправности), требало би формирати **командне путне мреже** (армиска, корпусна, дивизиска) са тачно утврђеним делокругом рада који смо напред изложили. Према томе, команде путне мреже могу бити потчињене начелнику оперативног одељења, начелнику позадине или начелнику инжињерије. У њихову надлежност не треба да спадају путеви борбене намене.

Експлоатацију путева за борбену намену требало би вршити децентрализовано, на тај начин што би општевојне старешине руководиле експлоатацијом својих комуникација. На пример: старешине опште или почесних резерви, или старешине тенкова вршиле би експлоатацију путева на правцима своје вероватне употребе; групе старешине артиљериских јединица — путева на правцима премештања артиљерије; старешине противтенковске резерве и покретног одреда за запречавање — путева до противтенковских линија, итд. Према томе, све старешине старале би се о експлоатацији само оних делова путне мреже који искључиво служе за њихову употребу, према потребама и борбеној ситуацији.

Радовима на оправкама путева за дотур и евакуацију треба да руководе начелници инжињерија с тим да се послови обављају помоћу

пионирских или путно-грађевинских јединица. Али, у случају стабилизације фронта и ови радови могу се пребацити у надлежност начелника позадине, а обављале би их путно-грађевинске, мостовно-грађевинске и придате инжењерске јединице. Тада би се рад ових јединица могао објединити са радом осталих органа на експлоатацији путева, на тај начин што би ушле у састав команди путних мрежа.

Реконструкцијом путева која обухвата веће радове, например, делимичну измену правца протезања постојећег пута, измену или ојачање горњег строја, итд., увек треба да руководи начелник артиљерије, а радове да изводе инжењерске јединице.

О свим оправкама путева за борбену намену треба да се старају општевојне старешине, с тим да радове изводе јединице родова војске и инжењерске јединице које се налазе у њиховом саставу.

*

Пошто смо изнели своје мишљење о регулисању надлежности појединих органа штаба и родова војске по питањима комуникација, покушаћемо да прикажемо и конкретан рад штаба по том питању у одређеној борбеној ситуацији.

Рад на планирању, експлоатацији и изради комуникације у одбрани требало би да се одвија, углавном, на следећи начин:

Приликом процене инжењерске ситуације, начелник инжењерије разматра питање комуникативности земљишта, с обзиром на потребну дужину путне мреже, према подацима из таблице I, са циљем да утврди да ли постојећа густина путне мреже задовољава потребе јединице и у којој мери. До тих података он може доћи ако израчуна дужину путне мреже на својој зони и упореди је са подацима из таблице I. Да ли је комуникативност врло добра, добра или слаба, може се установити на основу коефицијента комуникативности територије на којој се операције воде.

Коефицијенти комуникативности појединих области ФНРЈ, по 1 км²,³⁾ виде се из таблице II.

Глобална дужина путне мреже у својој зони може се прорачунати на тај начин што се површина борбене зоне своје јединице у км² помножи са одговарајућим коефицијентом из таблице II. Ако се сада тако добијена дужина путне мреже упореди са дужином путне мреже која је јединици потребна, према табели I, и нађе да расположива путна мрежа задовољава потребе за преко 70%, онда је комуникативност врло добра, ако задовољава за 40—60% — комуникативност је добра, а ако задовољава потребе испод 30%, онда је комуникативност слаба. Према томе, ако би један корпус у Шумадији бранио зону од 30 км по фронту и 25 км по дубини, онда би површина одбранбене зоне корпуса износила $30 \times 25 = 750$ км², а дужина постојеће путне мреже, с обзиром на комуникативност земљишта у

³⁾ Ова таблица израђена је према непотпуним статистичким подацима за 1946 годину. Глобални прорачуни били би несравњено тачнији кад би у табели били изложени подаци за мање територије (срезове, округе) са издиференцираним подацима комуникативности, али, нажалост, такви подаци још нису сређени. Тачни подаци могли би се прикупити преко територијалних установа.

Таблица II

ОБЛАСТИ	Дужина пута по 1 км ² површине			Дужина простора по 1 км пута са чврстим коловозом
	Путеви са чврстим коловозом	Непрофилисани путеви	СВЕГА	
Ужа Србија	0,085	0,225	0,310	21
Војводина	0,081	0,215	0,296	24
Космет	0,076	0,197	0,271	22
Хрватска	0,155	0,410	0,565	24
Словенија	0,143	0,378	0,521	22
Македонија	0,010	0,050	0,060	22
Босна и Херцеговина	0,011	0,052	0,073	21
Црна Гора	0,012	0,062	0,074	21

Шумадији, по табlici II, $750 \times 0,310 = 232$ км. Како је, по табlici I, за нормалан рад и борбу свих органа у корпусу потребна путна мрежа од око 370 км⁴), то значи да би у овом случају комуникативност земљишта задовољавала потребе корпуса за $\frac{235 \times 100}{370} = 64\%$, тј. комуникативност би била добра.

Ако би се оваквим прорачуном дошло до закључка да се располаже са свега 30% путева, тј. да недостаје још око 10% па да путна мрежа буде колико-толико задовољавајућа, онда је начелник инжењерије дужан да у своме реферату по комуникацијама изнесе глобалан прорачун потребне радне снаге за израду недостајућих 10% путева (у овом случају близу 40 км), узимајући у прорачун да ће се сви недостајући путеви радити по типу колонских путева.

Међутим, да би процена земљишта у погледу комуникација била потпуна, потребно је утврдити каква је употребљивост постојеће путне мреже с обзиром на правац протезања основних путева, њихову груписаност у зони јединице и квалитет. При процени правца протезања комуникација, начелник инжењерије узима у разматрање само основне комуникације (на оперативском и комуникацијском правцу) које изводе на фронт или рокадно секу борбену зону и доноси закључак како њихов правац протезања утиче на рад јединице као целине (осетљивост према непријатељском дејству са земље или из ваздуха, маскираност, утицај на постројавање борбеног поретка, инжењерско снабдевање, итд.) и предлаже одговарајућа решења или противмере.

⁴) У ову би цифру требало претходно унети корекцију према ономе што је речено у напомени 1) испод табlice I.

Исто тако, важно је да се размотри и то да ли су путеви приближно равномерно распоређени на читавој зони или је њихово груписање јаче изражено на неком делу те зоне, на пример, на појасу ближе предњем крају, на једном или другом крилу, итд. Природно је да ни просечна добра комуникативност у оквиру читаве зоне неће моћи да задовољи потребе ако су комуникације неравномерно или незгодно груписане.

Што се тиче квалитета путева, начелник инжењерије прикупља потребне податке, путем извиђања већ познатим начинима и тачно одређује који ће од њих служити за кретање покретног одреда за запречавање, за инжењерско снабдевање, итд.

Потребе појединих родова и служби, у погледу путева, начелник инжењерије сазнаје из реферата њихових начелника.⁵⁾

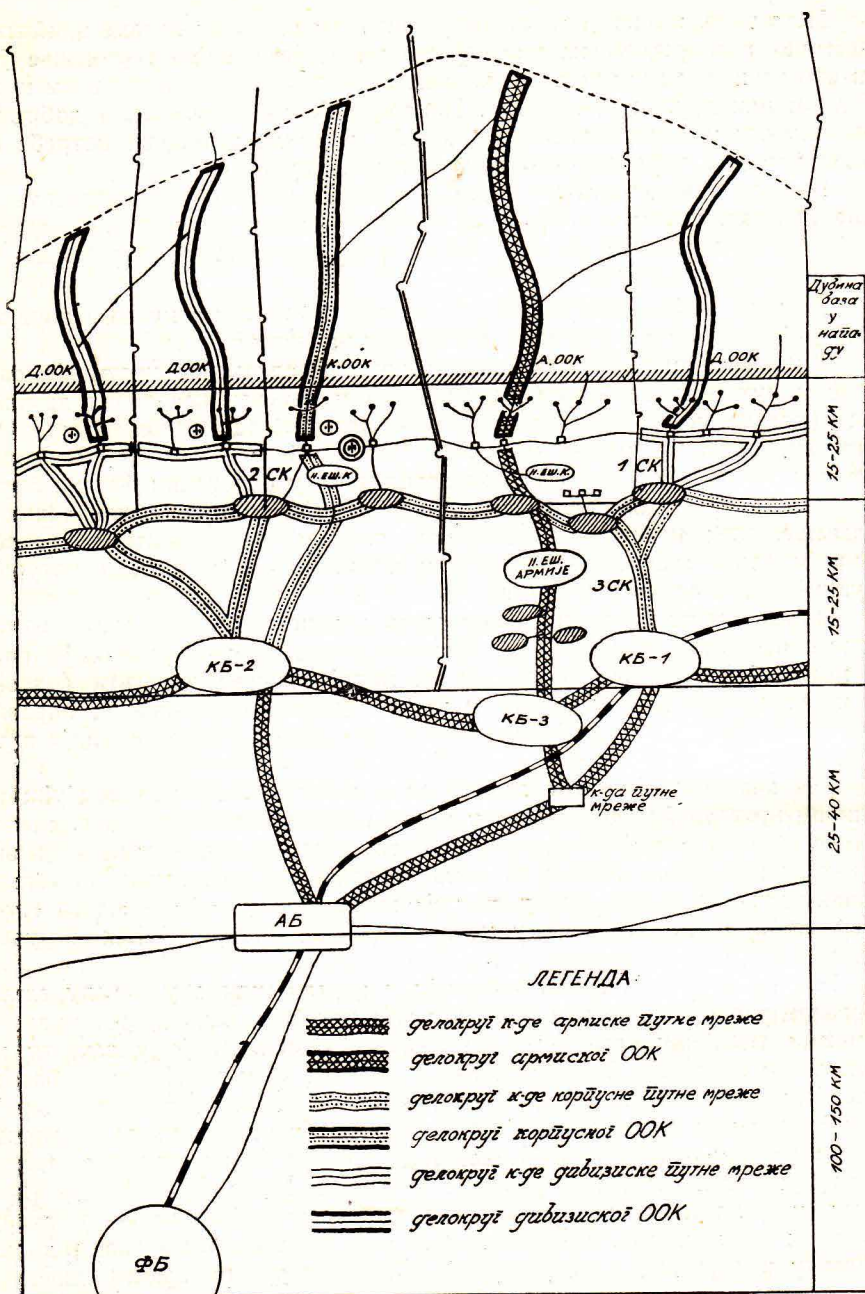
Тако, на пример, начелник оперативног одељења конкретизује своје захтеве у путевима с обзиром на распоред и маневар појединих делова и трупа (посада појединих отсека, опште резерве, тенковске резерве, рокадних пребацивања, итд.); начелник артиљерије — у погледу изласка артиљерије на положај, премештања артиљерије у одређеним фазама борбе, у погледу потреба за противтенковску резерву, артиљериско техничко снабдевање, итд; начелник (командант) тенкова — у погледу употребе тенкова и свога снабдевања; начелник позадине — у погледу дотура и евакуације свих осталих потреба.

Пошто саслуша командантову одлуку, начелник инжењерије, између осталог коначно прецизира намену сваке од постојећих комуникација, одређује недостајуће комуникације које се морају изнова израдити (одређујући и тип путева или капацитет и врсту транспортних возила), оправити или реконструисати, назначујући и начин организовања експлоатације путне мреже.

Тек када сазнају своје задатке у погледу путева, одговарајући руководиоци приступају оформљавању плана њихове израде, оправке, експлоатације и реконструкције, онако како смо то изложили у претходном одељку. Ту се дају конкретни задаци на основу глобалних норми успеха рада по појединим врстама радова. Потом настаје непосредан рад јединица на остваривању добијених задатака, у духу одредаба одговарајућих стручних правила.

Рад на планирању, експлоатацији и изради путева у **нападу** сличан је са радом у одбрани, са том разликом што начелник инжењерије предвиђа образовање посебних органа за остваривање комуникација у захвату непријатељског положаја. Ти органи имају задатак да у садејству са појединим деловима борбеног поретка на одређеним правцима израде или отварају, рашишићавају или оправљају поједине путеве и припреме их за експлоатацију. У ту сврху одређују се углавном следећи органи: одељења за израду пролаза кроз непријатељске препреке у оквиру стрељачких пукова првог ешелона у фази припреме напада; групе за рашишићавање — у оквиру стрељачких батаљона првог борбеног реда у фази извршења напада и одреди за оправку и одржавање комуникација (ООК) у оквиру пукова, дивизија,

⁵⁾ Или на основу непосредног споразума са њима — уколико не присуствује подношењу реферата или ако се одлука доноси без саслушавања реферата начелника родова и служби.

Сл. 5 - Шематски приказ комуникација на армиској офанзивној зони.

Шема 5

корпуса, итд. на правцу главног удара у фази продирања кроз дубину непријатељског положаја (види шему 5). Њихова формација и рад предвиђени су у одредбама тактике инжењерије.

Разумљиво је да овакву организацију израде, експлоатације, оправке и реконструкције путева треба одржавати и у току промена које настају како у нападним, тако и у одбранбеним операцијама и померати је упоредо са кретањем борбеног поретка.

*

У овом чланку изнели смо све радове који се односе на коришћење комуникација под борбеним условима, као и све органе и службе које су по природи послова најпованије да их преузму на себе. Да ли је такво решење најцелисходније, то је друго питање. Неоспорно је само то да су разне армије овај проблем решавале и да га решавају на различите начине. Међутим, изгледа сви се слажу у томе: да радови на путевима борбене намене (израда, експлоатација и оправка) треба да спадају у делокруг рада јединица оних родова војске који ће их користити; да рашчишћавање, оправка и израда путева испред фронта на операциском правцу у току напада и продирања кроз непријатељски положај треба да уђу у делокруг рада инжењерских јединица, и да обезбеђење путне мреже и транспорт треба да врше делови оперативних јединица родова војске.

За решавање свих осталих проблема у оквиру израде, експлоатације, оправке и реконструкције путева за дотур и евакуацију у борбеној ситуацији мишљења су подељена, али су се, углавном, искристалисала два схватања. По једноме, све те послове треба да обављају специјалне транспортне јединице формиране у батаљоне, пукове, дивизије, па и у веће јединице. Тај систем, углавном, примењује код Енглеске, Америчке и Совјетске армије. По другом мишљењу, те послове заједнички обављају поједини од постојећих органа штабова преко делова јединица родова војске и служби. Тај систем се примењује код претежне већине осталих армија, укључујући ту и бившу Немачку армију. Несумњиво је да и један и други систем имају својих добрих и рђавих страна. Главни недостатак другог система, који је и код нас усвојен, састоји се у томе што захтева складан рад различитих органа штаба, што се може постићи само на тај начин ако су дужности и надлежности сваког од њих јасно формулисани и разграничени, и ако се кроз обрађивање тактичких задатака стекне увежбаност у њиховом решавању.

Капетан бојног брода **КАЗИМИР РЕНЧЕЉ**

УТИЦАЈ ЈАДРАНског МОРА НА РАЗВОЈ И ИЗГРАДЊУ АУСТРОУГАРСКЕ МОРНАРИЦЕ

У данашње доба огромног техничког развоја, све новији и новији проналасци, који се примењују у наоружању и опреми савремених оружаних снага, а нарочито у ратним морнарицама, и који се све више усавршавају, постепено потискују или у кратком раздобљу дефинитивно избацују из употребе многа оружја, која су, тако рећи, до јуче сматрана савременим.

Полазећи од ове стварности, могло би се доћи до неоправданог закључка да је бесмислено, или у најмању руку неинтересантно, враћати се у прошлост и евоцирати постојање и деловање једне бивше ратне морнарице Средоземља, која је, по данашњим појмовима, имала застарело наоружање и опрему и која је пре више од 30 година, распадом Аустро-Угарске, заувек ишчезла.

Свакако, сврха овог чланка није у томе да се оживљавају болна сећања на столетно ропство неких од наших народа, који су, силом прилика, морали да служе у тој морнарици двојне монархије чија је политика била уперена првенствено против Југословена, као њених најопаснијих унутрашњих непријатеља. Напротив, циљ нам је да изнесемо побуде и разлоге који су условили изградњу и развој морнарице ове бивше монархије, а посебно њене ратне морнарице, тим пре што се та морнарица стварала, развијала и дејствовала на оним истим обалама и отоцима, који данас сачињавају саставни део наше државе.

Познато је да су ти разлози били плод политике једне велике силе која је желела да се афирмира свуда где год је то било могуће, па и на мору помоћу своје јаке морнарице. Да ли је и уколико је у томе успела, и да ли су напори за изградњу овакве флоте одговарали постигнутим резултатима, видеће се из даљег излагања.

У бившој југословенској војсци и морнарици прилично се било занемарило изучавање поморских ратова на Јадрану, а нарочито Првог светског рата, иако се из његовог четворогодишњег трајања могло извући много корисних искустава. Ако је и било неког изучавања, стечена искуства нису имала шири публицитет ни у самој морнарици, јер су та искуства виши поморски руководиоци задржавали за себе. Насупрот томе, придавала се већа важност студијама великих страних морнарица и њиховим поморско-стратеским проблемима, чиме се, истина, проширивао стручни и поморско-научни хоризонт официра, али се није водило рачуна о развоју поморске мисли, која би била заснована на нашим приликама и могућностима.

*

Док се средства за вођење рата непрестано мењају и усавршавају, дотле поморско-стратесиска начела остају зависна од географског положаја

као константе, и од стратемиске позиције прибрежне државе у односу на евентуалног непријатеља. Ти елементи диктирају стратемиске правце и одлучно утичу на избор и изградњу потребног флотног материјала, који треба да одговара условима и омогући извршење постављених задатака у рату.

Јадранско Море (које претставља само један огранак Средоземног Мора, тј. затворено, унутрашње море) није у својој дугој историји обиловало неким одлучујућим поморским акцијама, које би имале знатнијег утицаја на ситуацију у свету, нити је освајање и држање превласти у њему имало неких нарочитих последица. Оно је играло значајну улогу једино у доба цветања Млетачке Републике, којој су поморске комуникације на Јадрану биле од животног интереса. Сама Вишка битка, 20 јула 1866 године, која је довела италијанску флоту до пораза, па и сам Први светски рат, у коме је аустроугарска флота извршила своје ограничене задатке, били су само поморски одраз копнене стратегије аустриске војске, без утицаја на општи развој догађаја, који је био сасвим супротан. У првом случају Аустрија је изгубила Венецију, а у другом пропало је њено царство.

Суштина поморске стратегије великих поморских сила састоји се у добијању рата као целине, јер судбина таквих држава често зависи од успеха или неуспеха на мору. Међутим, иако је Аустро-Угарска улазила у ред великих сила, ипак се није могло говорити о некој високој стратегији на Јадрану, пошто је Јадран, са гледишта слабијег, био само попрште тактике, на коме се делатност морнарице у рату сводила на већи или мањи број тактичких дејстава. Та дејства су се испољавала у перманентној служби осигурања обалског саобраћаја и заштите обале, а, према ситуацији и могућностима, и кратким офанзивним препадима на непријатељске комуникације. Због тога је аустроугарска флота, са својих 330.000 тона ратног бродовља,¹⁾ у рату одиграла улогу блокиране поморске силе са ограниченим дефанзивним задацима заштите властите обале, тако да се њено постојање уопште није осећало на главним фронтovima. То је био веома мршав резултат у односу на њене велике прохтеве.

*

Аустриска морнарица почиње да се развија још за време цара Карла VI (почетком 18 века), али се њен стварни успон осећа тек у другој половини XIX века, када је почела и борба о превласт на Јадрану са Уједињеном Краљевином Италијом. Аустро-Угарска се сматрала природним посредником између Запада и Истока и присвајала је право арбитра у свим питањима Балканског Полуострва. Зато је сваки покушај новостворене краљевине Италије да приграби источне обале Јадрана доводио у питање мир у том делу Европе. За модерни аустриски капитализам, који се брзо развијао, то је био један од разлога за подизање јаке морнарице, не само као инструмента за одбрану, већ и за агресију. Империјалистичка политика Аустро-Угарске није се ни у чему разликовала од тежњи осталих великих сила за освајање вањских тржишта и колонијалних извора сировина. То је и била последица брзог развоја индустрије и капитала унутар саме монархије. Разлика је била само

¹⁾ 1915 године италијанска ратна морнарица имала је око 660.000, а француска око 750.000 тона.

у томе што Аустро-Угарска није имала колонија, што је већ била на измаку својих снага услед унутрашње подвојености и трзавица, и што је прекасно и са мало изгледа на успех ступила у борбу, јер су колоније већ биле подељене. За своје експанзионистичке прохтеве, она је изабрала Јадранско Море као морски пут да би своју властиту трговину и бродарство укључила у светску трговачку мрежу, што би ојачало и њену политичку моћ. Њена експанзија преко Београда, односно преко Санџака и долине Вардара ка Солуну била би веома опасна и незгодна, без обзира на то што је по Берлинском конгресу донекле имала одрешене руке у Санџаку, јер би неминовно изазвала оружани сукоб, који јој је могао донети само успех сумњиве вредности, као и многе непожељне последице.

Међутим, намера Аустро-Угарске да из домаћих лука ступи у конкуренцију за коришћење слободе светских мора, могла се остварити само под условом да се обезбеде отворене поморске комуникације које воде у Средоземно Море. Зато је требало обезбедити Отрантски Теснац који је претстављао запреку у том погледу, пошто је био у туђим рукама. То значи да је само сигурним владањем овог излаза могла реализовати своје прохтеве, јер би Јадран без сигурног држања Отрантског Теснаца остао „зачепљена флаша.“

Ако бацимо само летимичан поглед на географску карту, одмах ћемо уочити изузетан положај и значај Отрантског Теснаца за тадашњу двојну монархију. Али, пошто је и она тога била потпуно свесна, поставља се питање зашто није на време осигурала власт над тим кључем Јадрана, чиме би дала и *raison d' être* својој ратној морнарици онакве величине и састава какву је имала (јер за задатке које је стварно извршавала у току рата нису ни били потребни бојни бродови). Можда је један од узрока за то била и сама неодлучност Аустро-Угарске, као и међународна ситуација и отпор других великих сила, нарочито Енглеске, која није могла да дозволи присуство туђе, релативно јаке флоте на домаку своје главне поморске артерије за Индију и Далеки Исток, а која је била удаљена свега око 350 наутичких миља од Отрантског Теснаца. Аустроугарска дипломатија је, додуше, успела после завршеног Балканског рата да прошири свој уплив на Албанију, пошто јој је наметнула једног од својих принчева за владара. Али тиме још није било решено горуће питање контроле Отранта. То питање решила је у своју корист Италија, која је, иако још неутрална у 1914 години, искористила озбиљан положај Антанте на западу и у децембру исте године запосела о. Сасено и Валону. Тиме је коначно била запечаћена судбина аустроугарске флоте као ударне снаге са којом би требало рачунати у Средоземном Мору.

*

У доба оживљавања и развоја поморске мисли у двојној монархији знало се, углавном, само за десанте уског, локалног, тактичког значаја. Десантне операције стратешког значаја могле су наћи своју велику примену тек после снажног развоја и усавршавања техничких средстава, а посебно авијације, која је у њима добила доминантну улогу, док су разна стална обалска постројења много изгубила од свог дотадашњег значења. Према томе, у то време није постојала опасност од извођења неких већих десаната, тим пре што је источна обала Јадранског Мора, по својој географ-

ској структури, пружала одлучну одбрану од напада с мора. Сигурност обале повећавале би релативно мале поморске снаге, али пажљиво одабране и по типовима и по тактичко-техничким својствима, које би одговарале датим условима одбране и биле у стању да задовоље и тежње за нападом на поморске комуникације непријатеља, које су за њега од виталног значаја.

Пошто је Италија могла да буде највероватнији непријатељ Аустро-Угарске на Јадрану, то ово море, по свом положају у односу на главне поморске комуникације Италије, није пружало такве могућности аустроугарској флоти, јер су све значајније морске везе Италије лежале ван Јадранског Мора. У овом се мору за време мира одвијао само другостепени поморски промет, кога се Италија, у случају рата са Аустро-Угарском, могла одрећи без неких штетних последица по своје снабдевање, како се то и догодило у Првом светском рату.

Али, у складу са империјалистичком суштином своје политике, Аустро-Угарска се није задовољавала само одбраненим дејствима своје флоте и одбраном своје земље, односно обале, већ је итекако помишљала и на нападна — агресивна дејства, нарочито у каснијем периоду развитка својих поморских снага (после 1906 године), намењених и за офанзивно дејство ван Јадранског Мора, и као оружја за остварење овакве њене политике.

Међутим, и вођење поморског рата подлеже извесним законима којима се морају повињавати и захтеви који се постављају једној флоти ако је политика дотичне земље поставила себи задатак да морским путем извојује неке користи. Другим речима, задаци се морају постављати у складу са реалним могућностима њиховог извршења с обзиром на материјал и средства којима дотична морнарица располаже, као и на географско-стратешки положај своје земље.

Учење о поморском ратовању и поморској стратегији, углавном, указује да при разматрању услова за стварање неке поморске силе, као и величине и састава њене флоте, треба имати у виду две основне чињенице: на једној страни вредност и значај властитих поморских комуникација и степен њихове угрожености од стране непријатеља, а на другој, степен зависности противника од његових сопствених поморских саобраћајних путева. Уствари, са тим питањима је повезан и проблем превласти на мору, који се, пре појаве авијације, првенствено решавао бројном надмоћношћу у бојним бродовима и бојним крсташима. На тачном познавању степена зависности непријатеља од властитих поморских комуникација мора се заснивати и цела концепција вођења поморског рата, јер би било бескорисно нападати на безначајне комуникације само зато да би се непријатељу нанела нека материјална оштећења. Из тога, даље, произлази питање офанзиве или одбране, а с тим у вези и одређивање величине састава флоте и њених средстава.

Какав је био поморско-стратешки положај Аустро-Угарске, и да ли су се на њене прилике и могућности могла применити ова општа поморско-стратешка начела, која служе као основа за вођење рата на мору великих, специфично поморских сила, а која за подређене морнарице имају мање више теориски значај? Свакако јесу, али у ограниченом обиму, тј. само у односу на Средоземно Море, јер за њу није могла доћи у обзир замисао о вођењу рата у циљу извојевања превласти на отвореним морима, што је

само по себи произлазило из њеног географског положаја у Средоземљу. Чак и у случају да се у Првом светском рату остварио Тројни савез (Немачка — Аустрија — Италија), чиме би се обезбедила извесна слобода дејства у Средоземном Мору, борба за светске комуникације још увек би се протезала само до Гибралтара, јер немачка флота, просторно удаљена од својих јужних савезника, не би могла обезбедити слободу Атлантика, пошто је за то била преслаба. Тај савез могао је да буде једини разлог који би могао оправдати постојање овакве флоте у Јадрану, јер би она, бар донекле, одговарала својој намени.

Ако би Италија остала неутрална или чак прешла на страну Антанте, онда би се дејства аустроугарске флоте морала ограничити само на подручје Јадрана. Зато је аустроугарска флота, уласком Италије у рат против Централних сила, де факто била присиљена да штити своје дужобалске комуникације и да врши одбрану обале и подржава обалско крило армије на Сошком фронту. Њој није било нужно извојевање апсолутне превласти на Јадрану, јер је ионако већ имала стратегиску превласт на Северном и Средњем Јадрану, док је постојање неколико подморница, које су оперисале на Јадрану, у великој мери ограничавало слободу кретања савезничких јединица и у јужном сектору. Стварно, после потапања француског крсташа „Leon Gambetta“ и оштећења торпедом бојног брода „Jean Bart“, Антантини велики бродови више се нису појављивали северно од ширине Боке Которске.

Према томе, стална превласт била је остварена само на источној обали Јадрана, чиме је био осигуран поморски промет дуж читаве обале, изузев од Боке до Драча, јер је тамо био отворен и изложен услед велике близине савезничких база с оне стране Отранта — Месине, Малте и Аргостоле — где су се налазиле главнине њихових флота. Локална превласт била је остварена самим постојањем јединица аустроугарске флоте, пошто Савезници нису имали рачуна да је озбиљно оспоравају, јер би то било скопчано са материјалним губицима у ангажованим флотним јединицама, који не би били у складу са постигнутим резултатима. Они, а нарочито Енглези, могли су се задовољити само тиме да затворе аустроугарску флоту у јадранском џепу, не излажући погибелњи ниједан од својих бродова. Стратегиски положај Антанте у Средоземљу био је исто тако повољан као што је и положај енглеске флоте био повољан у односу на немачку у подручју Северног Мора. Према томе, они нису тражили неку одлучну битку са аустроугарском флотом из простог разлога што то није могло довести до највећег стратегиског искоришћења, у коме се и огледа главни разлог тражења одлучне битке на мору. Исто тако, Енглеска није тражила битку са немачком флотом — тада по јачини другом на свету, јер јој није било потребно побољшање стратегиског положаја у односу на Немачку. Она је од самог почетка имала повољан стратегиски положај на мору, јер се налазила на згодном периферном положају одакле је могла да осујети све покушаје Немачке да постигне своје спољне циљеве.

*

Према Тројном савезу од 1882 године Италија је, с једне стране, осигурала себи помоћ у случају да буде нападнута од Француске, а са друге

стране, обавезала се да и сама пружи војну помоћ Немачкој у случају њеног конфликта са Француском. Поморска стратегија аустроугарске и италијанске флоте, уз подршку немачке дивизије Средоземног Мора,²⁾ имала је офанзиван карактер, са циљем да овлада западним делом Средоземног Мора одмах по избијању непријатељстава. Тиме би био угрожен и укочен непријатељски поморски саобраћај и превоз француских трупа из Северне Африке у француске медитеранске луке, што би дало могућност немачкој армији на Западном фронту да постигне бројну надмоћност у одлучној бици. То значи да је оперативни план сједињених флота Тројног савеза у Средоземном Мору био само помоћно средство за спровођење и остварење циљева копнене стратегије. Да би се тај план извојевања превласти у западном делу Средоземног Мора могао спровести у дело, требало је одредити полазни рејон уједињених флота што ближе оперативном подручју, тј. што ближе спојници Алжир — Тунис — Марсеј. Тај рејон лежао је на југозападном делу Италије, на морском комплексу Напуљ — Месина — Аугуста, са добро разгранатим војно-поморским базама и упориштима. (Ово смо изложили само ради добијања опште слике, а није ни важно за даље излагање, јер би јадранско ратиште у том случају долазило у обзир само утолико, уколико би било потребно да се предвиде узајамне мере за заштиту евентуалног покушаја непријатеља да изврши продор у јадрански базен. Тај би продор, уствари, био беспредметан, јер непријатељ не би имао шта тамо да тражи, пошто Јадран не би претстављао ниједну тачку поморско-стратегиског значаја за Средоземно Море).

Међутим, и поред тога „чврстог“ Тројног савеза, још од самог почетка његовог постојања назирале су се контуре сасвим других, за Аустро-Угарску нежељених могућности, које су почетком друге деценије XX столећа постале сасвим акутне. Италија је ушла у савез из страха од Француске, али се још више плашила Енглеске, која је владала свим њеним главним поморским комуникацијама, од којих је зависио опстанак Аустро-Угарске. Други, не мање важан фактор било је питање интересних сфера на Балкану за које су се у својим незајажљивим империјалистичким прохтевима подједнако грабиле и Аустрија и Италија. Трећи фактор, који је доводио до несигурности и нестабилности савезничких односа, био је италијански иредентизам. Он је и тада вешто потпириван у италијанском народу, нарочито у погледу источне обале Јадрана, тако да се ни у чему није разликовао од каснијег Мусолинијевог иредентизма. Карактеристично је да се он и данас, чим се Италија опоравила од низа пораза и донекле поправила своје срозане позиције у свету, распирује према нашој земљи, и то у повећаној мери.

Аустријанци су били свесни тога, те су, поред првог, створили и други оперативни план дејства флоте за случај да Италија остане неутрална или да се прикључи Антанти као савезник, што је зависило од тога где ће бити мањи ризик, односно већа зарада.

За нас је ова друга варијанта вођења поморских операција много интересантнија, јер у том случају Јадранско Море и Отрантски Теснац добијају највећу важност, као једино оперативно подручје аустроугарске

²⁾ Ова се дивизија састојала од бојног крсташа „Göben“ и лаке крстарице „Breslau“.

флоте (ако се изузму повремена оперисања аустроугарских подморница у Средоземном Мору, почев од 1917 године па до краја рата).³⁾

Аустроугарска флота, без база и упоришта ван Јадрана, није била дорасла вођењу рата у Средоземном Мору, али не због своје иначе значајне ударне снаге, већ због лоших поморских и тактичко-техничких особина доброг дела њених бродова (мала брзина и скучени акциони радијус главнине). Међутим, она је на Јадрану, упркос бројне и квалитативне надмоћи флота Антанте, одговорила задацима које јој је наметнула оваква ситуација.

Повлачењем Италије из Тројног савеза и њеним приласком Антанти из основа се променила и стратeгиска позиција Аустро-Угарске у погледу поморског ратовања. Затворени Јадран није могао постати поприште борбе за овладавање високих поморско-стратeгиских циљева. Осим тога, било би сасвим свеједно да ли ће се одлучујућа битка између противничких флота тући на Јадрану или не, и да ли ће том приликом неко победити, јер се тиме ни у чему не би пореметила ситуација на отвореним морима, која су била извор потенцијала великих ратујућих страна.

Под оваквим околностима, аустроугарска флота ушла је у рат и остала затворена на Јадрану, тако да су и сви напори за изградњу велике морнарице били узалудни, јер је она и без великих бродова била у стању да очува своје обалске границе. С друге стране, надмоћне поморске снаге Антанте нису се бојале аустроугарске главнине, али су заирале од лаких торпедних јединица, а нарочито од подморница.

Све акције, које су у току рата произашле из такве ситуације, сводиле су се на одбрану обале, доношење оштећења непријатељским бродовима и на покушаје ретких препода лаких снага за размекшавање отрантске бараже, са циљем да се властитим и немачким подморницама олакша пролаз у Средоземно Море за вођење трговачког рата. Међутим, то није у великој мери угрожавало Антантине поморске комуникације ни у Средоземљу акамоли у Атлантику. Стога се и не може говорити о некој поморској стратегији на Јадрану у правом смислу, већ о низу тактичких подухвата који ни у чему нису имали утицаја на исход рата у целини, јер је Јадран био само један мали део у склопу сувоземне стратегије Централних сила.

*

У складу са политиком о којој смо већ говорили, Аустро-Угарска је убрзано изграђивала своју трговачку морнарицу и с тим у вези форсирала домаћу бродоградњу и изградњу модерних лука. Мишљења меродавних кругова била су јединствена у том погледу. Тако је њена трговачка морнарица већ уочи Првог светског рата имала 445 пароброда (од преко 100 т) са тонажом од 1,055.719 бруто регистарских тона.⁴⁾

³⁾ Аустроугарске подморнице (не рачунајући немачке) потопиле су у Средоземном Мору око 160.000 бруто регистарских тона трговачког бродовља, што није имало значајнијих реперкусија на савезнички промет.

⁴⁾ Тонажа трговачких бродова мери се по запремини. Једна регистарска тона одговара запремини 2,83 м³. Бруто тонажа је запремина свих просторија брода. Деласман (истиснина) ратних бродова мери се по тонама тежине пливајућег брода.

Са изградњом ратне морнарице ствар је стајала мало друкчије, и није била тако једноставна. При томе се, свакако, водило рачуна о добрим и лошим странама Јадрана, као јединог мора које је у стварности долазило у обзир за дејство аустроугарске флоте, онакве каква је ступила у Први светски рат. За нас је од интереса да ли је и у којој мери прорачун био правиан и да ли је избор средстава флоте одговарао тадашњим могућностима, условљеним баш оваквим, за Аустро-Угарску неповољним, географским положајем њеног поморског ратишта, а које није било у сразмери са захтевима политике једне велике поморске државе, какву је настојала да води двојна монархија. Аустро-Угарска је, свакако, сматрала да велики бродови (бојни бродови) претстављају кичму флоте, зато што је то било у складу са њеним политичким циљевима као велике силе и што би, у противном, њена империјалистичка афирмација без њих била окрњена. Али, историја јој је одредила посебан географски положај на мору, који је увек доминирао при одлучивању о стварању флоте.

Јасно је да би бродови били увек више и чешће изложени нападима у малим морима него на широким просторствима океана. Они су нарочито осетљиви на нападе подморница, а у садашње доба посебно на ваздушне нападе са копнених аеродрома. Стога је за њих од велике важности високи степен живавости, макар и на штету великих брзина неких типова. Отуда и долази у питање држање великих бродова у уским морима и сама по себи избија на видело потреба и оправданост лаких али издржљивих бродова са добром пловношћу. Аустро-Угарска је, како изгледа, у том погледу промашила, јер су њени бродови, који су грађени до 1909 године, имали слабу издржљивост и лоша поморска својства.

Пре свега, није постојало јединствено мишљење о основним задацима које флота треба да врши у рату. Због тога се лутало не само у избору типова ратних бродова, већ и у погледу њихових тактичко-техничких особина. Тако је све до 1906 године преовлађивало мишљење по коме је флота имала да брани своје домаће обале од напада споља у чисто дефанзивном, пасивном смислу и да су за мала мора потребне само мале флоте са малим бродовима. Крајем XIX века и првих година XX века грађени су по тонажи сувише мали бојни бродови предреднотског типа са ограниченим полупречником дејства и поморачким својствима. Због тога су били оквалификовани као „обалски бродови“, на пример тип „Ерцхерцог Карл“ од 10.600 т, „Хабсбург“ од 8.300 т и „Монарх“ од 5.600 т, са брзином од 20 чв. и главном артиљеријом од 190 мм код првог, 240 мм код другог и 150 мм код трећег.

Стање није било боље ни у погледу крстарица, јер је њихова градња била занемарена. Тако је за период од 14 година (1894—1908) поринуто у море свега 5 крстарица од 2.300 — 7.300 т, са брзином од 20 чв. Те су крстарице по својој бојној вредности далеко заостајале иза истих класа у другим морнарицама које су се припремале за вођење крстаричког рата.

Градња флоте није доследно спровођена како у погледу сврхе одбране обале, тако ни у погледу најподеснијих типова бродова, разарача, торпиљарки и подморница који би одговарали томе циљу. Чак и разарачи од 400 т, који су грађени 1905 године били су далеко испод вредности тадашњих модерних торпедних јединица.

Када је касније, после 1906 године, преовладао концепција офанзивног ратовања, почела је замена старих и градња модерних бојних бродова, као главне ударне снаге флоте, али касно, јер је извршење програма предухитро Први светски рат. Међутим, тај рат је показао да су баш лаке, брзе јединице и подморнице, углавном сносиле сав терет поморског рата на Јадрану.

Иако је касни почетак градње подморница био најнезгоднији, јер је половином 1914 године аустроугарска флота располагала свега са 6 подморница депласмана 240/300 и 230/270 т (а и ове су биле замишљене више за испробавање, те нису биле способне за веће подухвате), ипак је и тај мали број подморница на Јадрану одиграо доста велику улогу у првом периоду рата са француском флотом (још пре доласка немачких подморница у Средоземно Море). Да је аустроугарска флота од почетка располагала већим бројем овог опасног оружја, ситуација на Јужном Јадрану, а можда и на његовим прилазима, била би умногоме повољнија.

У погледу лаких крстарица и модерних разарача, ратна бродоградња нашла је прави пут тек у раздобљу од 1903 — 1913 године. Кад су се у то време појавиле 4 лаке и брзе крстарице типа извиђача, могло се мислити не само на локалну одбрану, већ и на офанзивна дејства. Модерни разарачи и ови бродови били су носиоци свих офанзивних акција у току рата, као и конвојне службе, док је главнина флоте — „понос аустроугарске монархије“ — читаво време остала усидрена у својим базама. Једини озбиљнији њен већи подухват био је покушај извршења препада на отрантску баражу 11 јуна (дакле при крају рата), који је пропао и прекинут чим су италијански „МАС-ови“ потопили најновији бојни брод („Szent István“), и то још у домаћим водама.

Аустроугарска флота је у свом пуном саставу испловила из својих база једино на дан објаве рата од стране Италије, 24 маја 1915 године. То је учинила са циљем да бомбардовањем источне италијанске обале онеспособи железничку пругу која води дуж обале и која је претстављала једну од важних линија за пребацивање италијанских трупа са југа на Сошки фронт, и да на тај начин потресе италијанско јавно миљење и утиче на расположење италијанских народних маса према рату. Ова акција, уствари демонстрација са скромним резултатима, изведена је на централни и северни део италијанске обале, где је аустроугарска флота ионако имала стратегиску превласт и где се није излагала никаквој озбиљнијој опасности.⁵⁾

Па ипак, само постојање флоте у пуљској луци, без обзира на то што није била активна, претстављало је сталну претњу за Италијане и онемогућавало им да предузимају било какве озбиљније операције у циљу подршке својих армија на Сочи, које су трпеле неуспехе и поразе. Због тога ни замишљено искрцавање италијанских трупа у Тршћанском Заливу (предео Сесљана) у позадину аустриске Југозападне армије није било спроведено у дело. С друге стране, аустроугарска флота служила је као чврст ослонац приморском крилу сопствених копнених снага на Сочи и обезбеђивала њихову сигурност при извођењу операција.

⁵⁾ У тим борбама суделовале су само италијанске лаке јединице од којих се разарач „Turbine“, после кратке борбе, предао истичући белу заставу — случај који је ретко забележен у историји поморских ратова.

Табеларни преглед аустроугарске флоте 1914/18 године

Име и година градње	Тонажа	Главно наоружање	Брзина у чвор.	Напомена	
Бојни бродови:					
Szent Istvan	1914	20.000	XII*) - 305 мм	20	Опремљен 1916
Prinz Eugen	1912				
Tegetthoff	1912				
Viribus Unitis	1911				
Zrinyi	1910	14.500	IV-305 мм, VIII-240 мм	20	
Radetzky	1909				
Erz. Franz Ferdinand	1908				
Erzherzog Ferdinand Max	1905	10.600	IV-240 мм, XII-190 мм	20	Обалски
Erzherzog Friedrich	1904				
Erzherzog Karl	1903				
Babernberg	1902	8.300	III-240 мм, XII-150 мм	19	Обалски
Arpad	1901				
Habsburg	1900				
Budapest	1896	5.600	IV-240 мм, VI-150 мм II-тц надводне	17	Обалски
Monarch	1895				
Wien	1895				
Крстарице:					
St. Georg	1903	7300	II-240 мм, V-190 мм	22	Велике крстарице
Kaiser Karl VI.	1898	6300	II-240 мм, VIII-150 мм	20	
Kais. u. Koen. Marija Theresia	1893	5200	II-190 мм, VIII-150 мм	19	
Novara	1913	3500	IX-100 мм, III-тц дупле	27	
Helgoland	1912				
Saida	1912				
Admiral Spaun	1909	3500	VII-100 мм, „	26	Мале крстарице
Kaiserin Elisabeth	1890	4000	VIII-150 мм, II-тц	19	
Kaiser Franz Joseph I.	1889				
Szigetvar	1900	2300-2400	VIII-120 мм, II-тц надводне	20	
Aspern	1899				
Zenta	1897				
Panther	1885	1530	IV-70 мм, IV-тц надводне	18	
Leopard	1885				
Разарачи:					
Tatra, Lika, Triglav, Orjen, Csepel, Balaton	1912/13	850	II-100 мм, VI-70 мм, II-тц дупле	32	
Warasdiner	1913	386	VI-70 мм, II-тц дупле		
12 типа „Huszar“	1905/09	400	VI-70 мм, II-тц	28	
7 старих разарача	1888/96	350-540	40. 7 мм, 70 мм, II-III тц	21-26	
Торпиљарке високог мора:					
27 торпиљарки	1913/14	250	II-70 мм, II-тц дупле	28	
24 торпиљарке	1906/08	200	IV-40,7 мм, III-тц	25	

Име и година градње	Тонажа	Главна наоружање	Брзина у чвор.	Напомена
Мале торпиљарке:				
29 торпиљарки	1886/10	78-134	II-III тц	19-28
Подморнице:				
6 подморница	1908/09	240 300 230 270		
Речна флотила:				
8 монитора	1892/15	310-536	120 мм топови и 120 мм хаубице у тор- њевима и куполама	8-12
Известан број патролних чамаца				
Помоћни бродови:				
Укупна тонажа око 51.000 тона. Осим тога, већи број бродова за школе, хуљкова и бродова-касарни.				

*) Римски бројеви означавају број оруђа. — Кратича тц = торпедне цеви. — I чвор = 1852 м.

*

Аустроугарска флота се ослањала на главну поморску базу у Пули, упориште Шибеник и оперативну базу у Боки Которској.⁶⁾

Поморски арсенал у главној бази Пули претстављао је централну маритимно-техничку установу и главно складиште мирнодопских и ратних залиха флоте, без кога морнарица не би била у стању да одговори свима захтевима у погледу материјала и опреме.

⁶⁾ Уочи ступања Италије у рат (маја 1915 године) обезбеђење поморског фронта ових база било је следеће:

Пула

1 × 420 мм хаубица
6 × 305 мм топова
2 × 305 мм мерзера
16 × 280 мм топова
3 × 240 мм топа
4 × 240 мм мерзера
36 × 210 мм мерзера
2 × 190 мм топа
34 × 150 мм топа

Шибеник

5 × 210 мм топова и
5 × 150 мм сасвим
застарелих

Бока

28 × 210 мм мерзера
14 × 150 мм топова
4 × 100 мм хаубице

Свега 104 тешка и средња
и 157 лаких топова са
79.414 зрна

Свега: 46 оруђа

Ако се има у виду да је Пула пројектована и изграђивана као централна база у доба када није било авијације, онда је овај избор потпуно одговарао свима постављеним условима. Једино би јој се могло приговорити да је била сувише удаљена од подручја Јужног Јадрана.

Избору ове луке, као централне базе и главне ратне луке, ишао је у прилог низ убедљивих аргумената, и то:

1. Повољан географски положај на јужном делу истуреног истарског полуострва као противтежа италијанској ратној луци Венецији, који је онемогућавао непосредну контролу прилаза у Венецијански и Тршћански Залив и контролу Северног Јадрана. Као стратесиска тачка Пула је имала централан положај у односу на Северни Јадран.

2. Пула је била најбоља и најзаштићенија лука на Јадрану. Изградњом пруге нормалног колосека, везане дуплим колосеком Трст — Беч, а преко њега са центрима тешке индустрије, Пули је било обезбеђено редовно, несметано и брзо снабдевање.

3. Повољан положај између Трста и Ријеке, на коме је једино постојала развијена бродоградилштина индустрија на целој источној обали.

4. У луци на сидришту Пула је могла да прими и обезбеди сигуран вез модерној главнини аустроугарске флоте.

Бока Которска, као идеалан, дубок и разуђен залив, која би задовољавала потребе једне флоте неограничене величине, и значајна као база за стратесиски важне тачке на Јужном Јадрану, није била изграђивана у размерама велике базе, јер је у ондашњој ситуацији имала и крупних недостатака. Најозбиљнији недостатак претстављала је њена велика удаљеност од богатих индустријских центара царевине, затим њена спора копнена саобраћајна веза преко једине железничке пруге уског колосека, Зеленика — Сарајево — Брод, као и недовољан капацитет. С друге стране, снабдевање морским путем за време рата било би дуготрајно и ризично због отворене обале у јужном делу Приморја. Поред тога, због непосредне близине границе и доминантног положаја ловћенског масива, са кога се артиљерском ватром могло угрожавати, па и онемогућити задржавање флотних јединица у самом заливу, чинило је разумљивим устезање у погледу инвестирања великих новчаних и материјалних средстава за изградњу Боке као велике базе. Она је служила као оперативна база, у којој се у нормално време нису стално задржавале крупне флотне јединице. Мали арсенал ограниченог капацитета за обављање мањих оправки био је успостављен у Тивту, као филијала главног арсенала у Пули.

Шибеник, као средњи ослонац у базиском систему, претстављао је упориште за лаке јединице за обезбеђење дубокобалских комуникација у случају рата. Он је обезбеђивао неопходну везу између Пуле и Боке и био од посебне важности за несметано одвијање мобилизације морским путем. Он је био важан и због тога што италијанске јединице из Венеције и Бриндиџија, јединих њихових упоришта већег значаја која су међусобно удаљена око 400 наутичких миља, нису могле оперисати на Средњем Јадрану због свог малог полупречника дејства, што је давало стратесиску превласт аустро-

угарској флоти у том делу Јадрана. У почетку рата Шибеник је био тек на почетку своје изградње, а располагао је само једним бродом — радионицом за извршавање неопходних оправки на лаким јединицама.⁷⁾

Пула, Шибеник и Бока Которска задовољавали су потребе аустроугарске флоте. Разумљиво је да би те потребе биле много боље задовољене да се остварио план проширења и модернизовања Шибеника као базе, односно нове базе на подручју Сплита.

Из овога кратког излагања можемо извући, углавном, следеће закључке:

1) Да је географски положај Јадранског Мора, а посебно његове источне обале, условљавао и да ће и убудуће условљавати и утицати на избор и изградњу ратног бродовља оне државе за коју то море претставља једино поморско ратиште, као што је то био случај и са Аустро-Угарском. Иако је појава авијације довела до извесних измена у самој тактици извођења операција, ипак су стратигиско-географске поставке и даље остале неизмењене. Те измене у тактици могу да буду само од користи за онога који располаже слабијом, добро избалансираном морнарицом, и снажном морнаричком авијацијом која се базира на копну, јер за оваква мала, ограничена морска пространства ваздухопловство које се базира на бродовима не долази у обзир.

2) Велики бродови на Јадрану нису испунили наде које је Аустро-Угарска полагала у њих. Они су грађени и форсирани иако није било стварне потребе, јер смо видели да у датим условима нису могли доћи до изражаја. Осим тога, они нису били потребни ни за заштиту властите обале, јер су за тај задатак биле довољне лаке снаге и подморнице.

3) Аустроугарске лаке, претежно торпедне јединице, као и подморнице, испуниле су задатке који су одговарали стварним потребама у том мору. Пошто је Аустро-Угарска прекасно почела са градњом довољног броја оваквих јединица, које би са довољном густином могле да обухвате читаво њено поморско оперативно подручје, то је и терет који су сносиле ове малобројне јединице у току рата био обрнуто пропорционалан степену ангажованости главнине флоте, као мање-више стационарне силе у својим базама. Зато сви успеси и неуспеси на отвореном Јадрану падају искључиво у део тих јединица. Из тога произлази да се стање на источној обали не би битно изменило ни у случају да се не би располагало бојним бродовима. Истина, самим својим постојањем, они су претстављали „fleet in being“⁸⁾, али је тај задатак у истој мери могла да изврши и флота која не би имала

⁷⁾ Предвиђено је да се изгради и једна велика ратна лука у Средњој Далмацији, пошто за перспективу даљег развоја Пула не би могла да задовољи све захтеве. Док је морнарица стајала на становишту да је за то најподесније подручје Шибеник, дотле су меродавни кругови војске више нагињали на подручје Сплита. У овом другом случају отпала би потреба даљег изграђивања Шибеника као базе, што је разумљиво кад се има у виду његова минимална удаљеност од Сплита. Али, овај план није се почео спроводити у дело због помањкања новчаних средстава.

⁸⁾ Војно-поморски појам „fleet in being“ (флота у постојању) означава једну флоту која је статична, тј. која не тражи решење у отвореној бици, већ самим својим постојањем ограничава непријатељу слободу дејства у њеним водама.

бојних бродова. Томе би у највећој мери погодовала сама конфигурација источне обале, чији би значај — само да је правилно схваћен — неминовно морао диктирати форсирање првенствено баш таквих јединица.

Ако се имају у виду сва она лутања и тражења која су пратила изградњу аустроугарске флоте, као замишљене велике флоте светских размера, чему су се противили сви географски и стратегиски елементи, онда неће бити тешко уочити да једна сила — ма каква била — чија су мора мала и уска, не може да гради флоту по угледу на флоте држава које имају повољнији географски положај и веће морско пространство које им намеће потреба за великом флотом свих класа и типова бродова. Исто онако као што је ратиште у уским морима специфично, тако су специфична и пловна средства у тим морима, јер се задаци у њима разликују од оних на океанима. А слабије морнарице могу да се истакну и постигну задовољавајуће успехе баш у таквим морима, само ако им се захтеви постављају у складу са њиховим могућностима. Другим речима, оне ће бити у стању да успешно одбране своју обалу од агресије служећи се при томе новим оружјима, техничким тековинама и средствима, па чак и без бојних бродова и носача авиона.

С. М.: МОРАЛНИ ЛИК ВОЈВОДЕ ЖИВОЈИНА МИШИЋА

Живојин Мишић родио се у малом колубарском селу Струганику, на домаку Маљена и Суворора, 7 јула 1855 године, као тринаесто дете сиромашних родитеља.

Његово школовање и постепено формирање извршено је под сталним утицајем сиромаштине и других тешкоћа. И касније, цео његов живот, поред лепе војничке каријере, био је проткан многим невољама и ударима, који су му загорчавали живот и убрзали смрт.

Но, и поред свега овога, Мишић је у пуној снази дочекао велике догађаје — ратове за ослобођење и уједињење наших народа — и доспео до највиших положаја у војсци, који су му омогућили да развије сву своју стваралачку делатност, постигне славу и обесмрти своје име.

У завршним фазама војничке каријере Живојина Мишића јасно се оцртавају три периода: у **првome** га видимо као помоћника и првог сарадника војводе Путника, у **другome** је на челу I армије, самосталан и скоро независан у своме делокругу рада и потпуно слободан да развије све своје војничке способности и, најзад, у **трећем периоду** налази се на челу целокупне српске војске, као начелник штаба Врховне команде. У овој последњој функцији он достиже кулминацију, како у своме развитку, тако и у сјајним резултатима, добијеним у борби за слободу свога народа и отаџбине.

Још у својим младим годинама, у ратовима 1876, 1877 и 1885 године, као командир чете и командант батаљона, Мишић је испољио све особине будућег одличног вишег команданта, а по признању његових савременика, људи са којима је тада радио, он је још у то доба на своју околину чинио дубок утисак, који је излазио из обичног оквира. У старијим чиновима, по прелазу у генералштабну струку, у току професуре на Вишој школи Војне академије (од 1898 до краја школске 1902 године), на деликатним дужностима у Главном генералштабу, као и за време командовања Дринском дивизијском облашћу, Мишић је умео да придобије људе и почеле су да се показују његове велике способности. У то доба почиње његова права војничка каријера, а заслуга војводе Путника састоји се у томе што је уочио Мишићеву обдареност и што га је три године пре почетка судбоносних догађаја узео за свога помоћника.

Живојин Мишић посветио је сав свој живот непрекидном и дубоком проучавању рата и ратне вештине. У проучавању факата и ратних појава

проводио је све слободно време, не само док је био у активној служби, већ и као пензионер, када је развио пуну енергију у писању и штампању својих војно-научних радова. Као човек велике интелектуалне способности, приликом објашњавања начела стратегије, науке о вођењу рата, својим ученицима — слушаоцима Више школе Војне академије и генералштабним кандидатима — показивао се даровитији, способнији и духом светлији од осталих наставника тога времена. Примењени део свога научног и наставног рада, тј. руковођење вежбама и решавање разних стратешких, оперативних и тактичких проблема, Мишић је базирао још и на свестраном познавању особина нашег и суседних народа, а своје ученике упућивао је не само на студирање историје ратова и ратоводства уопште, већ и на упоредно проучавање и добро познавање свег интелектуалног, осећајног и моралног живота нашег народа.

Као помоћник војводе Путника, у току три предратне године, Мишић је рељефно испољио особине великог организатора припремних ратних радњи, огромних по обимности, а капитално важних по резултате претстојећих ратова. За време самих ратова 1912, 1913 и 1914 године — помажући свесрдно и неуморно војводу Путника у питањима оперативног вођења српске војске — поред даровитости, велике отпорности и врло јаке интелектуалне и моралне енергије, испољио је и проицљивост, нарочиту смелост и импулсивност. Тек тада, тј. у неизвесној и ужасној ратној атмосфери, обдареност и величина војводе Мишића почињу да се јављају у пуноме сјају, а пошто је тако дуго радио на стварним и најзначајнијим ратним пословима имао је времена и прилике да се у потпуности формира у правог и великог војсковођу.

У другом периоду своје ратне каријере, као командант I армије од 1 новембра 1914 до 21 фебруара 1916 године и од 14 августа 1916 до јула 1918 године, на сваком кораку испољавао је своје урођене и стечене особине, које су потребне за највише командовање. Он је тада показао да начела и принципе ратоводства, које је ранијих година са катедре објашњавао, не само одлично познаје, већ и да уме и у пракси веома успешно да их примени. Као командант армије, војвода Мишић је у многим деликатним и мучним ситуацијама за време отступања од Мионице до Горњег Милановца новембра 1914 године показао да је мајстор у примени ратне вештине и њеног искоришћавања као средства за остварење својих идеја.

Мишић је у припремању и извођењу величанствене Суворборске битке, децембра исте године, у пракси сјајно документовао своју умешност у постављању своје армије у најповољнији положај за борбу, као и способност да вешто и брзо искористи неповољне ситуације на непријатељској страни. Исто тако, и у гођењу побеђеног непријатеља од Горњег Милановца до обала Дрине и Саве, од 6 до 14 децембра 1914 године, као и у познатим операцијама око Горничева на Солунском фронту 1916 године, војвода Мишић је испољио ванредну умешност у употреби снага којима је располагао.

Уопште, сваку операцију своје армије развијао је по једном унапред лепо смишљеном плану, као какав добро комбинован маневар у мирно доба, а у извођењу припрема својих операција развијао је највећу прецизност и методичност, тако да је увек, скоро са математичком тачношћу, било предвиђено све што је било могуће предвидети. Моралном фактору придавао је

највећи значај, на њему је заснивао многе своје пројекте, а у раду са својим потчињенима често је понављао познату истину „да материјалном поразу у рату редовно претходи морални пораз“. Битку и бој развијао је тек после свестраног проучавања земљишта и распореда непријатеља, тако да у избору правца главног удара и груписања снага није никада грешио. Током саме битке и боја виртуозно је управљао, јер је своју армију имао у руци у свако доба дана и ноћи, а на сваки, па и најмањи догађај на фронту армије, изражавао је свој утицај. За све време акције био је у стању да развије натчовечанску истрајност и да издржи нечувене напоре, само да би до краја остао господар ситуације и однео победу.

Најзад, у трећем и последњем периоду своје војводске каријере, од јула 1918 године, када је дошао на положај начелника штаба Врховне команде, па до завршетка рата, Мишић је имао прилике да своју стваралачку способност још једном у потпуности испољи и бриљантно је искористи.

У припремању офанзиве и извођењу знаменитог пробоја Солунског фронта, Мишић је имао идеја које су биле само његове; био је веран стратешком начелу да споредно треба стварати у корист главнога; никада није губио из вида основни циљ, већ је увек био доследан у својим дејствима и гипко прилагођавао своја средства приликама. После пробијања фронта, у току оне изванредне операције у правцу Кавадара и Скопља, у којој су Бугари за непуних 15 дана принуђени на капитулацију, Мишић је још једном документовао своју велику способност за пројектовање и извођење сложених маневарских комбинација. Најзад, и у експлоатацији добијене битке, у бриљантном гоњењу Немаца, Аустријанаца и Мађара све до Арада, Темишвара, Суботице, Печуја, Љубљане и Јадрана, он је за месец и по дана био у стању да потпуно угуши и у себи и код свих својих потчињених осећање умора, да угуши жељу за одмором и повраћањем снаге. И све док циљ није био у потпуности постигнут, војвода Мишић је био у сталној и највећој физичкој и моралној напетости: непрекидно је размишљао о евентуалностима које могу наступити, а сваку нову ситуацију критички анализирао, те га догађаји никада нису могли изненадити, већ су га, напротив, затицали спремног да из њих извуче највеће користи. Те су особине у истини биле круна његове величине, која је трајно лебдела над српском армијом у кршењу последњих делова непријатељских снага при ослобођењу подјармљене отаџбине и уједињењу наших народа.

*

Војвода Мишић био је обдарен јаким, чилим и гипким умом, без кога не би могао правилно ценити духовну снагу својих војника и борбених маса са којима је радио, нити се у своме ратном послу користити повољним моментима борбене ситуације, које је тако сјајно искоришћавао.

Иако су му природна бистрина и јака уобразиља биле урођене особине, он је, ипак, сваки свој посао почињао тек после дубоког проматрања факата и проучавања утицајних чињеница. Зато је ретко када донео неку одлуку, а да се претходно није позабавио испитивањем прилика, с једне, и физичких и моралних способности бораца, са друге стране.

Досетљивост и нарочита довитљивост у тешким приликама и мучним ситуацијама типичне су карактерне особине Живојина Мишића, на чији је

развој, како изгледа, донекле имао утицаја и његов тежак живот, који га је пратио од рођења до смрти. Неоспорно је да су сиромаштина за време школовања, затим незаслужено удаљавање из војске у два маха, пензионисање 1904 и 1913 године и, најзад, борба око подизања шесторо деце и брига за опстанак породице, имали извесног утицаја и на формирање појединих његових карактерних особина.

Творачки дух, као нарочита снага која проналази и ствара, тако се лепо истиче и осећа међу осталим одликама војводе Мишића. Његово лако и брзо одлучивање, чак и онда када су биле у питању одлуке од највећег значаја, било је од огромног значаја у његовом раду у току ратова. Оно је проистичало из других његових лепих особина, као што су јака проницљивост, сигуран испитивачки поглед, брза оријентација и правилно схватање догађаја. Војвода Мишић био је човек који је инстинктивно наслућивао и предвиђао различите ратне радње, предосећао извесне ратне појаве и процесе. Због те проницљивости и моћи предвиђања војвода је сразмерно лако улазио у најзамршеније ситуације и у неочекиване ратне догађаје.

Сетимо се само под каквим је условима и у каквом стању примио I армију новембра 1914 године. Отступање, знатни губици, пад морала, неред. . . , а он, и при свем том, савршено оптимистички гледа на догађаје и предвиђа успех, у који је тада мало ко веровао. Још прве вечери по доласку у штаб армије, 15 новембра 1914 године у Мионици, без икаквог обзира на критичну ситуацију у којој се I армија стварно налазила, говорио је своме начелнику штаба и начелницима неких одељења о претстојећој офанзиви, о успеху армије који ће се изборити, о уништењу непријатеља и томе слично. И ово његово предосећање и предвиђање, које је у армиском штабу било схваћено као последица непознавања тежине и деликатности ситуације како у оквиру саме I армије, тако и код целокупне наше војске, у потпуности се испунило после непуних двадесет дана.

Живојин Мишић имао је и ту ретку особину која се састојала у томе што је, такорећи, тренутно могао да усретреди сву своју интелигенцију и сву своју моћ на изванредан предмет или догађај који га је интересовао, те је због тога правилно и јасно схватао све што је било од нарочитог значаја.

У свима операцијама, које је комбиновао и изводио, показао је осећање извесне надмоћности над непријатељем, само што при томе никада није претеривао и што непријатеља никада није ни багателисао ни потцењивао, већ га увек правилно ценио. Да наведем само два примера.

Другог дана Суворорске битке, 4 децембра 1914 године у 10.35 часова пре подне, упознавајући преко телефона војводу Путника са постигнутим успехом и догађајима, који су на фронту армије били у пуном развоју, Мишић је знатан отпор непријатеља врло правилно предвиђао и ценио и изразио своје убеђење да ће се и тај отпор сломити чим армија избије на вододелницу Проструга — Рајец, како се то уствари и десило. Већ идућег дана, 5 децембра, пред саму ноћ, I армија стала је чврстом ногом на главне вододелничке положаје, а тродневна битка армије завршена је и крунисана сјајном победом.

Неколико дана доцније, управо 8 децембра око 10 часова пре подне, у телефонском разговору вођеном из Бољковаца са помоћником начелника штаба Врховне команде, пуковником Живком Павловићем, о општој ситуа-

цији која је настала заузимањем Космаја од стране непријатеља, генерал Мишић био је и јасан и прецизан. Он је смејући се доказивао да ситуација ни у ком случају не може више бити врло озбиљна, како се то у Врховној команди мисли, и да заузимање Космаја претставља само „трзање болесника, који је у агонији и на самртничкој постелји“ . . . Догађаји, који су се ускоро одиграли потврдили су да је Мишић и у овој прилици ситуацију савршено тачно ценио и потпуно правилно схватио.

Наведени примери показују да је војвода Живојин Мишић располагао војничким талентом, природним даром, проницљивим и стваралачким духом.

Живојин Мишић имао је врло висок појам о дужности; сваки свој посао отправљао је са неуморном марљивошћу. „Дужност пре свега“, говорио је често, а и радио је тако, јер је за њега било само дужности све до смрти; за умор и одмор није знао.

Увек је гајио највећи осећај и најтоплију љубав према отаџбини, а народ свој, нарочито сељачки део народа, из кога је и сам поникао, неизмерно је волео. Био је приступачан људима из народа и, кад год му се у току рата указала прилика да са њима дође у додир, био је срећан да их поучи, охрабри, да им да упутства и да их припреми на жртве и веће патње. Никада нећемо моћи заборавити његово дивно држање и опхођење према нашим избеглицама, које су у току отступања I армије од Ваљева до Горњег Милановца, у другој половини месеца новембра 1914 године, напуштале своје огњиште и бежале испред бестијалног непријатеља. Избеглицама, стоком и колима, на којима је била натоварена сва њихова покретна имовина, били су закрчени сви путеви — отступни правци I армије — тако да је кретање војске и њених комора било јако отежано, а у неким данима скоро онемогућено. Па ипак, све те непријатности и тешкоће нису команданта армије ни љутиле, ни узбуђивале; он је хладнокрвно, али са највећом енергијом лично настојао да се међу отступајућим трупним јединицама и њиховим огромним коморама заведе ред. Свакој већој групи избеглица упућивао је по неколико пригодних речи: прекоревачко је малодушне, друге је позивао на ред и присебност, треће саветовао да пазе на своју нејач, или им обећавао победу непријатеља и брз повратак своје дому, и томе слично. Сваки његов говор саслушаван је са највећом пажњом и прихватао са одобравањем, а изазивао је разне коментаре међу избеглицама и на крају доводио до тога да се стишају духови и убрзо заведе ред.

У току наступања преко повраћене, али од непријатеља опустошене територије, у првој половини децембра исте године, Мишић се много интересовао за судбину становништва и имовину избеглица и указивао помоћ на сваком кораку колико је год више могао.

За време затишја у операцијама, врата његове канцеларије била су свима отворена, а та његова претерана предусретљивост према публици, која се у највише прилика обраћала молбама чија решења нису спадала у његову надлежност, чинила је да је свакодневно губио драгоцене часове, које је могао надокнадити само скраћивањем свога сопственог одмора.

По доласку у ослобођени Београд 1918 године, у чекаоници пред канцеларијом начелника штаба Врховне команде, војводе Мишића, могли су се видети бивши министри и политичари, инвалиди, удове изгинулих официра и ратника, официри страних војска, наши и страни новинари, или виђенији

људи из новоослобођених и уједињених покрајина. Једни су молили, други обавештавали, једни тражили заштиту и право, други желели само да направе познанство, а он је све примао, никога није могао да одбије, тако да је из своје канцеларије излазио редовно изнурен и изнемогао.

*

Чврста воља је једна од најважнијих моралних особина војсковође. Међутим, из историје човечанства познато је да су доста ретки људи јаке и чврсте воље. Међу такве људе, свакако, спадао је и наш војсковођа Мишић, који је располагао гвозденом вољом и безграничном истрајношћу у спровођењу своје идеје и замисли. Његова необуздана предузимљивост и активност, као веран одраз сталне и јаке воље, није опадала ни у критичним часовима, већ је чак и расла. Другим речима, његова воља и енергија у делатности нису се ни трошиле ни савијале, већ су се челичиле и даље развијале. У часовима честих криза на бојишту, нарочито на фронту I армије у времену од 14 до 29 новембра 1914 године, изгледало је као да се сасвим ослободио материјалних потреба живота и као да му је тело постало прави роб његове челичне воље и страсне ратничке душе.

У рату се првенствено истичу команданти чврстог карактера, јер им чврст, истрајан и јак карактер пружа највише услова за поуздано и правилно вођење трупа и успешно окончање операција.

Да је војвода Мишић располагао чврстим и прекаљеним карактером, који је, уосталом, био само одраз његове челичне воље, види се из читаве његове делатности, најпре за време вођења I армије, а потом и у току руковођења целокупном српском војском, као начелник штаба Врховне команде. То се најбоље може осетити у држању Мишића 28 новембра 1914 године, при оном значајном телефонском разговору са војводом Путником, од 9.35 часова по вечери, па све до 11.50 часова пред поноћ. Пуна два часа трајало је објашњавање у коме је војвода Путник скретао пажњу на тежину ситуације, тежећи да Мишић промени своју одлуку о повлачењу армије на положаје испред Горњег Милановца. Па ипак, Мишић је чврсто остао при својој одлуци: да благовремено повуче, прикупи и уреди своју армију дубље у позадини од оне линије коју је Врховна команда препоручивала, а која је у то доба већ била начета. Мишић је успео да одбрани своје гледиште и на тај начин створи повољне услове за прелаз I армије у напад.

И док се у одлукама и поступцима војводе Мишића у ратним ситуацијама јасно осећа поуздана чврстина и неотступност у извршавању једном донете одлуке, дотле се скоро у свакој његовој борбеној заповести рељефно истиче потпуно одређена и прецизна одлучност, односно велика одважност, која у извесним случајевима прелази чак и у дрскост. Јест, дрскост, јер како би се друкчије могла схватити, на пример, његова одлука од 2 децембра 1914 године за напад I армије на непријатеља, која је, иако састављена од четири дивизије, имала свега 22.000 пушака — колико је требало да има једна једина дивизија. Али, та дрскост резултирала је из доброг познавања и правилног схватања моралног стања своје и непријатељске војске, као и из осталих побројаних карактерних одлика војводе Мишића. Но, и поред тога, код њега је постојало и довољно смотрености и најпотребније предострожности, које

су увек биле у пуној хармонији и са одлучношћу и са одважношћу. Његова разумна смотреност огледа се у благовременом повлачењу I армије на положаје код Горњег Милановца, 29 новембра 1914 године, тј. пре но што је наступило расуло. Осим тога, у самом руковођењу Суворорском битком, 2, 3 и 4 децембра исте године, осећа се и његова лежерна, али на оправданим разлозима заснована предострожност. У данима искушења и кризе, када му је ситуација онемогућавала методички рад, Мишић је и ризиковао, али никада није све стављао на коцку, пре но што би све проценио и о свему добро размислио. Због његове разумне обазривости код његових потчињених јединица није могло доћи до колебљивости и панике, као ни до неких неповољних изненађења.

Благодарећи своје чврстом и јаком карактеру, војвода Мишић је могао да сачува моралну равнотежу и за време најтежих потреса. У најтежим тренуцима, који би код страсних и нервозних људи изазивали раздраженост, а код малодушних општу малаксалост, он је умео да савлада свој гнев, да потпуно сачува своју слободу воље и да у сваком тренутку одлучивања и рада иде само за саветима здравог разума. Међутим, морамо овде и то напоменути, да је његова упорност у спровођењу и заступању замисли била исувише јако изражена. Његова гвоздена воља и челичан карактер нису знали за препреке. Ипак је срећа у томе што се тврдоглавост — која потчињава разум вољи — није тако често испољавала код војводе Мишића, те није ни била од штетног утицаја на његов рад, до чега би иначе морало доћи.

*

Према речима Жоминија „ . . . најбитније су особине једнога војсковође, најпре морална храброст, која одводи великим одлукама, а затим хладнокрвност или физичка храброст, која савлађује опасности“ . . . И, заиста, Живојин Мишић био је богато обдарен и једном и другом храброшћу.

У мирно доба, Мишић је неколико пута патио само стога што је имао довољно мушкости и командантске храбрости да по важнијим питањима отворено изнесе своје мишљење, без обзира на то што се то мишљење неће свакоме допасти. Сви његови сарадници из штаба I армије од 1914 до 1917 године, а из штаба Врховне команде 1918 године, сведоци су свакодневне моралне храбрости, којом је војвода располагао у току рата. Она се огледала у његовој мирноћи, присебности, потпуној хладнокрвности и спокојном расуђивању и слободном одлучивању у најкритичнијим тренуцима за армију и земљу. Тако, на пример, новембра 1914 године, Мишић је још пре зоре почео да прима неповољне извештаје о неуспесима и тешком стању трупа на појединим отсецима армиског фронта: на сектору Дунавске дивизије II позива дефинитивно се напушта Маљен, левокрилна армиска група повлачи се на Бабину Главу и Падове и губи коте 680 и 684; на отсеку Дунавске дивизије I позива напушта се положај Срасле Букве; на фронту Моравске дивизије II позива непријатељ заузима Боблије и, најзад, на сектору Дринске дивизије I позива напушта се Доње Брдо и Осоје. Иако Мишић прима све ове непријатне вести, он се ни најмање не нервира, већ после кратког размисљања мирно доноси одлуку: да се благовремено извуче из додира са непријатељем и да прикупи и уреди своју армију на погоднијим положајима испред

Горњег Милановца. Сутрадан, 27 новембра исте године, генерал Мишић прима од својих дивизија још црње, управо поражавајуће извештаје. Сви команданти дивизија, као и команданти пукова Моравске дивизије II позива извештавају да је код војника наступила потпуна душевна клонулост, да је дисциплина попустила, да је апатија трупа према борби очигледна и „да ће се овом великом злу тешко моћи стати на пут“ . . . А командант армије, Мишић, и у овим најтежим тренуцима опште клонулости, посматрајући примљене извештаје, пажљиво и хладнокрвно, изјављује своме начелнику штаба: „Ја сам убеђен да самопоуздање трупа I армије ипак није сасвим изгубљено. Почесни успеси на фронту Дринске и Дунавске дивизије I позива јасно казују: да морал, љубав према отаџбини, безгранично пожртвовање и познати елан наше војске нису сасвим угушени, већ само привремено помрачени“ . . .

Но, поред командантске храбрости, Живојин Мишић је увек располагао и личном храброшћу. У многобројним приликама, када га је немилосрдна смрт вребала свакога часа, он није обраћао пажњу на личну опасност, а то је ниже команданте и старешине, исто као и подофицире и војнике који су га посматрали потстицало на херојске подвиге. Тако, одмах по пријему команде над I армијом 15 новембра 1914 године, Мишић се задржао у Мионици са својим начелником штаба и још три официра из штаба армије све до 12.30 часова 16 новембра, и поред тога што су непријатељске коњичке патроле још око 11.30 часова стигле до Мионице, и ту, у његовом присуству, водиле борбу са последњим нашим заштитним деловима. Нимало не мислећи на своју личну опасност, он је успео да оствари своју намеру, наиме да личним примером утиче на поколебани морал својих трупа и да пошто пото заведе ред у отступању последњих делова армије и многобројних избеглица преко Рибничког моста код Мионице.

Приликом честих бомбардовања штаба армије од стране непријатељске авијације, он никада није напуштао место на коме се затекао, већ је мирно и прибрано настављао свој рад. Код њега није постојало ни страха од одговорности, пошто се кроз цео свој живот ослањао само на свој разум, на своју сопствену делатност и своју одговорност. Он је савршено владао собом и у тешким ситуацијама био потпуно прибран и спокојан. По изразу његовог лица било је тешко одредити његово унутрашње осећање и расположење. Његова моћна природа могла је да савлада све незгоде које би се појавиле услед непријатне вести, или страшних ратних призора, а његова мирноћа духа, прибраност, одважност, непоколебљивост и вера у добар исход сваке операције, уздизали су га у очима потчињених команданата и особља у штабу армије и у критичним данима благовремено утицали на узбуђене духове око њега.

*

У командантској делатности, у току операција, код Мишића се јасно истицало његово силно самопоуздање и велика иницијатива. Он је често говорио да се командант без поуздања у самога себе мора изгубити у првој тешкој ситуацији. . . „Откуда може успети онај који ни у себе не верује?“ . . . Но, и поред тога, поштовао је и туђе мишљење; сваки предлог потчињених ценио је и усвајао ако је био користан и у складу са његовом

замисли. Нарочито је ценио иницијативу која му је омогућавала самостално доношење одлука и слободу рада у границама добијених директива. А тешко се и нелагодно осећао кад год је морао да препусти иницијативу непријатељу и да се привремено лати одбране. Такво схватање командантске иницијативе свакако је било главни разлог што је, као командант армије, издавао наређења за напад армијом, чак и у приликама када се тај напад није могао да предузме, као у оном критичном периоду операција I армије од 14 до 29 новембра 1914 године.

Утицај смелих и одлучних старешина на трупу може да буде врло велики. Али тај утицај на трупу може да има једино онај старешина који ужива њену љубав, који има угледа и ауторитета у својој команди и који своју трупу добро познаје. Својим ванредно лепим и вештим опхођењем Мишић је умео да придобије своје потчињене у толикој мери да су му били безгранично одани и готови да се под његовом командом жртвују. Често је тражио и долазио у додир са војницима, посматрао их, интересовао се за њих, за њихов живот, рад и тегобе и старао се о њима. Тиме је изазивао силно поверење и велику љубав својих војника и старешина, које је његово присуство или наређење могло да одушеви и потстакне на највеће подвиге.

17 новембра 1914 године, на путу из села Гукоши за село Бољковце, око 15.30 часова обишао је 2 пешадиски пук II позива на положају Доње Брдо и у разговору са официрима и обвезницима, који у маси беху из Прокупља, Куршумлије и околине, позивао их на истрајност и пожртвовање, . . . „којим су се“, како он тада рече, . . . „моји земљаци Топличани увек одликовали“ . . . И чим командант армије изусти реч „земљаци“, одмах се појача интересовање обвезника за његову личност, и ту, још у његовом присуству, шапатом од групе до групе беше објашњено и утврђено да са њима разговара командант армије, да он стално живи у Прокупљу где се настанио зато што јако воли Топличане и што и сам води порекло из Топлице, и томе слично.

Оваквим и сличним Мишићевим разговорима са војницима присуствовао сам више пута крајем 1914 године и увек запажао, да је умео да уђе у душу наших војника и да са њима води тако интересантне разговоре да их је просто очаравао. Онда није ни чудо што је са лакоћом могао да их придобије за своје мисли и осећања.

Мишић је био добар психолог, савршено је познавао људску природу уопште узев и имао природног дара да осети сву колебљивост и малаксалост војника у једној, и прелажење смелости у дрскост, у другој прилици, да оцени величину његовог физичког умора и отпорности у савлађивању свеколиких ратних тегоба.

За време операција Мишић се стално трудио да очува, поврати или подигне морал својих трупа. У једном случају, позивао их је живом речи или наредбом на љубав према отаџбини и роду свом, у другој прилици потсећао их је на наше јунаке и националне борце, на нашу славу и величину из скоре прошлости, у трећем случају изјављивао благодарност војницима и старешинама за постигнуте успехе, итд.

После првих његових успеха у вођењу I армије 1914 године, код целокупне наше војске, а нарочито код старешинског кадра, било је ство-

рено уверење да је I армија у рукама човека који савршено познаје свој занат. Он је стекао огроман ауторитет и велику популарност, нарочито у току последњих фаза Првог светског рата тако да су према њему имали респекта не само наши савезници, већ и непријатељи.

Као командант армије, и као начелник штаба Врховне команде, Мишић је био у врло повољном положају, јер су и његови потчињени били добри познаваоци ратне вештине, предузимљиви, енергични, искусни и уопште одлични команданти. Али, поред тога његово командовање било је знатно олакшано благодарeћи његовом савршеном познавању непосредно потчињених команданата, чије је војничке способности и карактерне особине ценио и пратио. Ако би му под непосредну команду дошло неко лице са којим долге није радио, он би га испитивачки посматрао, распитивао се за њега и трудио се да га што пре упозна у чему је невероватно брзо успевао. Пошто је тако одлично познавао своје потчињене, он је умео да подеси свој однос према њима и начин командовања за време операција. Тако је у Суворорској бици, крајем 1914 године, опрезно похваљивао команданта Дунавске дивизије I позива који је био познат по својој одлучности и спремности за најрискантнија предузећа, бојећи се да му овај командант каквим пренагњеним актом случајно не омете остварење његове намере; команданта Дунавске дивизије II позива, ваљаног, али и нешто више предострожног команданта чешће је бодрио да би га тиме потстицао у раду; ценио је и волео команданта Моравске дивизије II позива, који је методски водио дивизију, и одржавао примеран ред код својих пукова и, најзад, од команданта Дринске дивизије I позива понекад је тражио да буде објективнији због тога што је при реферисању претеривао у хваљењу својих успеха и у критиковању рада суседа.

Војвода Мишић није био ситничар, он се није уплитао у детаље рада потчињених са којима се опходио достојанствено и командантски. Ситуацију је посматрао са ширег становишта, обраћајући главну своју пажњу на најважнија питања. Па ипак, у току операција тежио је да се упозна са сваким, и најмањим догађајем и да испољи свој утицај на свим деловима пространог армиског фронта. При томе, Мишић је био пун обзира и такта према осетљивости својих потчињених команданата, којима је импоновао због своје правичности, племенитости, строгости и дисциплинованости.

Док је оптимисте јако волео, долге није могао да види колебљивце, плашљивце и сметањаке, али је, ипак, тежио да им помогне и да их избави из такве малодушности.

Мишић је одлично познавао и свог претпостављеног — начелника штаба Врховне команде, војводу Путника. Њихов први службени сусрет датира још од новембра 1889 године, када је Мишић изабран за генералштабног приправника. Од тога доба, па све до Путникове смрти, стално је био са њим у додиру. Путник је био не само Мишићев наставник за време његове припреме у Генералштабу, већ и у два маха претседник испитне комисије — први пут приликом превођења у генералштабну струку, а други пут за време полагања мајорског испита. Пошто је од 1910 до краја новембра 1914 године непрекидно радио код војводе Путника, као његов први помоћник, Мишић је имао и времена и прилике да га добро упозна. Иако се са Путником понекад није слагао у извесним питањима стратегиског значаја, он га је поштовао и

много ценно. Зато је у општењу са њим увек био врло коректан и пажљив чак и у случају размимоилажења у мишљењима, при чему је своје мишљење бранио са упорношћу.

*

Иако је ценно дружелубље и потчињенима често говорио „да је дружелубље лепак, којим се обезбеђује потребна веза у јединицама и штабовима“, он је ипак волео да буде у ужем кругу људи. Најчешће се дружио са својим начелником штаба и његовим помоћником и са још два млађа генералштабна официра, док је шири круг људи избегавао. Он није био ни себичан ни суревњив; напротив, суседним командантима редовно је помагао у границама могућности, а није им завидео на успесима.

Мада према нижим потчињеним није био сасвим приступачан, иако у његовом опхођењу према њима није било ничега нарочито привлачног, јер их је својом хладноћом и озбиљношћу држао на извесном отстојању од себе, он је ипак био коректан према њима.

Мишић је био веома амбициозан, честољубив и славољубив. Тежио је да се истакне више од својих другова. У једном приватном разговору, априла 1919 године, рекао ми је: „Од човека без амбиција не може се много очекивати. Ја сам од увек био амбициозан и тој амбициозности имам да захвалим што сам се у животу тако стриктно држао принципа: ништа ниси учинио, докле год имаш још што да урадиш. Но, радо признајем да сам праву варницу војничке и ратне амбиције осетио тек по пријему I армије, новембра 1914 године“ . . . Али, треба имати у виду да такво Мишићево славољубље и амбиција никада нису били од штете не само по општу ствар, већ ни за потчињене и њему равне, јер није имао обичај да тражи оно што је другоме припадало, већ је признавао и истицао све заслуге својих потчињених. Уствари, Мишић је био веома савестан и поштен у сваком погледу.

Поред својих великих моралних и карактерних квалитета, Мишић је имао и веома јак физички састав, који му је омогућавао да издржи огромне напоре и да буде стални извор његовог вечитог оптимизма.

Он је био симпатичне спољашности, која је уливала поштовање — мршав са маркантним браздама и оштрим цртама на лицу, које су одавале енергију, жилавост и снагу. На себе је много пазио: јео је веома умерено, а сем воде није пио готово никакво друго пиће. За време операција легао би веома касно, а најчешће између једног и два часа после поноћи, док би устајао пре седам часова. У току дана, после ручка, редовно се одмарао по један час, али је ретко кад могао заспати. У току операција приступао је изради оперативних заповести у свако доба дана према ситуацији, без обзира на свој одмор и комодитет, који је, као и читаву своју личност, жртвовао својој професионалној дужности.

*

Још док је био у пуној физичкој и умној снази, Мишић је учествовао у најзначајнијим историским догађајима Србије, и то на највишим положајима у војсци, на којима је могао да развије и испољи сву своју способност и сјајне карактерне одлике. Но, Мишићу је поред његовог изразитог талента, способности и искуства, све полазило за руком. Он је 18 дана по пријему I армије 1914 године, у веома тешкој и критичној ситуацији, успео да туче непријатеља и добије знамениту Суворовску битку, а недељу дана по пријему исте армије 1916 године, у боју на Горничеву, допринео паду Битоља. Најзад у јулу 1918 године наименован је за начелника штаба Врховне команде, а већ 14 септембра почела је чувена офанзива српске и савезничких војска на Солунском фронту, офанзива која је довела до протеривања окупатора, уједињења наших народа и завршетка рата.

Војвода Живојин Мишић је једна од најпопуларнијих личности српске војске и најизразитији претставник, част и понос српског народа. У њему су оличене све најбоље особине. Између његових лепих карактерних одлика и његовог војничког талента постојала је пуна хармонија и равнотежа својствена само великим људима. Његова продуктивна стваралачка снага, по нашем мишљењу, првенствено је плод његовог далековидог и позитивног духа, који је невероватно брзо улазио у најзамршенију и најтежу ситуацију, а јасно и прецизно уочавао и разликовао стварност у многобројним ратним и нејасним појавама, његов позитиван дух био је у тесној вези са широким посматрачким погледом, са његовом невероватно великом и обилном уобразиљом и проницљивошћу, као и са највишом интелектуалном способношћу, довитљивошћу, челичном вољом, прекаљеним карактером и солидним телесним саставом.

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Капетан бојног брода **АНТОН СИМОВИЋ**

ДУНАВСКЕ ФЛОТИЛЕ У ПРВОМ И ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ

Историја дунавских флотила претставља скоро једино врело из кога се могу црпсти готово сва искуства за оцену вредности и значаја пловних снага за ратовање на рекама, као и за примену и усавршавање тактичких начела за борбу и садејство речне флотиле са сувоземним снагама у савременим ратовима дуж великих пловних река.

Поставља се питање: да ли су речне флотиле и у последњим ратовима оправдале своје постојање, да ли су и какав утицај имале на ток сувоземних операција дуж пловних река, да ли се и у колико њихова улога изменила и да ли су се и у колико изменила њена борбена средства? Њихову улогу и значај по наведеним питањима оценићемо анализом важнијих догађаја најјачих дунавских флотила из два последња рата.

АУСТРОУГАРСКА ДУНАВСКА ФЛОТИЛА У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ

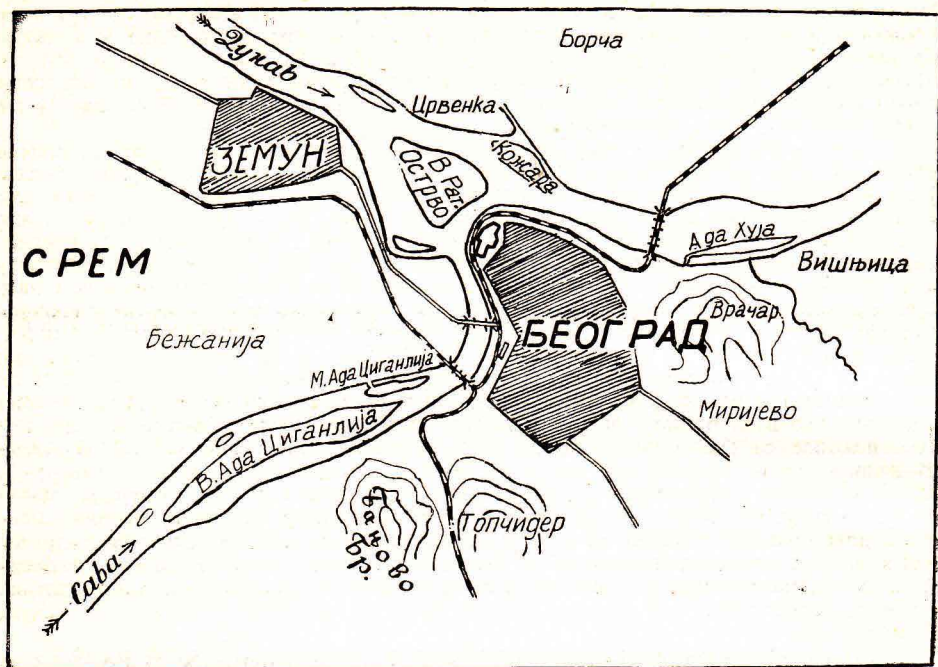
а) Флотила у рату са Србијом (1914—1915)

У почетку рата са Србијом јако наоружани оклопљени бродови — монитори аустроугарске речне флотиле, у циљу маневра и ратне подршке сувоземним снагама, вршили су честе продоре из Дунава у Саву и обратно кроз запречну ватру српске пољске артиљерије, али без губитака и тежих оштећења, и из непосредне близине тукли ватрене положаје српских батерија.

За време Прве аустроугарске офанзиве (августа 1914 године) флотила је подржавала прелазе трупа преко Саве и њихово повлачење после пораза на Церу.

Монитори су постигли велике успехе и после пораза аустроугарске војске у Другој и Трећој офанзиви на Дрини, Руднику и Космају потпомажући повлачење њеног левог крила на Дунаву код Гроцке, Винче и Вишњице, затим на Сави код Новог Села и Шапца и преко понтонског моста код Београда. Штитећи свуда до последњег часа прелазна места, мостове и трупе. Да није било флотиле аустроугарске војска, која је после пораза била жестоко гоњена од стране српске војске, свакако би претрпела велике губитке у људству и материјалу. После тога наступа релативно мирни период дуж савског и дунавског фронта, који траје све до октобра 1915 године. Но, у том међувремену појављују се нова ефикасна савезничка борбена средства противу јединица аустроугарске речне флотиле, и то бродски далекометни топови 120—150 мм, речне мине, торпедни чамци, торпедне батерије, рефлектори и авиони. Ова средства су у знатној мери ограничавала дејства флотиле, и онемогућавала јој слободно прелажење из Дунава у Саву и обратно. Осим тога дејства монитора из непосредне близине била су отежана, или су била скопчана са губицима и тешким оштећењима.

У току тог неактивног дејства на Српском фронту, аустроугарска флотила покушала је да успостави везу са Турском преко бугарских пристаништа, ради снабдевања њене војске ратним материјалом, пошто је Турска била потпуно отсечена од својих савезника — Централних сила. Снабдевање турске војске ратним материјалом, у циљу спречавања евентуалног успеха Савезника код Дарданела и онемогућавања пружања помоћи Русији морским путем, могло се остварити једино дунавским путем.

Скица 1

Сви покушаји да се то оствари пропали су благодарећи дејствима српске артиљерије са десне обале Дунава и вешто постављеним минским препрекама низводно од Београда. Због тога су стварани планови да се поседне североисточни угао Србије (од Доњег Милановца до Неготина), да би се омогућило слободан саобраћај Дунавом од Оршаве (дотле је водила железничка пруга). Међутим, после уласка Бугарске у рат на страни Централних сила и отпочињања велике офанзиве Макензенове групе армија преко Дрине, Саве и Дунава, аустроугарска флотила је играла значајну улогу, нарочито при прелазу Дунава и Саве код Београда.

Сама офанзива отпочела је у току ноћи 6/7 октобра уз претходну артиљериску припрему и подршку јединица флотиле. Пошто је још 5/6 октобра било извршено и делимично разминирање Дунава помоћу чамаца, то су сада преко десног и левог рукавца Великог Ратног Острва испод самог Калемегдана пребачени први ешелони пешадије у јачини од 4 батаљона, и то уз врло тешке губитке.

У току ноћи за време артиљериске припреме био је довучен и усидрен на Дунаву код Београда један лажни монитор, који је привукао српску артиљерију у моменту прелаза првих делова пешадије преко реке и уједно олакшао маневар и прва артиљериска дејства монитора, откривајући српске батерије и артиљериске положаје на местима прелаза и околном земљишту. Исте је ноћи под борбом извршен и прелаз Саве на острва Малу и Велику Аду Циганлију. У одбрани прелаз код Аде Циганлије учествовала је и српска флотила која се тек организовала. Флотила је имала 1 оклопљени брод и 6 моторних чамаца наоружаних митраљезима и малим топовима и 1 енглески торпедни чамац. Одржавала је везу са Адом Циганлијом, пребацивала појачања и муницију одбрани Аде Циганлије, нападала прелазна средства непријатеља, вршила минирање реке. По извршеном прелазу аустроугарских снага на десну обалу Саве, ова флотила је била уништена од властите посаде.

Услед снажног отпора и противнапада српских трупа са зидина Калемегдана, пребачене јединице, које су се укопале испод железничког насипа, западе су у тешку ситуацију и остале без везе са позадином и артиљериске подршке са земуњске стране.

Оне су трпеле тешке губитке и остале са врло мало муниције, а и нагли пораст воде угрожавао је њихове положаје иза насипа. Даље прелажење трупа било је потпуно остављено, док је половина понтона била уништена. У таквој ситуацији, која је трајала цео дан 7 октобра, монитори су одиграли значајну улогу, јер су искрцани делови благодарећи њиховој подршци успели да се одрже до 8 октобра, када су им у току ноћи пристигла нова појачања.

Два монитора су се привукла дунавским рукавцем до места где их српска артиљерија није могла тући, док су сами из непосредне близине бочном ватром тукли и приковали српске трупе на положајима у тренутку када су постојали сви услови за уништење пребачених аустроугарских снага. Од 7 до 8 октобра остали монитори, који су се налазили у близини Великог Ратног Острва, стално су привлачили на себе српску артиљерију и уједно тукли савезничку артиљерију на Калемегдану, Врачару и Топчидеру. Иако су скоро сви монитори у овом артиљериском двобоју, нарочито у току 8 октобра, претрпели тешка оштећења, они су знатно олакшали критичну ситуацију пребачених снага, која је трајала пуна два дана. Они су стварно замењивали сувоземну артиљерију све до 8 октобра у подне када је ова у целини поновно ступила у борбу.

Монитори који су дејствовали испод самог Калемегдана успели су да у току ноћи 7/8 октобра успоставе везу и обезбеде садејство између пребачених снага и сувоземне артиљерије. Они су радиографским путем управљали ватром земунске артиљериске групе противу српских снага на Малом Калемегдану, чиме је омогућено даље пребацивање аустроугарских трупа преко Дунава и Саве код Београда. Међутим, они монитори који су дејствовали са незаклоњених положаја претрпели су тешка оштећења, јер и поред јаког оклопа нису могли да издрже ватру српске артиљерије за коју су претстављали веома погодну мету. Но, у сваком случају, флотила је у овим борбама одиграла веома значајну улогу, јер би се њен недостатак свакако негативно одразио како на губитке аустроугарске војске, тако и на њихове успехе приликом прелаза.

Приликом насилног прелаза Дунава код Рама, Костолца и Смедерева, од 7 до 13 октобра, минске препреке и српска артиљерија онемогућавали су прелаз флотиле ка овим местима. Треба истаћи да су се пребачене непријатељске трупе због јаке кошаве нашле у тешкој ситуацији, да је даље прелажење трупа, снабдевање и одржавање везе са позадином било могуће само са већим помоћним пловним средствима флотиле и да је њихова ситуација исправљена тек у току ноћи 14/15 октобра после пробијања два наоружана брода и једног миноловца из Панчева у Смедерево.

Пошто је почетком новембра 1915 извршено размириње дунавског пловног пута, флотила је омогућила успостављање везе између Централних сила и Турске. Тако је првих 9 транспората муниције, који су отпловили из Оршаве до Лом-Паланке, Свиштова и Рушчука и даље железницом пребачени за Турску, повољно утицало на развој операција турске војске на Дарданелском фронту.

б) Флотила у рату са Румунијом (1916—18)

Одмах у почетку рата румунска флотила повукла се из минско-артиљериске барикадне бараже Калимок у близини Тутракана и тиме обезбедила потпуну превласт на делу Дунава у Добруци, где је са успехом дејствовала противу левог бугарског крила. Она је 27 августа 1916 године у 21.30 часова извршила изненадни торпедни напад на аустроугарску флотилу која је незаштићена била усидрена код Рушчука и којој објава рата није била позната. Међутим, том приликом потопљен је само један шлеп са течним горивом, а да је сам напад боље припремљен и изведен, неоспорно је да би аустроугарска флотила претрпела тешке губитке. Овако се у целини повукла у своју унапред добро припремљену базу на рукавцу Белени (код Свиштова) из које је вршила испаде против румунских пристаништа. Она је имала велику улогу приликом преласка румунске војске преко Дунава у позадину бугарског левог крила, на фронту у Добруци код Рјахова (око 100 км низводно од оперативне базе аустроугарске флотиле).

Делови румунских јединица које су прешле Дунав код Рјахова 1 октобра у 4.00 часа брзо су одбацили бугарске слабе снаге и одмах отпочели са успостављањем понтонског моста који је завршен истог дана до 19.00 часова. Међутим, због слабих веза, аустроугарска флотила је била обавештена о прелазу тек у подне. Она је

предузимали никакве друге одбранбене мере, док је њихова, иначе јака флотила била неактивна и налазила се иза бараже Калимок низводно од Рјахова.

Овај успех аустроугарске флотиле имао је веома негативан утицај на целокупан ток савезничке офанзиве у Добруци, која је била предузета 30 септембра 1916 године од стране Руса, Румуна и Југословенске добровољачке дивизије. Због тога операције ове флотиле служе као веома поучан пример рада речних флотила.

Приликом форсирања Макензенове „Дунавске армије“ код Свиштова (23/24 новембра 1916 године) у циљу сједињавања са Фалкенхајнговом 9 армијом, која је наступала из Трансилваније, у плану прелаза било је предвиђено тесно садејство целокупне флотиле, али је њен распоред био поремећен због густе магле. Пре извршеног прелаза флотила је помоћу минских препрека обезбедила места прелаза од евентуалних противдејстава румунске флотиле, а у циљу обманивања непријатеља предузимала је јаче испаде на фронту од Тутракана до Видина.

Још пре престанка рата са Румунијом један део флотиле упућен је у Црно Море ради одржавања пловидбеног режима на њему и рекама његовог слива. Тако је водени пут Дунава добио врло велики значај, јер су Централне силе осећале све већу оскудицу у храни, течном гориву и сировинама, што се извличило из Румуније и земаља на обалама Црног Мора. Само у току 1917 и 1918 године кроз Ђердап у узводном и низводном правцу прошло је 7.925 шлепова са товаром од 3,002.465 тона.

После пробоја Солунског фронта, у октобру 1918 године, флотила је штићена повлачење и прелаз Балканске војске од Сулине до Београда.

После слома Аустро-Угарске, флотила се повукла у Будимпешту, сем монитора „Бодрег“, који се ноћу 30/31 октобра 1918 године насуква на левој обали Дунава код Винче (низводно од Панчева). Пошто му је српска артиљерија са десне обале онемогућила да се извуче, овај монитор је остао као ратни плен српске војске.¹⁾

Мали број морнара југословенске народности, који је био на аустроугарској флотили, искрцао се у Вуковару и у служби народног већа учествовао у затварању саобраћаја на Дунаву и заплене огромног броја пловних транспортних средстава са драгоценим материјалом приликом њиховог повлачења ка горњем Дунаву.

Одмах по ослобођењу Београда енглески адмирал Трубриџ²⁾ успоставио је Дунавску команду, а по закључењу примирја, помоћу бродараца Српске бродарске команде, 24 децембра 1918 године из Пеште пребацио у Београд 5 монитора и 2 патролна чамца, које је у споразуму са народним већем у Загребу (1 јануара 1919) опремио људством југословенске ратне морнарице. Флотила је била појачана са 2 енглеска монитора и стајала је под командом енглеског капетана бојног брода Хагарда. Остали бродови бивше аустроугарске флотиле предали су се за време револуције у Мађарској (1919) капетану Хагарду у Баји.

Према уговору о миру, подела аустроугарске флотиле извршена је тако да су по 3 монитора добиле Краљевина СХС и Румунија, док су 3 најстарија монитора предата Међународној дунавској комисији да их употреби за понтоне. Аустрија и Мађарска добиле су по 3 велика патролна чамца са ограничењем да их могу користити само за речну полицијску службу. Мађарска је касније купила од Аустрије сва три патролна чамца и на тај начин под фирмом тзв. „Речне страже“ припремила и организовала своју речну флотилу, коју по уговору о миру није имала право да држи на Дунаву. Као што је познато, ова флотила, појачана у другим пловним јединицама и потребним средствима учествовала је у акцијама против НОВ и ПОЈ на Сави, нарочито за време Треће непријатељске офанзиве, јуна-јула 1942 године на Козари.

Значај флотиле и искуства у Првом светском рату

Из изложеног се може видети да се за време операција у Првом светском рату на Дунаву појавила потреба за садејством флотиле са сувоземним снагама и да је аустроугарска флотила била добро организована и припремљена за такве опе-

¹⁾ Монитор „Бодрег“ касније је ушао у састав бивше југословенске речне флотиле и добио име „Сава“.

²⁾ Адмирал Трубриџ налазио се 1915 године у савезничкој војној мисији у Београду. Та је мисија пружила помоћ српској војсци у бродским далекометним топовима, минама, торпедима итд. за борбу против аустроугарских монитора.

рације, али искључиво са морнаричким људством и материјалом. Она је имала велики утицај на ток операција сувоземних снага и све задатке решавала са потпуним успехом како у нападу, тако и у одбрани реке, као и у обезбеђењу и одржавању пловидбе у циљу превозења трупа и материјала за потребе фронта и позадине.

С обзиром на задатке и циљеве који су се постављали флотили у то доба, ондашњи састав флотиле, градња бродова и њихово наоружање углавном су одговарали својим наменама, али су стечена искуства у рату, с обзиром на даљу развој ратне технике, видно утицала на каснији развој флотиле, градњу бродова и њихово наоружање.

У доба градње монитора постојала је оправдана тежња за јаким наоружањем како би из непосредне близине могли да подржавају бокове и крила сувоземних снага како у нападу, тако и у одбрани. Пошто је оклоп ових бродова био прорачунат за заштиту од пољских артиљерских оруђа (којима су се успешно супротстављали) они нису могли да издрже дејство далекометних топова са панцирним зрнима који су касније употребљавани. Због тога су били присиљени да дејствују са већих отстојања дуж тока реке, и то претежно са сталног места, тако да су претстављали добру мету за непријатељску далекометну артиљерију.

Исто тако, употреба бродске артиљерије на циљеве у далекој позадини зависила је од створа долине и природе самих обала, те је ретко долазила до изражаја, док се ватром управљало преко осматрачница са земље. Овај недостатак није се могао надокнадити наоружањем монитора хаубицама, јер су тиме постајали још непокретнији (гађање са места). А само искуство је показало да је најбоље ако се бродска артиљерија употреби за гађање циљева који се виде.

С обзиром на велики газ, дејства монитора на појединим секторима реке зависила су и од водостаја, тј. од годишњег доба.¹⁾ Њихова величина, релативно мала брзина, недовољан простор за маневровање и подводне препреке знатно су успоравали и ограничавали њихова дејства. Сем тога, они се тешко могу маскирати, док им је избегавање авијациског напада ограничено малом ширином пловности реке.

Када се узму у обзир ове слабе стране монитора, као и чињеница да се савремена артиљерска оруђа могу приближити до самих обала и на теже проходним и скривеним местима, онда се може доћи до закључка да су ова оруђа, која се одликују знатно ефикаснијим дејствима и бољом тачношћу гађања, умногоме заменила покретну снагу монитора и њихово јако наоружање, тако да су монитори доста изгубили од свог првобитног значаја.

По свом релативно јаким наоружању патролни чамци нису се много разликовали од монитора, тако да су осим извиђања вршили и друге задатке слично као и монитори. А пошто су због своје велике брзине и добрих маневарских својстава били знатно мање изложени дејству сувоземних снага, они су увек могли да туку непријатељске положаје и то у покрету из непосредне близине.

На основу искустава која су постигнута са мониторима и патролним чамцима, као и с обзиром на савремено наоружање сувоземних снага, подешена је каснија градња речних бродова на тај начин што се уместо тешких и спорих монитора градио већи број малих, али врло покретних речних оклопних бродова.

ДУНАВСКЕ ФЛОТИЛЕ У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ

а) Бивша југословенска ратна речна флотила

Кад је избио Други светски рат, бивша југословенска речна флотила налазила се у слабом стању. Она је имала само 4 стара монитора бивше аустроугарске флотиле из Првог светског рата и била је без иједне савремене речне ратне јединице. Пошто бивша југословенска војска у априлу 1941 године није пружила отпор непријатељским снагама дуж Дунава и Саве и пошто су главни оперативски правци непријатељских снага углавном заобилазили токове наших пловних река није се ни могло остварити неко садејство речне флотиле са сувоземним снагама. Према томе није

¹⁾ Због ниског водостаја монитори нису учествовали у борбама при прелазу српске војске преко Саве 1914 (након победе на Церу), као ни у току њеног повлачења преко понтонских мостова код Купинова, Новог Села и Сремске Митровине.

могла доћи до изражаја флотила, нити се могла корисно употребити за нека нарочита, самостална тактичка дејства. Она је само местимично извршила запрецавање дунавског пловног пута помоћу мина и потапањем пловних објеката.

Значајнији подухват затварања Сипског канала у Бердапу који је требало извршити потапањем пловних објеката и бацањем локомотивске вуче у канал, није успео, јер ни саме припреме за затварање нису вршене у тајности нити је планом била предвиђена подршка сувоzemних јединица, без које се тај задатак у непосредној близини непријатеља није могао успешно извршити. Покушај одреда за запрецавање речне флотиле да изврши тај задатак осујетили су Немци уз помоћ Румуна и поред тога што је одред водио неравну борбу против многобројних непријатељских артиљерских, минобацачких и митраљеских оруђа распоређених дуж румунске обале. Осим тога, Немци су 6 априла 1941 године око пола часа пре почетка напада на Југославију, извршили изненадни диверзиски десант код с. Сипа.

При повлачењу са мађарске границе ка Београду монитор „Драва“ храбро је одолевао непрекидним непријатељским авијацијским нападима. Пошто је оборно неколико непријатељских авиона, уништен је од непријатељске авијације тек код с. Челарева (низводно од Бачке Паланке) док је скоро цела посада, са командантом брода, изгинула или нашла смрт у Дунаву.

Остале мониторе и све помоћне бродове и пловне објекте флотиле да не би пали у руке непријатељу, посаде су потопиле у Сави, а сви објекти команде и базе речне флотиле у Новом Саду потпуно су уништени и порушени.

б) Совјетска Дунавска речна флотила¹⁾

Дунавска флотила СССР организована је у априлу 1944 године од Азовске и делова Дњепарске флотиле. Своја оперативна дејства започела је од северозападног дела Црног Мора у садејству са крилним деловима 3 и 2 украјинског фронта приликом њиховог напредовања дуж Дунава. Њено дејство огледало се у искрцавању тактичких десаната и ватри бродске артиљерије на бок и позадину непријатеља.

Ударна снага флотиле састојала се из две бригаде оклопних и минобацачких чамаца. Њихова дејства подржавана су од стране обалског одреда за спровођење (ООС) са самоходним и другим артиљерским оруђима, а местимично и авијацијским снагама. Тактички десанти изводили су се скоро искључиво помоћу оклопних чамаца и јединицама морнаричко-десантне бригаде.

При форсирању ушћа Дунава флотила је имала задатак да снагама једне бригаде оклопних чамаца, два батаљона морнаричко-десантне бригаде и подршком авијације нанесе ударе непријатељским утврђеним тачкама на ушћу и делти Дунава и да посудањем пристаништа прошири успехе снага 3 украјинског фронта, које су напредовале на територији Румуније.

Ноћу 24 августа 1944 године јединице флотиле, уз непосредну ватрену подршку оклопних чамаца и авијације, искрцале су 300 бораца морнаричко-десантне бригаде на утврђену непријатељску тачку у с. Жебријани, са задатком да не дозволе повлачење непријатељским снагама преко рукава Килије код Вилкова. Истодобно са десантом у Жебријани оклопни и минобацачки чамци продрли су у рукав Килију и извршили десант у Вилково, где се у то време вршио прелаз непријатељских јединица на десну обалу рукава.

¹⁾ При обради овог чланка, због недостатка других података, служио сам се само изворима из совјетске стручне литературе, у којима су у општим цртама искључиво описани успеси Дунавске флотиле Совјетског Савеза, без улажења у критичку анализу недостатака, губитака бродова, итд. У њима, такође, нема ни коначних закључака о улози и значају флотиле за садејство са сувоzemним снагама и њеним савременим средствима. Уло, треба имати у виду да су се дејства Дунавске флотиле изводила у условима када непријатељ није располагао одговарајућом речном флотилом, нити авијацијом и ефикаснијим речним запречним средствима, и да је флотила извршавала задатке у последњој години рата скоро искључиво у условима повлачења непријатељских снага, што је знатно олакшавало успешна дејства флотиле, нарочито у позадини непријатељског фронта. На тај начин, ни сама искуства из тога периода не могу бити довољна за стваран рад речне флотиле.

При даљем форсирању рукава Килије, ноћу 25 августа, оклопни чамци извршили су десант у Н. Килији, а 26 августа продрли у рукав Сулину и заузели Тулчеу, која је затварала пут ка Сулини. У исто време бродови флотиле пребацили су на десну обалу рукава Килије један батаљон морнарничко-десантне бригаде који се у брзом наступању са копна приближио луци Сулини, која је освојена другог дана уз велике напоре овог батаљона и једне бригаде оклопних чамаца.

Тактичко садејство бродова флотиле са јединицама морнарничко-десантне бригаде у освајању пристаништа на доњем току Дунава онемогућило је повлачење разбijenих непријатељских снага путевима уз Дунав и обезбедило прелажење јединицама 3 украјинског фронта на десну обалу Дунава.

Половином октобра 1944 године, делови флотиле садејствовали су са сувоzemним снагама у рејону Смедерева. 14 октобра оклопни чамци извршили су насилно извибање и открили систем непријатељске одбране Смедерева, што им је омогућило да ноћу 16 октобра изврше мањи десант (100 бораца) у непријатељску позадину око 4 км, узводно од пристаништа Смедерево. У Београдској операцији, јединице флотиле отварале су ватру на непријатељске артиљериске положаје и тукле копнене комуникације у рејону Земуна.

У даљем наступању ка горњем току Дунава, садејство флотиле са крилним деловима 3 украјинског фронта нарочито је дошло до изражаја на будимпештанском отсеку фронта. Пошто је непријатељ држао десну обалу Дунава, од Мохова до ушћа Драве, то је услед јаке непријатељске одбране и опасности од мина на овом делу дунавског фронта, дугом 115 км, пребацивање флотиле на горњи ток Дунава (у Мађарској) извршено заобилазним пловним путевима, тј. р. Тисом и каналом Тиса—Дунав, које су претходно очистиле (од порушених мостова) јединице наше Армије.

У циљу олакшања напредовања јединица 3 украјинског фронта ка Будимпешти, флотила је 1 децембра 1944 године извршила десант код Герјена са око 500 бораца морнарничко-десантне бригаде и тиме омогућила деловима једне армије, који су се дотада бранили на левој обали Дунава северно од Баје, да се бродовима флотиле пребаци на десну обалу. Десантна јединица пребачена је ноћу из Баје на 10 оклопних чамаца примењујући тактичко маскирање на пловном путу дужине 35 км.

7 децембра 1944 године бригада оклопних чамаца и јединице морнарничко-десантне бригаде извршили су десант у позадини непријатеља близу Дунапентеле у циљу разбијања непријатељске одбране и пресецања његове отступнице ка Будимпешти. Бригада оклопних чамаца извршила је ноћни марш са великим тешкоћама услед јаке магле. Оба десанта извршена су после артприпреме морнарничко-десантне бригаде и уз подршку артиљерије оклопних чамаца, који су све до краја децембра 1944 својом ватром са веће удаљености подржавали истурене пешадиске јединице које су наступале дуж Дунава у правцу Будимпеште.

Флотила је указала велику помоћ групама 3 украјинског фронта на отсеку Естергом-јез. Балатон, нарочито у току јануара и фебруара 1945 године. Почетком јануара непријатељ је jakim тенковским и пешадиским снагама покушао да извуче из обруча своју будимпештанску групу и да уништи совјетске снаге на десној обали Дунава. Ово је условило неопходност систематског пребацивања трупа и материјала преко Дунава, ради појачања угроженог отсека фронта. Пошто је лед у то време порушио објекте за прелаз који су били подигнути, то је тежиште овог задатка пало на флотилу, која га је са великим напрезањем и под врло тешким условима успешно извршила и тиме обезбедила даљи успешан развој операција снага 3 украјинског фронта.

У току ликвидације опкољене будимпештанске групе Немаца (23 марта 1945 године) флотила је придата трупама 2 украјинског фронта. Том приликом морнарничко-десантна бригада добила је задатак да у зору 20 марта изврши десант западно од Тата ради садејства са деловима једне армије у уништењу естергомске групације Немаца. Продор флотиле са десантном јединицом кроз линију фронта подржавади су бродови маршевског осигурања, артиљерија обалског одреда за спровођење и авијација. У току наредне ноћи бродови флотиле предузели су превозење људства и материјала у циљу појачања десанта, али су на прилазима естергомског моста дочекани јаком унакрсном ватром из самоходних оруђа и тенкова, као и димним завесима у дужини од 5 км, тако да је малом броју чамаца успело да се пробије до места десанта.

Десант који је у рејону Тата извршен на непријатељске позадинске комуникације везао је део непријатељских снага, помогао јединицама фронта у пробоју непријатељске линије и омео планско повлачење естергомске групаације Немаца ка западу.

Продор бродова флотиле у тактичку дубину непријатеља који држи и брани обе обале претставља сложен и врло тежак задатак, али се показало да се може извршити и по релативно узаном кориту реке, ако су дејства флотиле снажно подржавана сувоземном артиљеријом и авијацијским снагама. Форсирање естергомског моста, искрцавање десанта и наредно попуњавање и снабдевање десанта, могу се сматрати као самосталне операције извршене снагама флотиле. Али, треба имати у виду да је непостојање непријатељске флотиле, нарочито њених запречних средстава, као и веома слабо дејство непријатељске авијације, знатно слабило одбрану воденог тока у непријатељској позадини, а тиме, у исто време, олакшавало дејство совјетске флотиле.

У даљем наступању ка Комарну флотила је 28 марта 1945 године извршила десант целокупне морнаричко-десантне бригаде у рејону Родовањ—Моч, и то у условима када је непријатељ држао леву обалу Дунава. Превозење бригаде извршено је у три ешелона и подржавано ватром бродске артиљерије, обалског одреда за спровођење и јуришне авијације. Иако порушени мостови нису могли потпуно да спрече пролаз јединицама флотиле, они су ипак отежавали пловидбу, тако да се ни десант није могао извршити на време и ноћу под повољнијим условима.

Да би се проширио успех у правцу Комарна, једна совјетска пешадиска дивизија добила је задатак да у садејству са флотилом и морнаричко-десантном бригадом заузме град Комарно. Оклопни чамци, подржавани артиљеријом обалског одреда за спровођење, форсирани су по дану рукавац М. Дунав и један батаљон морнаричко-десантне бригаде искрцали непосредно у пристаниште Комарно, а затим су бродови флотиле преко М. Дунава пребацили пешадиску дивизију у пуно саставу. Као што се види, тактички десанти у рејонима Тат, Родвањ и Комарно повољно су утицали на даље напредовање сувоземних снага ка Братислави и заузимање овог града.

Ноћу 8 априла 1945 године флотила је искрцала 300 бораца морнаричко-десантне бригаде у рејону Орта да би се сувоземним трупама олакшало извршење продора кроз непријатељску одбрану у рејону ушћа р. Мораве и даље напредовање у правцу Беча. После тога су јединице флотиле за 7 дана пребациле знатне снаге 2 украјинског фронта на отсек западно од Мораве.

У операцијама за освајање Беча флотила је подржавала бокове јединица 2 украјинског фронта и учествовала у заузимању једног неоштећеног бечког моста. Запоседање моста извршено је 11 априла после искрцавања мањег десанта с обе стране моста, уз подршку оклопних и минобачачких чамаца.

Део ове флотиле указао је помоћ и приликом искрцавања десанта јединица наше Армије (око 1.500 бораца), које је извршено 12 априла 1945 године у рејону Опатовца. Десант је подржавала наша артиљерија, а у њему су учествовали и чамци наше речне флотиле.

в) Наша речна ратна флотила

Одмах по ослобођењу Београда (20 октобра 1944 године) формирана је Команда речне пловидбе наше Армије. Она је управљала свима пловним и осталим средствима речног саобраћаја, а од подесних и искључиво заплењених непријатељских чамаца импровизовала речну ратну флотилу на Сави и Дунаву.

У свом саставу флотила је имала 10—12 моторних (патролних) чамаца наоружаних митраљезима и минобачачима (неки су имали по један топ 20 мм), затим око 10 малих брзих моторних чамаца и неколико помоћних пловних објеката. Флотила је била способна и за задатке разминурања пловних река.

Команда наше речне пловидбе имала је углавном следеће задатке:

— да указује помоћ Дунавској флотили СССР у обезбеђењу пловних путева на Дунаву;

— да садејствује са јединицама I армије у циљу пребацивања људства и материјала при форсирању Саве и за време офанзивних операција на Сремском и Славонском фронту, као и да снабдева поменуте јединице;

— да организује, одржава и обезбеђује речни саобраћај од минске опасности;

— да чисти речне обале од разбијених група непријатељских војника и
 — да сарађује са осталим родовима војске и народним одборима у брзом
 отстрањивању разних препрека по пловним путевима, при оправци и обнови пору-
 шених мостова, пристаништа и речних постројења, постављању понтонских мостова и
 скелских прелаза, вађењу и оправци потопљених пловних објеката, итд.

У обезбеђењу пловних путева на Дунаву, Команда речне пловидбе наше
 Армије указивала је знатну помоћ у људству и материјалу Дунавској флотили СССР.
 Она је вршила обележавање пловних путева и давала јој хидрографске податке о
 пловности Дунава и минској опасности, у ком циљу је на Дунаву поставила око
 120 осматрачких противминских станица и уништавала велики број лутајућих мина.
 Осим тога, та помоћ се огледала и у уступању шлепова за разминирање пловних
 путева и других пловних објеката, у оправци бродова флотиле у нашим бродоград-
 илиштима, у рашчишћавању пловних путева (нарочито бачких канала на дужини
 од око 120 км) од порушених мостова и потопљених објеката, итд. тако да је Дунав-
 ској флотили било омогућено да се релативно брзо пребаци на горњи сектор Дунава.

Хидрографско одељење Команде речне пловидбе наше Армије извршило је
 обележавање разминираних пловних путева на Дунаву у дужини од 1.433 км и поста-
 вило 1.100 пловних сигнала. За потребе Дунавске флотиле израдило је карте Дунава
 до немачке границе, као и карте његових притока и канала у дужини од 2.585 км
 и извршило копирање 1.554 комплета карата.

Ако се има у виду да је све до краја рата бројно стање особља Команде
 речне пловидбе наше Армије на ратним и транспортним бродовима Дунавске фло-
 тиле износило 771 лице, од којих 348 спремних бродских и шлеповских крмара и
 пељара, који су спроводили ратне и транспортне бродове Дунавске флотиле по плов-
 ним путевима, са којима флотила није била довољно упозната, онда ће се видети
 њихова велика улога у олакшању рада Дунавске флотиле.

Нарочито треба истаћи да је наша флотила искључиво сама извршавала све
 задатке на Сави, који су се односили на садејство са нашом I и II армијом. Њено
 садејство било је значајно нарочито у пребацивању и снабдевању трупа и материјала
 преко реке за време офанзивних операција на Сремском и Славонском фронту. Она
 је са својим скромним средствима на ове фронтове пребацила око 298.000 бораца,
 2.500 моторних возила, 10.350 запрежних кола, 2.260 оруђа (лаког и тешког наору-
 жања), 35 тенкова и преко 700 вагона разног материјала. Један део флотиле (мали
 моторни чамци) био је пребачен у Дрину, тако да је у року од 25 децембра до
 3 јануара 1945 код Зворника пребацила преко Дрине 42.514 бораца, 942 запрежна
 кола, 2.300 грла стоке и око 300 тона разног материјала. Борци наше флотиле нарочито
 су се истакли у пребацивању наших трупа код Брчког и Орашја, када су пуних
 пет дана и ноћи извршавали добивене задатке без смене и одмора.

Наша импровизирана флотила вршила је ове задатке у условима када се на-
 шим скромним средствима није могла потпуно отклонити минска опасност по пловном
 путу Саве. Иако је неколико пута тражена помоћ од Дунавске флотиле СССР за раз-
 минирање доњег тока Саве у циљу обезбеђења превозења овом реком, ипак нам та
 помоћ није правремено указана, тако да смо имали губитака у бродовима и људ-
 ству које се превозило.

На Дунаву, због порушених мостова, Команда речне пловидбе наше Армије
 успоставила је и одржавала велики број скелских прелаза. Немци су покушавали да
 ометају и парализују прелазе и саобраћај свакодневним нападима великим бројем
 лутајућих мина. Нападе су вршили брзим моторним чамцима, који су се из рејона
 Мохова у групама спуштали низводно и заобилазним правцима, користећи ноћ и
 повољне атмосферске прилике и пробијајући се дубоко у позадину нашег фронта,
 све до Сремске Каменице. Опасност од лутајућих мина била је врло велика за скелске
 прелазе који су за потребе Сремског фронта успостављени између Новог Сада и
 Петроварадина. Уништавање мина вршила је скоро искључиво наша речна флотила.
 Она је крајем марта и почетком априла 1945 године, само на сектору узводно од
 Новог Сада, уништила преко 100 комада лутајућих мина.

Наше осматрачке станице водиле су борбу и са непријатељским брзим мо-
 торним чамцима, који су нападали пловне објекте узводно од Новог Сада. Тако су
 26 марта 1945 године, после успешно извршеног ноћног напада на совјетске пловне
 транспортне објекте код Сремске Каменице, потопљена два брза непријатељска чамца
 ватром наше осматрачке станице и совјетске јединице у рејону Бачке Паланке.

Наша флотила сарађивала је и указивала услуге јединицама код Мохова и Опатовца. Чамци флотиле учествовали су у десанту 1.500 бораца наше Армије (11—12 априла 1945 године), који је извршен у циљу ликвидације немачког мостобрана на сектору фронта код Вуковара.

Одмах по ослобођењу Београда, Команда речне пловидбе наше Армије приступила је успостављању саобраћаја са Београдом. Због порушења мостова и железничких комуникација, као и врло лошег стања друмског саобраћаја, дотур материјала и хране могао се углавном вршити речним путем. И поред врло тешких пловидбених услова, због минске опасности и појаве леда на Дунаву у критичном зимском периоду 1944—1945 године, Команда речне пловидбе извршила је овај задатак са потпуним успехом.

У циљу обезбеђења пловидбе на нашим рекама, флотила је извршила разминирање Саве и Драве, а местимично и Дунава, у дужини од 700 км. Разминирање Саве отпочела је одмах по престанку зиме 1945 године са врло скромним и претежно импровизованим средствима, док је разминирање по целој дужини пловних токова завршила тек 1947 године.

Иако је наша речна флотила створена, тако рећи, из ничега и све задатке извршавала са малим бројем речних бродова, који су отети од непријатеља без наоружања и у лошем стању, а с обзиром и на неповољне прилике под којима се развијала у последњој фази Народноослободилачког рата, ипак су успеси наше флотиле били од великог значаја. То се могло постићи само добром организацијом, спремним речним бродарима и људством великог морала и богатог ратног искуства, стеченог у нашем Ослободилачком рату.

*

Из досадашњег излагања види се да се у Другом светском рату, приликом извођења операција дуж Дунава, појављивала потреба садејства флотиле са сувоzemним снагама. Осим тога, видели смо да је совјетска Дунавска флотила на делти и горњем Дунаву олакшавала нападне операције сувоzemних снага дуж Дунава и позитивно утицала на њихов даљи развој. Садејствујући са снагама 2 и 3 украјинског фронта, флотила је извршила неколико тактичких десаната у позадини непријатељског фронта, затим већи број тактичких задатака ватрене подршке на боковима сувоzemних снага и неколико артиљериских напада на непријатељско обалско подручје. Сем тога, флотила је превозила трупе и материјал реком и преко реке у циљу олакшавања маневра сувоzemним снагама, спроводила конвоје и обезбеђивала пловне путеве од мина.

Исто тако, може се видети да је било потпуно оправдано што је благовремено приступљено формирању наше речне ратне флотиле за садејство са сувоzemним снагама у захвату наших пловних река.

Оклопни чамци, као ново борбено средство флотиле, испољили су своју велику вредност dobrим тактичким својствима. Њихова велика покретљивост, релативно јако наоружање, велика ватрена моћ и мала величина, омогућавали су им да и под тешким пловидбеним условима изводе брза дејства и продоре, да воде успешну борбу против непријатељских ватрених тачака распоређених дуж обала речног тока, као и против самих монитора. Сем тога, они су се показали погодни и за превозење десантних јединица, што се скоро искључиво вршило овим чамцима.

Исто тако, и минобачачки чамци, који су први пут употребљени на рекама и били наоружани реактивним бацачем, показали су се веома корисни у саставу флотиле, нарочито за тучење добро маскираних циљева и чишћења обала од непријатељских ватрених тачака.

Обалски одред за спровођење флотиле са самоходним и другим артиљериским оруђима веома успешно је подржавао и обезбеђивао борбена дејства флотиле у условима јаке непријатељске одбране реке и потпуно оправдао своју намену и значај. Он је, уствари, крчио пут и омогућавао борбена дејства и продоре флотиле у непријатељску позадину, уништавајући обалска оруђа и ватрене тачке на путу кретања флотиле. Превозење и искрцавање десанта у позадину непријатељског фронта, у условима јаке непријатељске одбране и без подршке овог одреда тешко би се могло извршити по релативно узаном кориту реке, кад би постојала само подршка

бродске артиљерије. Поред осталог, одред је претстављао везу између флотиле и сувоземних снага у подржавању крила и бокова фронта, који су се ослањали на Дунав.

Исту такву значајну улогу показала је и морнаричка десантна бригада, која је била осposобљена за десантне операције на рекама са средствима флотиле. Њено садејство на речном крилу, боку и позадини непријатеља одликовало се великом покретљивошћу за брза и успешна дејства на било којој тачки непријатељске одбране на реци.

Као што смо већ нагласили, авијација није пружала неку озбиљнију подршку јединицама флотиле у циљу извиђања, обезбеђења њиховог тактичког развоја и маневра. Њена подршка донекле је дошла до изражаја приликом форсирања ушћа Дунава, у погледу уништавања непријатељских монитора, као и при извршењу неких тактичких десаната на горњем делу Дунава.

Румунска флотила учествовала је у одбрани ушћа и делте Дунава са мониторима из Првог светског рата, али по свему изгледа да су монитори и у овом, као и у Првом светском рату, показали велике недостатке и да су им оклопни чамци, благодарећи својој покретљивости и садејству са авијацијом, успешно одолевали. То, свакако, потврђује и губитак два монитора на делти Дунава.¹⁾

У мирно доба Немци нису имали јаку флотилу на Дунаву. Они су је организовали тек у току рата, и то претежно од великог броја миноловача (бродова узетих из речног саобраћаја), малих стражарских чамаца, незнатног броја топовњача, наоружаних помоћних бродова, наоружаних десантних сплавова и бродова за заштиту конвоја од непријатељске авијације. Ова флотила није имала јачу ударну снагу, нити је била довољно покретљива, те је, углавном, била намењена за одржавање и обезбеђење речног саобраћаја од минске опасности и за пребацивање и превожене сувоземних снага и ратног материјала на Црном Мору и на пловним рекама његовог слива. Брзим избијањем наших и совјетских трупа на обале Дунава у рејону Бердапа било је онемогућено повлачење са доњег Дунава скоро целокупној немачкој флотили те је почетком септембра 1944 године највећим делом уништена од власти посаде.²⁾

Према томе, дејства Дунавске флотиле у олакшавању наступања сувоземних снага дуж Дунава зависила су само у извесној мери од превласти на води. Да је на Дунаву постојала јача непријатељска флотила са савременим речним средствима, сигурно је да би и дејства Дунавске флотиле, нарочито у извршењу тактичких десаната у непријатељској позадини, била много тежа.

Исто тако, дејства флотиле нису зависила ни од превласти дејства у ваздуху, јер непријатељска авијација није уопште дејствовала против јединица Дунавске флотиле. Осим тога, није постојало ни неко интензивније и ефикасније минирање и запречавање пловних путева другим средствима, ради онемогућавања и отежавања продорних дејстава и слободног маневровања Дунавске флотиле, јер ни рушење канала у Бачкој није било ефикасно извршено.

*

Ако бацимо поглед на задатке и дејства флотиле на Дунаву у два последња рата, можемо доћи до закључка:

1) Да су оперативски правци сувоземних снага имали утицаја на извршавање задатака речних флотила, нарочито у погледу њиховог међусобног садејства у захвату Дунава, и да су се задаци флотиле у извесној мери разликовали услед друкчијег

¹⁾ Бивши румунски монитори, које је запленила совјетска Дунавска флотила СССР а, који су касније ушли у њен састав, нису били употребљени на горњем Дунаву, пошто се због великих димензија и великог газа не би могли пребацити бачким каналима.

²⁾ У рејону Прахова и узводно Немци су потопили преко 200 пловних објеката, међу њима и неке топовњаче, око 30 добро наоружаних десантних сплавова, неколико патролних чамаца и наоружаних бродова, што је, уствари, претстављало уништење целокупне њихове импровизоване флотиле.

односа између правца тока Дунава и операциских праваца сувоземних снага. Док су Дунав и Сава у Првом светском рату секли операциски правац сувоземне војске, тако да је флотила имала већи значај како у нападу, тако и у одбрани реке, дотле су се операциски правци за време повлачења непријатељских снага 1944—1945 године углавном поклапали са током Дунава, тако да су се и дејства флотиле скоро искључиво ограничавала на подржавање, односно олакшавање напредовања сувоземних снага, извршавањем мањих тактичких десаната у позадини непријатеља и превожњем појединих делова сувоземних снага у циљу обезбеђења њиховог маневра.

2) Пошто је Дунав, и у једном и у другом рату, имао прворазредни значај као одлична и моћна комуникација, то су флотиле вршиле његово обезбеђење и превозење трупа и материјала за потребе фронта и позадине. Осим тога, из стечених искустава у току прошлог рата, може се закључити да су знатно порасли задаци речних флотила у погледу обезбеђења ове важне речне саобраћајнице и њених пловних притока.

Пошто је авијацији омогућено да баца мине дуж читавог пловног тока реке и да повремено прекида или за дуже време паралише целокупан речни саобраћај, јасно је да активна противминска одбрана са авијацијом и противавионским оруђима неће бити у стању да потпуно ефикасно сузбија непријатељску авијацију приликом ноћног минирања пловних река (као на пример Дунав у Другом светском рату), јер таква одбрана, због велике дужине пловних путева, захтева јаке авијациске снаге и велики број противавионских оруђа. Према томе, заштита и обезбеђење речних комуникација биће скоро искључиво поверена речној флотили, што ће, свакако, бити један од њених главних задатака, нарочито када се река налази у позадини фронта. Из ових разлога постојање речне ратне флотиле добија већи значај него у ранијим ратовима, када није постојала могућност минирања река по целој њеној пловној дужини.

3) Улога Дунавских флотила у оба ова рата није се изменила. Оне су у садејству са сувоземним снагама испољавале мањи или већи утицај на ток операција у захвату Дунава и његових пловних притока, а с обзиром на војногеографски положај ове велике пловне реке, оне су потпуно оправдале своје постојање.

4) Да би обезбедила успешну сарадњу са сувоземним снагама речна ратна флотила треба да је довољно јака и добро опремљена свим одговарајућим речним ратним средствима, да добро познаје токове и земљиште кроз које реке протичу, да савесно проучава операције речних флотила и да на основу тога примењује и усавршава своју тактику. Осим тога, потребно је да јој и сувоземне снаге и ваздухопловство укажу потребну помоћ да би завладала реком и, на тај начин, онемогућила оперативну делатност непријатељске флотиле и отежала дејства његових сувоземних снага на путу кретања речних ратних бродова.

N. N.: GLEDIŠTA STRANIH ARMIIJA PO PITANJU MANEVARSKJE ODBRANE

Američko gledište

Američko gledište ne razmatra manevarsku odbranu kao vid odbrane već kao povlačenje sa usporavanjem neprijatelja.

Akcija usporavanja obično se preduzima kad jedinica nije spremna za borbu ili je neprijatelj nadmoćniji u snagama. Cilj je ove borbe da se dobije u vremenu izbegavajući primanje rešenja. Ovakav način dejstva može se primeniti u uvodnoj fazi dejstva u cilju dobijanja vremena za jedinstvenu upotrebu cele jedinice. Isto tako može se upotrebiti u dotičnoj fazi u cilju izvršenja priprema za preduzimanje protivofanzive. Ovakav način dejstva primenjuju naročito osiguravajuće jedinice i drugi zaštitni odredi.

Usporavanje neprijateljskog nastupanja može se postići ofanzivnim dejstvom, odbranom na jednom položaju, akcijom usporavanja na uzastopnim položajima ili kombinacijom ovih načina dejstva. Vešto korišćenje zemljišta ima odlučan uticaj na izvođenje akcije usporavanja. Povoljne uslove za zadržavanje neprijatelja pružaju paralelni grebeni na pravcu neprijateljskog nastupanja, neprelazni rečni tokovi, močvarno zemljište, razne frontalne i bočne prepreke, planinsko zemljište sa dobrim osmatračnicama i zemljište koje omogućava dobro polje dejstva sa većim dometom, prikriveni pravci za povlačenje pozadi položaja na kojima se neprijatelj zadržava i dobra komunikaciona mreža. Kada je situacija takva da neprijatelj ima slobodu manevra i kada raspolaze brzim jedinicama a s druge strane kada je bok naših jedinica koje vode borbu za usporavanje izložen neprijateljskom napadu, onda je od presudne važnosti **organizacija zaštite bokova i pozadine**. Ako neprijatelj uspe da prodre u pravcu bokova ili da izvrši široki manevar brzim jedinicama u cilju napada na pozadinu položaja, komandant mora preduzeti mere da zaustavi ili uništi te neprijateljske snage. Zato treba neprekidno vršiti izvidanje sa zemlje i iz vazduha u cilju blagovremenog obaveštavanja jedinica o opasnosti koja preti bokovima i pozadini.

Akcija usporavanja na uzastopnim položajima zasniva se na ograničenom otporu na jednom položaju sa namerom da se otpor ponovi i produži, ako je to potrebno, na sledećem položaju. Odbrana na svakom položaju vodi se sa ciljem da se neprijatelj prinudi na što raniji razvoj i gubljenje vremena za pripremu borbe. Borba se načelno prekida na svakom položaju pre nego što trupe budu jako angažovane. Jedinice ne čekaju rešenje. Situacija ipak može da zahteva pružanje upornog otpora na nekom položaju ili čak izvršenje protivnapada u cilju postizanja određenog zadatka — zadržavanja neprijatelja.

Borba za usporavanje produžava se i između uzastopnih položaja u cilju da se dobije vreme za organizaciju otpora na sledećem položaju. Pošto odstupanje i priroda ovih borbi, naročito na većim otstojanjima, zahtevaju pokretljivost, to ova dejstva najefikasnije izvršavaju jedinice koje raspolazu velikom brzinom i pokretljivošću i velikom vatrenom moći dejstva, naročito na velikim dometima. Načelno, dodir se održava na što je moguće većoj daljini, pri čemu se neprekidno pruža lak otpor u cilju da se neprijatelj prinudi da se razvije i upotrebi sve svoje snage i time izgubi maksimum vremena. Tom prilikom od zemljišta se ustupa samo onoliko koliko je to nužno potrebno. S druge strane, jedinica nastoji da izvrši povlačenje po planu.

Pri izboru položaja na otkrivenom zemljištu potrebno je voditi računa da se sa njega može dejstvovati i na većim daljinama. Na pokrivenom i pošumljenom zemljištu, u pogledu osmatračnica i vatrenog dejstva, obe strane su pod istim uslovima; ipak, branilac može potpuno koristiti zaklone, preduzimati prikrivanje i koristiti prirodne prepreke koje mu nudi dotično zemljište, dok s druge strane, ovi elementi ograničavaju kretanje napadaču tako da on ne može iskoristiti svoju nadmoćnost. Zemljište pozadi položaja treba da pruža povoljne uslove za prikriveno povlačenje jedinice kako od neprijateljskog ugleda, tako i od dejstva. Fortifikacijski objekti izrađuju se u najmanjem obimu. Mnogo se koriste minska polja, zaprečavanje, mine iznenađenja, vrše se rušenja i trovanja zemljišta kako ispred fronta, tako i na bokovima i u pozadini položaja, kao i u međuprostoru uzastopnih položaja.

Vodenje borbe za usporavanje na otvorenom zemljištu olakšano je u slučaju ako se uzastopni položaji nalaze na uzvišenom zemljištu i na takvom udaljenju da je neprijatelj primoran da premešta svoju artiljeriju u cilju napada na sledeći položaj. Na pošumljenom zemljištu pešadija nosi teret borbe, a uzastopni položaji moraju biti bliže jedan drugom. Svaki položaj treba da omogući artiljeriji dobro osmatranje i uspešno dejstvo na velikim daljinama, a isto tako i drugim oruđima za podršku. Načelno, dubina zone otpora na ovim položajima nije velika. Artiljerija i ostala oruđa za podršku raspoređuju se dosta unapred.

Kada je neprijatelj nadmoćniji u avijaciji i oklopnim snagama, ili i u jednom i u drugom, komandant mora načelno voditi borbu za usporavanje na određenom položaju do pada mraka, a zatim se pod zaštitom noći povući na sledeći položaj. Ako se uzastopni položaji nalaze na znatnom otstojanju, biće potrebno da komandant iskoristi čitavo noćno vreme za povlačenje. U takvoj situaciji naročito je važno birati položaj zaštićen prirodnim preprekama koji olakšava odbranu na širokom frontu.

U cilju olakšanja sadejstva, zona dejstva se deli na oteke čije se granice pružaju u pozadinu tako da obuhvataju u početku prva dva uzastopna položaja za zadržavanje, a docnije i poslednji položaj koji je predviđen u komandantovom planu dejstva. Na zemljištu koje pruža povoljne uslove, širina oteka može biti dva puta veća nego što je širina oteka pri odbrani u normalnim uslovima. Za svaki otek određuje se taktička jedinica i dodeljuje borbeni zadatak. Jačina i sastav jedinice zavise od zadatka, zemljišta, širine zone dejstva i od karaktera neprijateljske opasnosti. Sadejstvo između susednih jedinica i uzajamnu podršku reguliše pretpostavljeni komandant. Kada se dejstvuje na širokom frontu, komandovanje će često biti podeljeno. Mora se održavati neprekidna veza između susednih jedinica i tih jedinica i pretpostavljenog komandanta. Odbranu vode na svakom oteku male jedinice na prirodno jakim tačkama. Otporne tačke su u uzajamnoj flankirnoj vatrenoj vezi. Na pokrivenom zemljištu i kada je slaba vidljivost, radi borbenog sadejstva u međuprostore se upućuju patrole. Počasne rezerve štite bokove odbranbenih reiona i obezbeđuju povlačenje prednjih delova.

Artiljerija opšte podrške priprema plan zaprečnih gađanja na glavnim pravcima neprijateljskog približavanja i podilaženja, kao i za gađanja na velikim daljinama. Upotrebljava se za ojačanje artiljerije neposredne podrške u saglasnosti sa konkretnom situacijom. Naročita pažnja obraća se na izvršenje zaprečnih gađanja protiv neprijateljskih delova koji se kreću u pravcu bokova i pozadine. Laka artiljerija će često biti pridana jedinicama za podršku.

Inžinjerija se upotrebljava za postavljanje minskih polja, zaprečavanje i izvršenje rušenja na frontu ispred prvog položaja i u međuprostoru uzastopnih položaja na kojima će se voditi borba za usporavanje. Protivtenkovske jedinice pridaju se jedinicama koje zatvaraju pravce neprijateljskog približavanja. U cilju zaštite ugroženog boka određuje se pokretna pobočnica formirana od brzih jedinica kojima se pridaju inžinjeriske i protivtenkovske jedinice.

Hemiske jedinice mogu se upotrebiti za postavljanje prepreka u vidu trovanja zemljišta dugotrajnim bojnim otrovima, i to ispred fronta i na bokovima položaja.

Protivtenkovska artiljerija upotrebljava se prvenstveno da bi se artiljerija, rezerve i osetljive tačke (tesnaci) u pozadini zaštitile od neprijateljskog napada iz vazduha.

Pokretna rezerva, ojačana tenkovima, artiljerijom, protivtenkovskim jedinicama, inžinjerijom i hemiskim delovima mora biti spremna da se brzo krene i suprotstavi napadu neprijateljskih brzih jedinica.

Pri odbrani svakog položaja istura se **borbeno osiguranje** ojačano automatskim naoružanjem u cilju sprečavanja neprijateljskog kretanja i obmane o pravcu pružanja položaja. Artiljerijske jedinice koje podržavaju položaj predviđaju podršku borbenog osiguranja. Najveću pažnju treba obratiti na to da se neprijatelj obmane što je moguće više u pogledu pružanja uzastopnih položaja i njihovog mesta, kao i o karakteru borbenih dejstava koja se izvode. Pri izvođenju borbe za usporavanje jedan deo trupa raspoređuje se na drugom položaju u cilju da sa njega zaštiti povlačenje sa prednjeg položaja. On služi za prihvatanje jedinica prvog položaja. Potrebno je blagovremeno preduzimati mere za izviđanje za pripremu i posadanje uzastopnih položaja. Isto tako, treba preduzeti mere za uspostavljanje žične veze između pretpostavljenih komandanata i komandanata otseka, kao i sa komandantom artiljerije. Od naročite je važnosti funkcionisanje žične mreže u artiljeriji kako bi se manevarska sposobnost artiljeriske vatre iskoristila do maksimuma. Veza sa udaljenim ili isturenim izdvojenim jedinicama održava se radijem i kuririma. Sistem žičnih veza potčinjenih jedinica ograničava se na najvažnije pravce. U potpunosti se iskorišćavaju signalizacija i kuriri na kolima i vozilima.

Komandant kontroliše dejstva na taj način što određuje vreme početka povlačenja i vreme do kada se svaki pojedini od uzastopnih položaja mora posesti. Na otkrivenom zemljištu često je bolje blagovremeno i jednovremeno vršiti povlačenje sa položaja. Na pokrivenom zemljištu, ili kada je jedinica razvijena na širokom frontu, ovo može biti neizvodljivo i u tom slučaju odluku u pogledu vremena povlačenja donose potčinjene starešine. Komandant organizuje sadejstvo na taj način što na zemljištu određuje liniju na koju će se, eventualno, povući jedinice ili određuje na kom će se frontu ili do koga časa neprijatelj morati zadržati. Kad god je moguće, povlačenje sa položaja vrši se pod zaštitom mraka. Radi ovoga, potrebno je produžiti davanje otpora do pada mraka u kom cilju se povećava odbrana po dubini i maksimalno iskorišćavaju prirodne prepreke.

Ako se izvlačenje iz borbe i povlačenje moraju vršiti danju, artiljerija i druga oruđa za podršku raspoređuju se po dubini. Borbeno avijacija i tenkovi upotrebljavaju se protiv onih neprijateljskih delova koji su najopasniji i koji ugrožavaju naša uspešna dejstva. Isto tako, povlačenje u toku dana može se olakšati organizacijom međupoložaja koje posedaju određene rezerve u cilju prihvata i zaštite povlačenja prednjih delova. Dalje povlačenje trupa sa ovih međupoložaja štite jedinice vatrom sa sledećeg položaja koji je posadnut radi borbe za usporavanje. Povlačenje se može u tom slučaju izvršiti naizmeničnim povlačenjem pojedinih jedinica od jednog do sledećeg položaja. Gubitak jednog taktičkog rejona ne sme dovesti do preranog povlačenja duž celog fronta. Susedne jedinice moraju koristiti svaku povoljnu situaciju da bi izvršile napad i nanele poraz drskom neprijatelju dejstvujući jakom flankirnom vatrom i vršeći protivnapade kad god su za to povoljni uslovi.

Francusko gledište

Francusko gledište predviđa dve vrste odbranbenih dejstava: a) pružanje otpora bez pomisli na povlačenje, što dovodi, po potrebi i do žrtvovanja branilaca (pozicijska odbrana, la défense d' une position), i b) pružanje ograničenog otpora, koji se ponavlja na uzastopnim linijama, sa ciljem da se uspori neprijateljsko nadiranje ometanjem njegovih pokreta, naterujući ga na razvijanje pre vremena, ali izbegavajući tešnji dodir, koji bi doveo do neravne borbe; to je akcija usporavanja (l'action retardatrice), koja se takođe u krajnjoj liniji završava odbranom poslednjeg položaja.

1.— **Koncepcija manevarske odbrane.** — Manevarska odbrana izvodi se po pravcima, na uzastopnim položajima ešeloniranim duž ovih pravaca. Na svakom od ovih položaja odbrana se izvodi sa zadatkom da se pruži otpor: određenog trajanja ili do trenutka kada će neprijatelj verovatno biti u mogućnosti da napadne položaj jačim snagama. U pogodnom trenutku branilac se povlači na sledeći položaj, izbegavajući da se izloži neprijatelju za vreme povlačenja.

Pri izboru položaja težiti da se ima velika preglednost zemljišta i brisani prostor i da se iskoriste sve prepreke za zadržavanje nastupanja. Privremeni položaji su obično liniski (plitki). Imajući za cilj usporavanje neprijateljskog nastupanja, oni se organizuju na takav način da dozvole celokupnom naoružanju jednovremenu upotrebu na što većoj daljini. Ovi položaji nisu namenjeni za blisku vatru, niti za borbu u dubini položaja. Udaljenje između dva uzastopna položaja je promenljivo i zavisi pre svega od zemljišta. Međutim, ovo udaljenje treba da je dovoljno da bi dozvolilo jedinicama koje se povlače da se izvuku iz neprijateljskog dodira i da ga svaki put primoraju na promenu borbenog poretka i na novo razvijanje. Privremene položaje poseda pešadija, ojačana: automobilima za jednovremeno prebacivanje, oklopnim jedinicama i inženjerijom. Ovi delovi obrazuju taktičke grupe ili združene odrede. Avijacija i artiljerija vrše njihovo podržavanje. Obezbeđenje svakog od ovih privremenih položaja vrši se slabijim pokretnim isturenim delovima.

Komandovanje u manevarskoj odbrani organizuje se po pravcima i dubini. Na privremenom položaju komandovanje i veze organizuju se po frontu u cilju sadejstva između taktičkih grupa kao i da bi se izbeglo njihovo otkrivanje i opkoljavanje u slučaju povlačenja susednih grupa.

2.— **Priprema manevarske odbrane** obuhvata: određivanje pravaca na kojima će se izvoditi; izbor privremenih položaja i proučavanje uslova za povlačenje s jednog položaja na drugi.

U manevarskoj odbrani pravci se, uglavnom, poklapaju sa pravcem protezanja upravnih puteva. Privremeni položaji određuju se globalno po karti, pa se docnije preciziraju, u toku izviđanja zemljišta. Izviđanja se vrše na isti način kao i u pozicijskoj odbrani pri čemu se u detalje ulazi samo ukoliko to vreme dozvoljava. U toku izviđanja naročito se pažljivo proučavaju uslovi za izvlačenje. Svaki starišina jedinice mora lično ili preko svojih potčinjenih izvideti itinere po kojima će se vršiti povlačenje ka sledećem položaju. Posedanje privremenog položaja treba da se izvodi zaklonjeno od neprijateljskog izviđanja iz vazduha. Najčešće se vrši noću. Radovi koji se izvode ispred privremenog položaja i na njemu, imaju za cilj: da se pojačavi prirodne i izrade veštačke prepreke, i da se obezbedi maskiranje elemenata odbrane. Izrada skloništa dolazi u drugi red hitnosti. Najbolji način zaštite sastoji se u preduzimanju mera da nas neprijatelj ne otkrije. U cilju povećanja broja prepreka i pojačanja njihove efikasnosti potrebno je u najvećoj meri vršiti rušenje objekata na komunikacijama i postavljanje minskih polja. Minska polja postavljena ispred privremenog položaja ne mogu biti velikog prostiranja usled nedostataka vremena za njihovo postavljanje i zbog nedovoljne snabdevenosti minama. Preporučljivo je da se postave na mestu gde će najviše smetati neprijatelju. To će biti na prolazima koji se ne mogu obići, i oko ovakvih porušenih prolaza, čime se usporava njihova opravka. Isto tako, minska polja mogu se postavljati i po dubini, duž itinera, na različitom međusobnom udaljenju, što povećava strah kod neprijatelja, koji može ići i dotle da privremeno parališe njegove pokrete. Minska polja mogu se postavljati i ispred položaja onih delova koji imaju zadatak da se održe izvesno određeno vreme.

3. — **Rukovođenje manevarskom odbranom.** — Manevarska odbrana se sastoji, uglavnom, iz dve faze: borbe ispred privremenog položaja i izvlačenja iz borbe. Obe faze moraju biti savršeno koordinirane. Veza se održava skoro isključivo radijem.

Borba ispred privremenog položaja počinje daljnom borbom i borbom prednjih delova. U to vreme mogu se izvoditi i prepadi. Intenzitet borbe je najjači kada neprijatelj podiđe prilazima položaja, u dometu lakog pešadiskog naoružanja. Od ovog trenutka, kada je neprijatelj prikovan za zemlju, najčešće počinje izvlačenje iz borbe, pre no što su neprijateljska avijacija i artiljerija u mogućnosti da unište branioca svojom vatrom. Međutim, ako se od komandovanja dobije zadatak da se na privremenom položaju istraje određeno vreme, tada borba može dobiti oblik pozicijske odbrane. Preduzimaju se protivnapadi da se napadač odbije. Protivtenkovska oruđa (lovci tenkova) i motorizovana artiljerija ojačavaju odbranu i podržavaju protivnapade. Čim određeno vreme prođe, preduzima se izvlačenje iz borbe, što će biti tim teže ukoliko je bio tešniji dodir s neprijateljem.

Izvlačenje iz borbe uvek predstavlja delikatnu operaciju, naročito danju, kada je neprijatelj može lakše otkriti nego noću. Uslovi pod kojima se ima preduzeti izvlačenje iz borbe jasno se preciziraju narednjima. Starešine, kojima se daje pravo naredivanja za izvlačenje iz borbe i povlačenje, određuju se unapred. Povlačenje pripremaju izviđački delovi, koji se upućuju na novi položaj, u cilju izvršenja priprema za njegovo posjedanje onim delovima, koji će se tu zadržati i pružiti ponovni otpor neprijatelju. Noću se prvo povlači teško pešadijsko naoružanje. Pod zaštitom aktivnih patrola i slabijih delova, pešadijske jedinice i oklopna oruđa napuštaju položaj po ugovorenom signalu i itinererima predviđenim za povlačenje. Ostatak snaga koji treba u neposrednoj blizini da ima automobile, izvlači se poslednji iz borbe pošto prethodno još jednom preduzme napadnu akciju, radi obmane neprijatelja, i razume se, brzo se povlači ka sledećem položaju. Ako su duž itinerera za povlačenje, na mestima kroz koja se mora proći (raskrsnice itd.), bili ostavljeni delovi za prihvata, oni se povlače pošto prođu i poslednji delovi sa položaja. Da bi se izbegla zabuna, mora se prethodno izraditi signalni kod za raspoznavanje, sa kojim treba da budu svi dobro upoznati. Pored toga, treba preduzeti sve mere da neprijatelj ne uoči izvlačenje iz borbe. Svaka se larva brižljivo izbegava. Zabranjena je upotreba svetlosti. Aktivnost rada treba da ostane ista što je moguće duže, u kom cilju, ako je potrebno, u emisiji uzimaju učešća i one stanice koje su već u toku povlačenja, emitujući lažne izveštaje i naredjenja.

U toku dana izvlačenje iz borbe vrši se **po ešelonima**; dok se jedan ešelon povlači, štiti ga svojom vatrom drugi ešelon sa dotadašnjeg položaja ili sa novoposednutog međupoložaja. Povlačenje s jednog privremenog položaja na drugi vrši se u skokovima, sve dok se ne izađe iz dodira sa neprijateljem, kada se povlačenje ubrzava ka sledećem privremenom položaju. U povlačenju po ešelonima pešadija ima ograničene mogućnosti za usporavanje neprijateljskog nastupanja. Izuzetak čini motorizovana pešadija koja, ako se upotrebi u okviru oklopnih jedinica, ima veliku pokretljivost i mogućnost da se bori peške ili sa svojih specijalnih kola. Tenkovi i protivtenkovska artiljerija naročito su pogodni za zadržavanje neprijatelja na većem odstojanju. Najzad, jurišna avijacija može da primora suviše aktivnog neprijatelja, da privremeno umanjí svoj pritisak.

Održavanje morala. — Manevarska odbrana često se izvodi pod teškim moralnim okolnostima. Trupe imaju osećanje poraza. U izvesnim slučajevima one su sklone da smatraju kako više nisu u stanju da zadrže nastupanje neprijatelja i da se mogu spasiti samo uzastopnim povlačenjem čiji kraj nisu u stanju pravilno da shvate. U takvim slučajevima one su podložne gubljenju morala. U drugim slučajevima, po narednjima pretpostavljenih, čiji značaj ne razumeju uvek dobro, one su primorane da napuste privremeni položaj iako su, prema sopstvenim utiscima u stanju da na njemu uspešno pruže otpor. U takvim slučajevima one izvršavaju naredjenja protiv volje i mogu da izgube poverenje u komandovanje. U takvim prilikama starešine moraju da se savlađuju i sačuvaju nepokolebljivu volju da preduzeti manevar uspešno završe. Oni obaveštavaju svoje potčinjene o opštoj situaciji, o cilju i razvoju manevra koji je u toku; staraju se o održavanju čvrste discipline, naročito za vreme povlačenja i održavaju moral trupa.

Italijansko gledište

Italijansko gledište predviđa: odbranu na normalnom frontu, odbranu na širokom frontu i manevar u povlačenju koji može da ima dve forme:

— **manevar za usporavanje** (manovra di ritardatrice) koji ima za cilj da se dobije vreme, a izvodi se borbama za usporavanje i to sa celom jedinicom; i

— **manevar u odstupanju** (manovra di ripiegamento) koji ima za cilj dobitak u prostoru, a razvija se radi povlačenja glavnine velike jedinice i to pod zaštitom borbi za usporavanje ili borbom u mestu koju vodi deo snaga velike jedinice.

Oba manevra se vrše pokretom unazad, ali se razlikuju po cilju, karakteru dejstva i načinu izvršenja. Ipak, u nekim slučajevima u obimu velikih jedinica oni se mogu sliti u jedan manevar koji ima karakter usporavanja na pojedinim sektorima pogodnim za usporavanje, a karakter odstupanja na drugim, pogodnim za kretanje.

Manevar za usporavanje ima za cilj da dobije maksimalno vreme, ili određeno vreme u granicama vremena potrebnog za manevar, sa minimalnim utroškom snaga i ograničenim ustupanjem zemljišta. On se izvodi vremenski određenim otporima na uzastopnim položajima koji se nazivaju međupoložaji, po ešelonima koji naizmenično daju otpor i svijaju se unazad. Ovakav manevar zahteva preduzimanje naročitih mera radi održanja morala trupa. Izvršioци moraju biti upoznati sa situacijom i ciljem manevra. Disciplinu treba čvrsto održavati; sve starešine, i najmanjih jedinica, moraju biti hladnokrvne i staložene.

Ako viša komanda ne odredi, komandant divizije određuje broj i mesta međupoložaja i vreme koje treba dobiti na svakom položaju. Svaki prednji ešelon mora da obezbedi pozadnjem ešelonu najmanje ono vreme koje je potrebno za njegov razvoj i najnužnije uređenje položaja. Prednji ešelon se povlači kada je sledeći položaj dovoljno uređen, izbegavajući, ukoliko je to moguće, blisku borbu koja bi mu nanela gubitke i umanjila efikasnost borbe na sledećim položajima.

Osnovni zadatak je da se dobije vreme sa najmanjim trošenjem snaga. To se postiže pogodnim dejstvima za izbegavanje punog razvoja neprijateljskog napada do pada noći ili drugih pogodnih uslova za početak izvlačenja pre no što ešelon bude uvučen u blisku borbu. U ovom cilju potrebno je obmanuti neprijatelja o pravoj jačini odbrane, usporiti mu nadiranje, naterati ga na prevremen razvoj i da pripremi napad u vetar. Ovo se postiže upotrebom vatre na velikim daljinama i širokom primenom rušenja i zaprečavanja.

Broj međupoložaja (načelno 2—4) ograničen je potrebom da se izbegne preterano deljenje velike jedinice koja izvodi manevar kao i da isti ešelon ne bude upotrebljen više od dva puta u toku povlačenja.

Ostojanje između dva uzastopna položaja treba da bude toliko da prinudi neprijatelja da vrši posebnu pripremu za svaki napad, ali ne toliko veliko da onemogućí povlačenje na sledeći položaj u toku jedne noći. Položaji se biraju pozadi prirodnih PT prepreka, koje treba da omoguće lako postavljanje minskih polja i osmatranje i vatreno dejstvo od velikih daljina.

Divizija se obično deli u dva, a izuzetno i u tri ešelona koji se naizmenično povlače i daju otpor. Pri podeli snaga treba upotrebiti veći deo poljske artiljerije i PT oruđa za svaki položaj, a najveći deo inžinjeriskih jedinica dodeljivati sledećem pozadnjem ešelonu. Ispred položaja isturaju se laki i pokretni osiguravajući delovi. Korisno je postaviti izvestan deo jedinica i u pozadini radi osiguranja najvažnijih tačaka od infiltriranih delova ili vazdušnodesantnih trupa. Motorizovani »konjički« puk (u sastavu divizije) korisno se može upotrebiti na pojedinim delovima položaja ili u prostoru između uzastopnih položaja za usporavajuća dejstva. Komandant divizije ima široke mogućnosti upotrebe ovog puka za bočne napade na neprijatelja koji bi prošro u dubinu.

Borbeni raspored i izvođenje borbe na svakom položaju su različiti, što zavisi od okolnosti. Jasno je da se radi o otporu za određeno vreme, organizovanom na plitkom položaju, tj. o odbrani ograničenoj manjeviše na osetljive tačke, naročito na komunikacijama, zasnovano prvenstveno na daljnjem vatrenom dejstvu i pokretljivim rezervama. Vatreno dejstvo se prvenstveno sasređuje po uzdužnim komunikacijama, kao i na onim čije je zaprečavanje potrebno radi usporavanja neprijatelja.

Radovi na međupoložajima obično se svode na: rušenja, zaprečavanja (minska polja ili grupe rasturenih mina) i maskiranje. Zabranjuju se zemljani radovi koji bi neprijatelju otkrili položaje.

Pri pojavi neprijatelja prvo počinje artiljerija da dejstvuje na velikim daljinama, zatim se nastupanje neprijatelja postepeno usporava vatrenim dejstvom borbenog osiguranja i najzad, stupaju u dejstvo jedinice sa položaja. Po potrebi vrše se manji protivnapadi. Borba se vodi po mogućstvu do pada mraka ili do trenutka kada je neprijatelj primoran da uspori akciju radi izvesnih pregrupisanja za dalji napad. Naročito je korisno sadejstvo avijacije. Jedinice se odlepljuju pod zaštitom lakog, ali aktivnog ešelona ili običnih patrola koje treba da obmanu neprijatelja; preduzimaju se naročiti postupci radi prikrivanja pokreta. Pokrete treba kad god je moguće vršiti motorizovanim sredstvima i, po mogućstvu, pod zaštitom oklopnih delova. Pri ovom treba naročitu pažnju obratiti na: obrazovanje ešelona,

određivanje uzastopnih položaja koji će se posesti, određivanje vremena trajanja otpora na svakom položaju, čas kada treba posesti prvi položaj, rušenja i zaprečavanja, dejstvo delova motorizovanog »konjičkog« puka, divizijske veze i veze između pojedinih ešelona.

U izvesnim uslovima situacije i zemljišta i sa trupama visokog morala može se izvesti naročiti oblik manevra za usporavanje pomoću specijalnih odreda za usporavanje, sa visokom sposobnošću za zadržavanje tenkova, koji se raspoređuju na komunikacijama, i upotrebom jedne ili dve jake manevarske grupe razvijene na pokrivenim delovima zemljišta (šume), koje se silovito i iznenadno bacaju u bok neprijateljskih snaga.

Za vreme napada manevarske grupe, odredi za usporavanje se odlepljuju radi zauzimanja sledećeg položaja gde ponavljaju akciju. Manevarske grupe pošto postignu svoj cilj — ometanje nadiranja neprijateljske glavnine, prekidaju dodir i odlaze na nove zone prikupljanja radi reorganizacije da bi bile ponovo u stanju da intervenišu. Naročitu važnost ima izbor mesta za prikupljanje manevarskih grupa s obzirom na prikriivenost i odbranu iz vazduha, kao i izbor najpogodnijeg časa za dejstvo.

Manevar u otstupanju ima za cilj povlačenje jedinica divizije na izvestan položaj u dubini pod zaštitom jednog dela snage sa težnjom da povrati slobodu dejstva stvaranjem prostora između protivničkih snaga. Operacija je utoliko teža, ukoliko su jedinice jače iscrpene i moralno pokolebane. Zato je potrebna još veća čvrstina i energija starešina nego u manevru za usporavanje.

Prekid dodira zahteva tajnost priprema, brižljivu organizaciju, skrivenost i brzo izvršenje. Početak povlačenja glavnine treba, normalno, da bude pod zaštitom mraka ili magle. U ovom slučaju ostavljeni delovi na položaju povlače se pred zoru ili uopšte pošto glavnina prođe liniju koju su posele jedinice određene za zaštitu povlačenja; oni treba da se transportuju automobilima. Radi zaštite prekida dodira i stvaranja vremena glavnini za izvlačenje može biti potrebno, naročito danju, da se upotrebe oklopne ili motorizovane jedinice za protivnapade; ili, da se pomoću privremeno razvijenih jedinica na pogodnim položajima štite mesta prikupljanja i pravci otstupanja.

Povlačenje glavnine treba vršiti noću, što zahteva mere osiguranja u svima pravcima, naročito protiv motorizovanih delova, i radi osiguranja upotrebljivosti puteva, zbog čega će biti potrebno prethodno posedenaj određenih tačaka duž puta. Pored toga, potrebno je: neprekidno izviđati neprijateljske jedinice koje nadiru, imati oklopne i motorizovane rezerve za zaštitu bokova i pozadine i primeniti što više miniranja, rušenja i zaprečavanja.

Zadatak osiguranja glavnine u povlačenju i eventualno zauzimanje novog položaja poverava se delu snaga iz divizije. Sastav i postupci zavise od situacije, mogućnosti i načina neprijateljskog gonjenja i prirode zemljišta. Za ove zadatke naročito je pogodan oklopni »konjički« puk ojačan artiljerijom i podržavan avijacijom, koji daje otpor za usporavanje u određenim granicama zemljišta i vremena. Upotreba streljačkih bataljona u zaštitnici ograničava se na slučajeve kada to priroda zemljišta dozvoljava: tesnaci, mostovi na rekama i mestima pogodnim za prelaz. Njihov je zadatak da daju otpor za određeno vreme na privremeno zauzetim položajima. Izvršenje zadatka može se olakšati dodeljivanjem tenkova i dejstvom oklopnog »konjičkog« puka u prostoru između linije dodira i položaja zaštitnice.

Kako u manevru za usporavanje, tako i u manevru u otstupanju treba preduzeti ozbiljne mere za uništenje ili bar paralisanje gerilskih akcija koje u ovim slučajevima nalaze najuspešnije polje dejstva.

Nemačko gledište

Prema nemačkim pravilima iz 1933 godine, dopunjenim 1938, po pitanju manevarske odbrane predviđa se borba za dobitak u vremenu. Ona se postiže primenom u zavisnosti od razvoja situacije naizmenično različitih oblika borbe, s tim da se snage ne izlažu konačnom rešenju. Prividni bojevi treba da obmanu neprijatelja, kaže nemačko pravilo.

Prema tome, cilj borbe za dobitak u vremenu može biti postignut, s obzirom na nameru, situaciju, a naročito jačinu i držanje neprijatelja, kao i na ze-

mljište, odbranom, napadom sa ograničenim ciljem, prividnim bojem i lokalno ograničenim izbegavanjem borbe. Neprijatelj se traži ili sačekuje. Prilike za prekid borbe iskorišćavaju se ili se traže. Najčešće treba štedeti vlastite snage, a neprijatelju nanositi što veće gubitke. Ukoliko će izvođenje borbe za dobitak u vremenu imati duže da traje, utoliko će za njeno izvođenje biti potrebna veća dubina zemljišne prostorije.

Uzastopni otpor (hinhaltender Widerstand) je najčešći vid dejstva u izvođenju borbe za dobitak u vremenu.

Napadi sa ograničenim ciljem, saobrazno okolnostima, preduzimaju se na krila, bokove i pozadinu neprijatelja i na slaba mesta njegovog fronta. Da bi se mogle pogodne prilike brzo iskoristiti, najčešće je potrebno ostaviti nižim starešinama izvesnu slobodu za preduzimanje napadnih dejstava.

Prividni bojevi (Scheingefechte) mogu se izvoditi u napadnom ili odbranbenom smislu. Oni nemaju oslonca u snagama, pa će biti samo tada od uticaja kada neprijatelj, s obzirom na situaciju i zemljište, mora da računa na ozbiljne borbe, a pri tome mu je otežano izviđanje. Zavaravanje neprijatelja mora se postići, uglavnom, vatrom artiljerije i teškog pešadiskog naoružanja. Lažni radovi mogu potom pomoći izvođenje prividne odbrane.

Uzastopni otpor ima za cilj da se neprijatelj zadrži, da mu se nanesu što je moguće veći gubici i ne dozvoli da dođe do rešenja. Zato se mora blagovremeno, pre rešenja, izvući ispod neprijateljskog udara i ustupiti zemljište. Prema tome, uzastopnim otporom protivnik se zadržava, nanoseći mu što veće gubitke, ali se ne dozvoljava da dođe do rešenja. Pribegava mu se često kada vlastite snage nisu dovoljne za pozicisku odbranu, ili kada to neke druge okolnosti zahtevaju. Kod izvođenja uzastopnog otpora neophodno je čvrsto vođenje jedinica. Uzastopni otpor daje se na **jednoj liniji otpora** i, prema okolnostima produžava se na sledećim linijama. Zbog toga treba blagovremeno izbeći udar napadača i napuštati zemljište. Odbrana na liniji otpora najbolje postiže svoj cilj kada uspe da natera neprijatelja na što ranije razvijanje jakih snaga uz gubljenje vremena i na otpočinjanje napada sa znatnim gubicima. Linija otpora biće povoljno postavljena ako je sa nje omogućeno što dalje osmatranje i dejstvo u pretpolje, ako se ispred nje nalazi teško prohodno zemljište ili tesnaci iz kojih će se morati razvijati neprijatelj. Za branioca je naročito poželjno zemljište koje isključuje ili otežava neprijatelju upotrebu tenkova. Pokrivenost zemljišta na liniji otpora i pozadi nje olakšaće izvlačenje snaga. Zaprečavanje svih vrsta može osetno ojačati odbranu. Utvrđivanju zemljišta treba uvek težiti. Lažni radovi mogu biti korisni. Protezanje linije otpora na zemljištu određuje starešina jedinice. Međusobna rastojanja ovih linija zavise od sopstvene namere, zemljišta, preglednosti i neprijatelja. U većim srazmerama i na preglednom zemljištu međusobno rastojanje mora biti toliko da neprijatelja natera na promenu artiljerijskih položaja. Kod manjih jedinica može biti dovoljno rastojanje koje će omogućiti uredno posedanje sledeće linije otpora.

Za upotrebu snaga na linijama otpora merodavni su: cilj, odnosno namera, situacija i zemljište. Zadatak uzastopnog otpora odgovara da se masa teškog pešadiskog naoružanja i artiljerije razvije na položaju tako da se može dejstvovati što dalje u pretpolje i da se neprijatelj može što jačom vatrom rano zaustaviti. S tim će raspored oruđa biti plići no u poziciskoj odbrani. Od naročite ja važnosti organizacija solidne protivtenkovske odbrane. Opšte norme za širinu fronta ne mogu se dati. Kao osnova može se uzeti da na zemljištu pogodnom za uzastopni otpor širina fronta može biti otprilike dva puta veća nego kod poziciske odbrane.

Jedinica daje otpor tako dugo dok komandant ne naredi povlačenje na sledeću liniju otpora. Uvek treba težiti da se na određenoj liniji otpora izdrži do mraka. Ako se dogodi da se u toku dana mora otstupiti, naprimer, zbog situacije kod suseda ili namere komandovanja, onda povlačenje sa linije otpora mora otpočeti tako blagovremeno da bude uredno i da se može organizovati odbrana na sledećoj liniji otpora. Otkriveno i za neprijatelja pregledno zemljište obično zahteva rano povlačenje. U hitnim slučajevima niže starešine, zaključno sa komandantom bataljona, imaju pravo da naredi **lokalno ograničeno povlačenje** s tim da o tome obaveste pretpostavljenog i susede. Ako komandovanje uvidi da pretstoji tenkovski napad, a vlastita sredstva i zemljište ne mogu obezbediti uspešan otpor,

onda ono može narediti, prema zemljištu i raspoloživim snagama prelaz na neki drugi način borbe. Jedinici, koja danju treba da se povuče sa jedne linije otpora na drugu, načelno je potreban prihvat. Delovi za prihvat, ako se ima dovoljno snaga, određuju se unapred; u protivnom, oni se blagovremeno izvlače sa prednje linije. Raspored jedinica za prihvat vrši se, zavisno od zemljišta, najčešće grupno.

Zona otpora deli se na **otseke** koje obično posedaju **mešovite jedinice**. One dobijaju borbene zadatke koji obezbeđuju saglasan rad sa susednim osecima. Jačina i sastav jedinice određuju se prema zadatku, širini otseka i zemljištu. Snage jednog otseka raspoređuju se u borbene grupe. One se međusobno pomažu flankinom vatrom; neposredan dodir između njih poželjan je na nepreglednom zemljištu, pri slaboj vidljivosti i po mraku. Korisno je ako komandant uzimanjem delova artiljerije pod svoju neposrednu komandu može sebi da obezbedi mogućnost potpomaganja borbenih grupa i da ih oslobodi vršenja daljnih uznemiravanja neprijatelja. Ako su snage dovoljne, komandant će izdvojiti rezervu. Za tu svrhu naročito su pogodne brzo pokretne jedinice koje su već upotrebljene pred frontom.

D. G.: ŠTA SE PROUČAVA NA RATNOJ ŠKOLI U VELIKOJ BRITANIJU

Na Ratnoj školi u Velikoj Britaniji (**Staff College**) pridaje se velika važnost materijalnom faktoru, mada se ne zapostavlja ni moralni faktor ni logistički problem. Program nastave iz taktike podeljen je na **faze rata**, kako ih Englezi zovu, a koje obuhvataju: odbranu, odbranu na širokom frontu, odstupanje, napad i gonjenje.

U temi **odbrana** razmatra se odbranena bitka koja se karakteriše inferiornošću snaga u odnosu na neprijatelja i veštim izborom zemljišta na kome se vode operacije. Njen je cilj da se uništi što je moguće više neprijateljskih snaga. Pri izboru zemljišta treba imati na umu da ono mora da zatvori neprijateljske nastupne pravce i da pruži dobro osmatranje okom i radarom. Tu se u prvom redu misli na drumove i prolazno zemljište pored njih. Zemljište koje omogućava najbolje osmatranje i najefikasniju vatru jeste ono koje nadvišava napadača, te branilac treba da teži da odbranenu bitku vodi na ovakvom zemljištu, koje u isto vreme zatvara sve pravce neprijateljskog nadiranja. Pri ovome treba voditi naročito računa o težištu položaja pod kojim se podrazumeva ono zemljište čijim se padom položaj više ne može održati.

Pri rasporedu trupa na zemljištu treba imati u vidu sledeće: sva divizijska artiljerija, koja je, naročito u početnoj fazi, glavno oruđe komandanta divizije, mora biti u mogućnosti da dejstvuje na ma koju tačku diviziskog fronta; položaji pešadiskih jedinica, ma koga stepena, moraju omogućiti međusobno potpomaganje; pešadija mora biti u stanju da svojom najjačom vatrom tuče verovatne neprijateljske napadne pravce kao i da dejstvuje vatrom na sporedne; u kružnoj odbrani treba rešiti koja taktička jedinica treba da je primi, s tim da ta ne sme da bude suviše mala; položaji na protivnagibima imaju se koristiti kad god je to moguće; pri izboru prihvatnih položaja treba voditi računa o opasnostima koje oni predstavljaju; ako treba rešiti dva zadatka, treba ih rešiti sa dva razna položaja, ali ako postoji samo jedan zadatak, isti treba rešiti sa jednog dobro organizovanog položaja; zaklanjanju i maskiranju treba pokloniti najveću pažnju; njihova primena je isključivo pitanje discipline i uvežbanosti trupa; tenkovi na prednjim položajima često su vrlo korisni.

Protivtenkovska borba je jedinstvena i mora biti koordinirana između komandanta divizijske inžinjerije, komandanta divizijske artiljerije i komandanta tenkovskog i protivtenkovskog puka. Ovom borbom mora se sprečiti neprijateljskim oklopnim sredstvima da zauzmu nadvišavajuće zemljište.

Zemljište za uništavanje (džepovi, klopke) je ono, u koje se, radi uništenja neprijatelja, želi da uvuče njegov napad koji nije mogao da bude zaustavljen. Ako nije moguće da se ceo određeni front brani sa dovoljno čvrstine, treba izvršiti koncentraciju snaga na važnim osecima i pripremiti rezerve radi odbacivanja neprijatelja koji je prodro u međuprostore.

Za pripremanje odbranbenih položaja potrebni su ogromni radovi. Veliku pažnju treba obratiti na to, da se snaga ne rasipa i ne koristi mnogo pešadija koja mora biti sveža i sačuvana za borbu.

Postavlja se pitanje zadatka zaštitnih odreda u odbrani: usporavanje neprijateljskog nadiranja ili osmatranje? Zadatak odreda obično treba da bude obmana neprijatelja stvaranjem jednog lažnog fronta. Pri određivanju zadataka treba rešiti koje se snage mogu upotrebiti za ovakve odrede, pri čemu treba imati u vidu da se ove snage izuzimaju na račun snaga na glavnom položaju, od onih koje treba da se bore za rešenje.

Za **protivnapad** se kaže da treba prvo tući neprijatelja sa dobrih položaja na nadvišavajućem zemljištu, a zatim ga uništiti protivnapadom. Nije preporučljivo napuštati položaje koji su fortifikaciski uređeni u cilju presretanja neprijatelja na manevarskom zemljištu pre no što je neprijatelj doveden u krizu. Treba tačno unapred odrediti koje će snage izvršiti protivnapad da se ne bi morale u poslednjem trenutku upotrebiti nepredviđene trupe. Treba proceniti razne situacije i pravce eventualnih protivnapada, unapred obavestiti učesnike, izvršiti potrebna izviđanja itd, ali ipak biti elastičan i očuvati gipkost u upotrebi snaga za protivnapade.

Protivnapad se ne može izvršiti ako neprijatelj nije prethodno zaustavljen. Zadržavanje neprijatelja koji se već probio hitan je zadatak naročito za to određenih snaga.

Pri razmatranju **odbrane na širokom frontu**, iznosi se da postoje dve teorije koje se označavaju sa »Sparrows on wire« (vrapci na žici) i »bastions« (putem bastiona).

Pri rešavanju problema odbrane na širokom frontu treba prvo odgovoriti na ova pitanja: koja je granica elastičnosti jedne divizije; može li jedna divizija koja je odvojena, pripremiti i odbraniti jedan »bastion«; koji je zadatak oklopne divizije; kakva je vrednost jedne prepreke; kakav problem predstavlja međuprostor; kakvi problemi organizacije proizlaze iz »bastiona«?

Britanska ratna škola na ova pitanja daje sledeće odgovore: granica elastičnosti diviziskog fronta određuje se s obzirom na uslov da diviziska artiljerija, koja čini stub odbranbenih organizacija, može biti upotrebljena kao jedan jedini top. Iskustva kažu (za britansku diviziju) da se ona na povoljnom manevarskom zemljištu može razviti po širini do 7 km. No, u slučaju kada ima prirodni prepreka ili minskih polja, može ići i preko 10—11 km.

Na položajima koji služe isključivo za usporavanje neprijateljskog nastupanja i zadržavanje, širina fronta može da bude i do 20 km. Ali treba imati u vidu da je u početku operacija vojska sastavljena prvenstveno od vojnika neiskusnih u ratu i da je rezervno ljudstvo kao individualan borački element osetljivo na otvorenim bokovima, te pri vođenju prve bitke sa takvim elementom diviziski front ne treba da bude širi od 8 km (šema br. 1).

Pri ocenjivanju vrednosti toka reke kao prepreke u operativnom smislu osnovno pitanje je: da li je bolje imati jednu reku pozadi ili pred frontom odbranbenog položaja? U suštini trebalo bi imati i koristiti dve reke — jednu ispred fronta radi zaštite odbranbenog poretka, a drugu u pozadini, u cilju stvaranja kloпки protiv neizbežne neprijateljske infiltracije kao i za stvaranje vremena i ostalih uslova za organizaciju i izvođenje protivnapada.

Kod razmatranja problema međuprostora napominje se da oni moraju biti zaštićeni aktivnim i pasivnim preprekama i branjeni artiljeriskom vatrom i protivnapadima. Neprijateljske infiltracije, naročito motorizovanim sredstvima, neizbežne su i mogu povremeno izolovati »bastione«, prinudivši ih na vazdušno snabdevanje. U međuprostore se moraju rasporediti inženjerske jedinice, artiljerijski osmatrači i vrlo pokretne pešadijske jedinice koje treba da su po mogućstvu oklopljene.

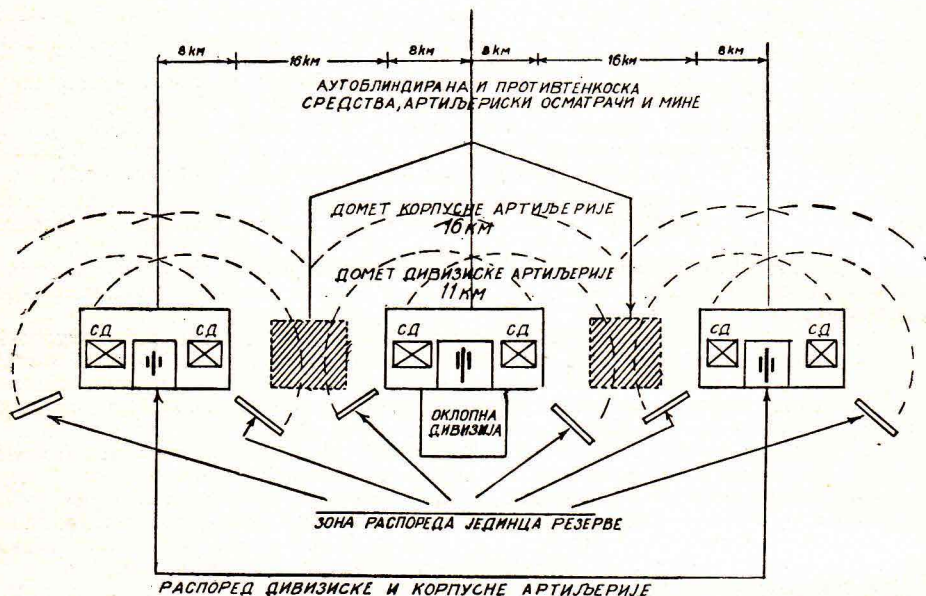
U zaključku o odbrani citira se Klauzevic koji je rekao, da je odbrana najjači oblik rata. Ovo je moguće, jer se može primeniti raspored za odbranu u razumnom i pravilnom odnosu snaga, međuprostora i odgovarajućih rezervi.

Jedno rešenje koje odgovara iznetom načinu odbrane na širokom frontu pokazano je na šemi br. 1.

Pri razmatranju definicije i cilja odstupanja kaže se da povlačenje predstavlja manevar u težnji da se izbegne uništavanje sopstvenih snaga.

Zadatak štabova je da spreče da se otkretanje pretvori u kaos i katastrofu. Zato se sprovođenje povlačenja mora zasnivati na jednostavnim i prostim planovima i bez komplikovanih manevara. Brižljiva organizacija u fazi planiranja i široka decentralizacija oficira štabova u momentima krize i u fazi izvršenja preko su potrebne. Oficiri štabova moraju biti spremni da improvizuju i rade sa puno inicijative.

Otkretanje je osobito osetljiva operacija te stoga štabovi moraju biti neprekidno i potpuno u toku stvarne situacije svojih potčinjenih jedinica.

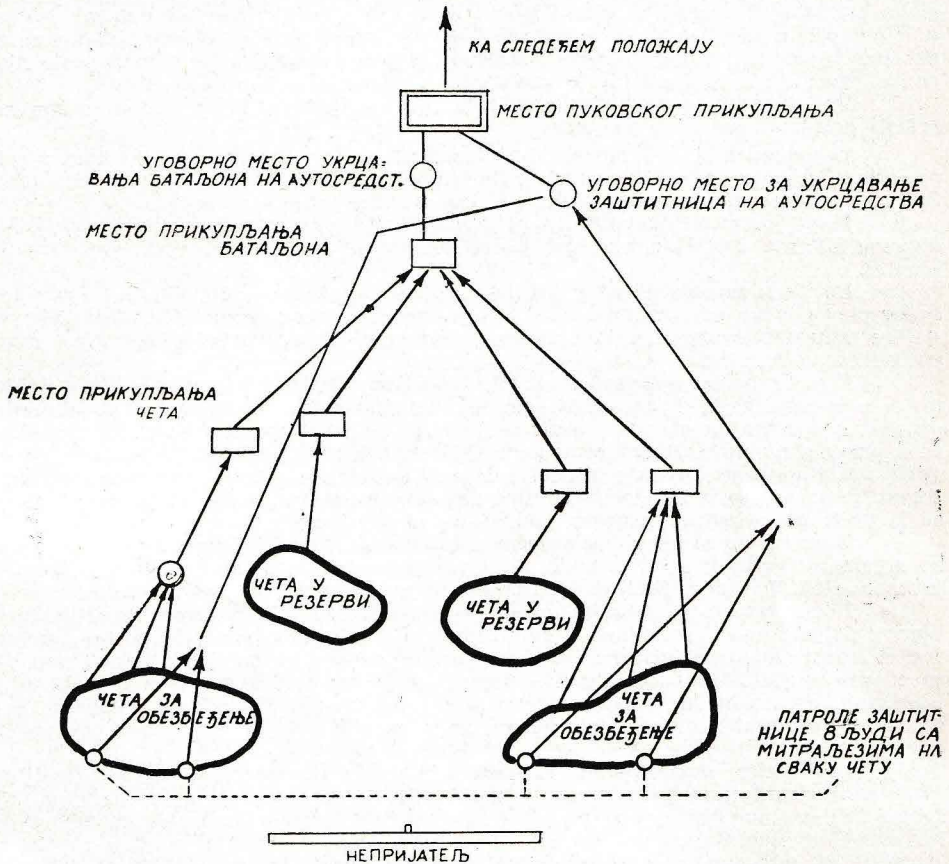
Šema br. 1 — Šematski prikaz engleskog načina odbrane na širokom frontu

Plan otkretanja mora biti elastičan, jednostavan i zasnovan na: situaciji u vazduhu i njenom uticaju na pokrete trupa na zemlji; raspolaganju inženjerskim jedinicama i sredstvima za rušenje i zaprečavanje; tajnosti početka povlačenja; brzom upućivanju glavnog dela snaga na novi položaj u cilju njegove brze organizacije; izboru međupoložaja za odbranu i određivanje celishodnih snaga za njegovo posadanje (bolje je posedati veći broj međupoložaja no braniti jedan suviše dugo); lakom i neometanom izvlačenju sa međupoložaja; širokoj primeni zaštitnih trupa u cilju zadržavanja neprijatelja između pojedinih međupoložaja; efikasnoj kontroli putnog saobraćaja i evakuacije civilnog stanovništva i na održavanju morala kod trupa svim mogućim sredstvima.

Upotreba malih taktičkih grupa u cilju diverzija može biti vrlo korisna, iako njihov zadatak nije lak, ali se može vršiti bez većeg zalaganja snaga.

Za postizanje uspeha u otkretanju neophodan je tačan proračun vremena, pri čemu mora da bude tačno određeno do kog vremena stari položaj mora biti napušten (određuje komandant korpusa); kada povlačenje sme da otpočne (određuje komandant divizije); vreme početka izvlačenja isturenih pešadiskih delova (određuju komandanti brigada i pukova); vreme napuštanja položaja od strane zadnjih delova zaštitnice (određuju komandanti bataljona); do kog vremena sve trupe moraju biti iza jedne određene zemljišne linije (naročito potreban za artiljeriju i avijaciju).

Povlačenje se vrši ovim redom (vidi šemu br. 2): sva vozila, sredstva i ljudstvo koji nisu neophodni na položaju; trupe van dodira sa neprijateljem koje neće učestvovati u predviđenim akcijama na položaju; sve ostalo, izuzev potrebnih snaga koje imaju da održe položaj do određenog roka; zaštitnice, koje moraju da imaju slobodan put za brz pokret unazad kada napuštaju položaj i izviđačko-zaštitni odredi koji treba da usporavaju nastupanje neprijatelja.

Šema br. 2 — Šematski prikaz povlačenja jednog bataljona iz prvog borbenog reda

Ovakav postupak se ponavlja po dubini sve do novog odbranbenog položaja koji je predviđen za otsudnu odbranu.

Zaštitni odredi ili zaštitnice moraju biti sastavljeni od malih autoblandiranih taktičkih grupa sa protivtenkovskim sredstvima, artiljeriskim osmatračima (poljske artiljerije i artiljerije srednjih kalibara) i delovima inžinjerije.

Za civilne izbeglice treba unapred pripremiti plan evakuacije kako bi se sprečio eventualan kaos. U izvesnim slučajevima mogu se preduzeti i drastične mere.

U cilju odbrane od padobranaca moraju se uvek imati u pripravnosti odgovarajuće jedinice i sredstva, unapred određena za ovu svrhu.

Napad ima za cilj dezorganizaciju i uništenje neprijatelja. Za izvršenje napada naročito se ističu sledeća načela: izviđanje ima odlučujući značaj; izbor

napadnih ciljeva treba da bude izvršen s obzirom na njihov značaj u vezi razvoja napadnog manevra i njihov taktički značaj za neprijatelja, stepen organizovane odbrane, mogućnost prikrivenog prolaza kroz neprijateljske prepreke i iskorišćavanje pogodnih pravaca za približavanje; podrška vatrom mora odgovarati kako po kvalitetu, tako i po vremenu; veliku pažnju obratiti na neprekidno sadejstvo rodova za vreme cele operacije; tempo napada treba održavati do potpunog iscrpljenja neprijatelja; neprijateljske organizacije treba napadati u veliku dubinu raspoloživim jakim rezervama, a brzim i iznenadnim pregrupisavanjem trupa i sredstava prilagoditi se raznim situacijama i novim ciljevima; osigurati polazni položaj da bi napad mogao otpočeti na vreme i potpuno prema predviđenom planu; reorganizovati osvojeni objekat, jer neizvršenje njegove reorganizacije odmah posle njegovog zauzimanja može se često pretvoriti u neuspeh.

Pri napadu se razmatraju sledeće faze: priprema, juriš, borba u unutrašnjosti položaja, proboj i gonjenje.

U pripreмноj fazi moraju biti izrađeni planovi za sve sledeće faze i pripremljena sredstva za njihovo izvođenje u toku napada. Pri projektovanju planova treba se uneti u uloge potčinjenih jedinica u svim fazama napada.

Fazu juriša čini upad u neprijateljski položaj i prelaženje neprijateljskog glavnog sistema zaprečavanja, pri čemu se postavlja problem upotrebe jurišnih pionira.

Borba u unutrašnjosti položaja može se razviti u jedan silovit i neuređen sudar prsa u prsa usled neočekivane jačine neprijateljskog otpora. Ova faza zahteva veliku odlučnost komandnata i veliku sposobnost trupa, jer se njen tok ne može predvideti u detaljima.

U toku borbe napadač će osetiti kad neprijateljski otpor počne da slabi i to je momenat kada treba vršiti proboj neprijateljske organizacije po dubini i otpočeti pripreme za gonjenje jedinica koje su sposobne da iskoriste ovu situaciju (motorizovanim). Blagovremeno iskorišćavanje proboja i otpočinjanje gonjenja traži pravilno procenjivanje situacije i brzo donošenje odluke od strane komandnata. Ako se u ovome odočni, gubi se povoljan momenat, a ako se preurani, mogu se izgubiti motorizovane jedinice, određene za gonjenje.

Razmatraju se i borbe u naročitim prilikama. Napad infiltracijom može uspeti sa srazmerno vrlo malo gubitaka, ali traži borce sa visokim moralom i dobrom izvežbanošću. Jedinice, jednom infiltrirane, nemaju osećaj da su okružene.

Noćni napad predstavlja problem za pešadiju, ali pojavom osvetljavanja bojnog polja pomoću reflektora i svetlećih bombi njegovo izvršenje postaje mnogo lakše. Noćni napadi su vrlo korisni i često potrebni u cilju očuvanja tempa napada, sprečavanja gubitaka i otklanjanja teškoća koje su umanjene mrakom. U cilju postizanja uspeha noćni napadi zahtevaju mnogo vremena za svoju pripremu. Oni se ne smeju shvatiti olako i moraju se vršiti sa trupama koje su za to specijalno osposobljene.

Borba oko naseljenih mesta umanjuje prednosti koje manevarsko zemljište daje onoj strani koja je nadmoćnija u vozilima i brzopokretnim sredstvima. Ta borba zahteva naročite akcije pešadije i raščlanjuje se u bezbroj malih, odvojenih sudara. Ona nudi dobru zaštitu, ali ograničava polje dejstva. Naseljena mesta su pogodna za odbranu, a napadač treba da ih izbegava koliko god je to moguće.

Od dobrog rešenja logističkih problema zavisi uspeh u napadu i mogućnost da se neprijatelj drži pod stalnom presijom sve do njegovog iscrpljenja. U fazi gonjenja »borba za municiju« pretvara se u »borbu za benzin«.

U fazi nastupanja pominju se uglavnom tri vrste:

Nastupanje ka neprijatelju kada oba protivnika teže da preuzmu inicijativu, što dovodi do borbe u susretu. U takvom slučaju neobično je važno najšire pribavljanje podataka (izvidanje) i prikupljeno vođenje glavnine tako da ona bude u svakom momentu sposobna da što pre stupi u dejstvo;

gonjenje neprijatelja koji se blagovremeno povlači, ali koji je još jak, u kom slučaju treba očekivati razna iznenađenja (zbog toga treba preduzeti naročite mere sigurnosti i ograničiti brzinu gonjenja);

gonjenje tućenog neprijatelja kad je izgubio inicijativu, te se moraju preduzeti sve mere da se njegovo povlačenje pretvori u uništenje brzim i smelim akcijama.

Osnovna načela za uspeh u nastupanju ma koje vrste jesu: svestrano izviđanje u cilju očuvanja inicijative; pravilno grupisanje snaga, osnovano na potrebi zauzimanja ma kog cilja i stepenu neprijateljskog otpora, kao i na mogućem pravcu neprijateljskog nadiranja i prirodi zemljišta; očuvanje tempa produžavanjem ofanzive bez zastoja, što se ostvaruje tesnim dodirima sa neprijateljem i savlađivanjem svakog otpora.

Uspeh u gonjenju zavisi od veštine gonioca da brzo koncentriše svoje snage na potrebnom pravcu i u željeno vreme. Da bi se održala brzina nastupanja, potrebno je vršiti pokrete širokim frontom, ukoliko to zemljište dozvoljava.

Ovim se daje samo kratak pregled osnova britanske vojne doktrine, koja pod uticajem kanala Lamanša, koji čini jednu nerazrušivu prepreku, ima svoje specifičnosti.

(Po podacima iz **Rivista Militare**, april—maj 1952)

TAKTIČKO-TEHNIČKE NOVINE

192

Novi lovački avion »Starfajer«

Lovački avion na mlazni pogon, »Starfajer«, Lokidove izrade, za letenje po svakom vremenu, predstavlja prvi aparat ove vrste koji u svom naoružanju nema topove ni mitraljeze, već samo raketna zrna. On ima 24 takva zrna kalibra 7 cm, smeštena u lansirnim cevima prednjeg dela aviona. Sem ovoga, u šupljinama s obe strane krila može poneti rezervu raketnih zrna. Radar i specijalni instrumenti omogućavaju mu da cilj odredi daleko unapred, da se uputi ka njemu, uzme ga u pravac leta, nanišani i opali — i to sve automatski.

U repu aviona nalazi se padobran tipa trake, smešten u cilindričnom omotu, za zaustavljanje aviona pri sletanju na kratkom aerodromu. Težina pri uzletanju je preko 10.000 kg, dužina aviona je nešto preko 12 m, raspon krila 12 m i visina 4 m. Posada je smeštena u kabini u kojoj vladaju određeni uslovi pritiska vazduha i temperature. Sedišta su sa automatskim padobranima.

(»Army Navy Air Force Journal«, 5 juli 1952)

Novi američki tenk »M 47«

193

Kopnene snage SAD usvojile su poslednji model tenka »Sandi Panč M 47«. To je prelazni model ranijeg tenka »M 47«, koji ne predstavlja ni potpuno nov niti samo preinačeni raniji model. Smatra se da je to zasada najbolji tenk. Oblik oklopa ovog novog tenka mnogo potseća na tenk »Paton M 46« ali, po tvrđenju Instituta za naoružanje, ne i u pogledu izgleda stajnog trapa. Novi tenk, kada je potpuno opremljen za borbu, teži 48 t; ima posadu od 5 ljudi; motor mu je jačine 810 KS, sa vazдушnim hlađenjem i snabdeven je sa dva diferencijala. Naoružan je topom 90 mm.

(»Military Review«, avgust 1952)

»Strašna kornjača«

194

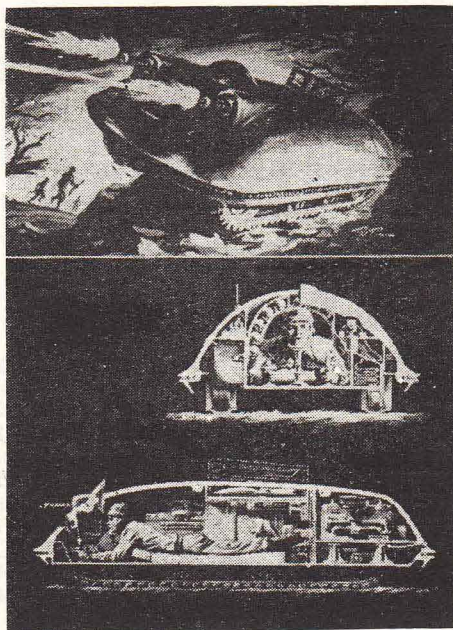
U armiji SAD proučava se minijturni tenk sa posadom od samo jednog čoveka i velikom brišućom vatrenom moći (vidi sliku).

Tenk predstavlja nisku metu i kreće se preko terena brzinom od 45 km na čas, a njegov jedini poslužilac gađa iz dva mitraljeza 12,7 mm. Poslužilac tenka leži potrbuške na gumenom dušeku, opruženim nogama upravlja tenkom i gleda kroz periskepe od kojih mu jedan daje izgled ispred, a drugi pozadi tenka. Nad njim se nalazi izbacivač raketnih zrna sa 13 paketa eksploziva. Tenk se kreće pomoću benzinskog motora koji je smešten pozadi. Gvozdena kora ovog tenka-kornjače izbušena je svuda unaokolo sa 650 otvora za izbacivanje normalnih pušanih zrna koje poslužilac opaljuje električnim putem u svim pravcima.

Tenk je težak oko 4.000 kg, dug oko 3, visok 0,75 i širok 1,70 m. Težište mu je na visini ispod 45 cm od zemlje, te je zbog toga praktično nemoguće da se prevrne. Njegov konstruktor tvrdi da će ovaj tenk moći da savlada svaki uspon

koji može savladati i veliki tenk i da se može obrtati u krugu prečnika svoje sopstvene dužine.

Gornji deo slike pokazuje tenk u dejstvu, a donji — unutrašnji uređaj. (»Military Review«, avgust 1952)

Slika br. 1

Novi poljski telefon

Pre kratkog vremena izrađen je nov, savršeniji tip poljskog telefona »TA-43/PT«, koji treba da zameni poznati telefon »EE-8« iz Drugog svetskog rata i rata u Koreji. Novi telefon je lakši, manji i mnogo otporniji no tip »EE-8« a usto se na njemu mogu obavljati razgovori na većem otstojanju. Nepromočiv je i na njemu se samo pomoću jačine glasa i bez struje iz baterija, mogu obavljati razgovori na otstojanju od nekoliko kilometara. Telefon je podesan za rukovanje; ima menjač za više vrsta struje koje se podešavaju prostom upotrebom prekidača.

(»Military Review«, avgust 1952)

Električno uređenje strelišta

U armiji SAD postoje električni uređaji na strelištu tipa »Simpson«. Uređaj ima 36 meta veličine čoveka, koje se podižu i padaju električnim putem pomoću jednog malog motora.

Ovakvim metama postiže se ušteda u ljudstvu, povećava se uspeh u gađanju, a i samo gađanje se približava stvarnosti. Dosada se pri gađanju na strelištu trošilo godišnje najmanje 130.000 dolara samo na ručno pokazivanje pogodaka. Simpsonov uređaj omogućava uštedu kako u materijalu tako i u ljudstvu. Površina mete je samolepljiva i može da izdrži oko 250 metaka na svaki cm^2 mete, bez ikakve štete po električni uređaj. Mete se zamenjuju tek posle šest meseci. Simpsonov uređaj pomoću svojih 36 meta koje se dižu na raznim otstojanjima omogućava strelcu gađanje na brze ljudske pokrete; 4 od ovih meta kreću se bočno, podražavajući čoveka u trku.

Strelci imaju na raspoloženju svega 30—60 sekundi za gađanje, a posle tog vremena sve mete automatski iščekavaju. Na slučaj pogotka meta trenutno pada jer zrno prekida električni spoj. Na taj način se strelci vežbaju u uslovima što približnijim stvarnosti.

(«Army Navy Air Force Register», 31 maj 1952)

»Elektronski mozak« mornarice SAD

Američka firma RCA izradila je jedan nov računar za vazduhoplovstvo mornarice SAD koji za nekoliko sekundi rešava vrlo složene matematičke probleme. Računar ima 4.000 elektronskih cevi i 600 releja koji brzo dejstvuju. Pri izračunavanju putanje dirigovanih zrna pod određenim uslovima, potrebno je izvršiti 250 sabiranja, 67 množenja, 30 integriranja i obračunati 20 aerodinamičkih funkcija. Sve ove operacije, uvodeći promenljive faktore, rešava »elektronski mozak« i za manje od 60 sekundi daje rešenje za neograničen broj tačaka. Jednom matematičaru i njegovom pomoćniku bilo bi potrebno 6 meseci da dođu do približnih rezultata za manji broj tačaka. Računar pokazuje rezultate na dve table gde se očitavaju putanje zrna i cilja.

(«Signal», maj — juni 1952)

Ubrzavanje isceljenja rana

Da bi se ubrzalo zarašćivanje rana, bilo da su one zadobivene u borbi ili na radnom mestu u nekom pogonu, ljudsko telo traži naročitu hemisku supstancu — protein, koji stvara skramu, nazvanu cistin.

Eksperimenti su pokazali da je isceljenje rana bilo potpomagano dodavanjem hrani cistina ili metionina od koga se cistin stvara u telu, ili proteina koji sadrži ove supstance.

(«Military Review», avgust 1952)

Novi materijal za avione

Pre kratkog vremena uveden je za izradu avionskih krila i drugih raznih delova aviona nov vanredno lak materijal čija je struktura u obliku pčelinjeg saća, izrađen od plastične mase. Na strane ove plastične i šupljikave materije prilepljene su po dve aluminijumske ploče od svega pola milimetra debljine i tako su dobiveni blokovi debeli 10 sm, koji su izvanredno laki, a u pogledu nosivosti, savitljivosti i drugih mehaničkih osobina u potpunosti zamenjuju pune ploče od 5 sm debljine.

Na ovaj način, postignuto je veliko smanjenje težine aviona, što je naročito važno za vojnu avijaciju.

Za izvesne delove aviona ova šupljikava materija pravi se i od hartije, a preko nje se zalepe šper-ploče ili ploče od staklastog azbesta. Na taj način zamenjuje se drvo u izradi unutrašnjih delova aviona, i oni su daleko lakši od dosada upotrebljivanih furnirskih i sličnih drvenih konstrukcija.

(«Kunststoffe», novembar 1951)

Novi transportni avion

Preduzeće »Lockheed Aircraft Corporation« objavilo je detaljnije podatke o svom novom univerzalnom tipu transportnog aviona za vojne potrebe koji se može brzo preuseliti za transport bilo ljudstva i materijala, bilo ranjenika. Avion je naručen u velikim količinama za potrebe američke mornarice i vazduhoplovstva i služiće za međukontinentalni transport.

Ovi avioni noseće kod mornarice oznake »R 70-1«, a kod vazduhoplovstva »C-121 C« i biće istovetni sa terebnim transporterom »Super Constellation« koji je nedavno uveden na trgovačkim vazdušnim linijama, s tim što će imati veću brzinu (do 335 milja ili 539 km/č). Nosivost: 106 vojnika sa pripadajućom opremom, ili 73 ranjenika sa poslugom ili 18—20 tona materijala u 152 kubna metra prostora.

Novi transportni avion snabdeven je mehaničkim uređajima za brzi i lak utovar i istovar ratnog materijala (dizalica nosivosti 4,5 tone i dr.). Posadu čine svega četiri člana: pilot, pomoćni pilot, mehaničar i radiotelegrafista. Pri letu preko okeana dodaje se i navigator.

(«Army Navy Air Force», 27 oktobar 1951)

198

General Mark V. Klark: SRAČUNATI RIZIK¹⁾

Američki general Mark Vejn Klark, objavljuje svoje memoare sa zadocnje-
njem od skoro pet godina po završetku
rata. Do objavljivanja njegovih memoara
imali smo prilike da se upoznamo sa izla-
ganjima generala Ajzenhauera, memoari-
ma maršala Montgomerija i Vevela
kao i generala Bredlija i Patona. Nedosta-
jao nam je Klark, pošto se osećala velika
praznina u objašnjenju mnogih stvari i do-
gađaja njegove široke delatnosti za vreme
Drugog svetskog rata. Kod generala Bred-
lija i Patona videli smo pojedinačno inva-
ziju Severozapadne Afrike, iskrcavanja, za-
uzimanje šireg mostobrana i nadiranje u
Tunis i uništenje nemačko-italijanskih
snaga u Severnoj Africi. S druge strane,
maršal Montgomeri dao nam je u svojim
memoarima sliku bitke kod El Alamejna,
sa gonjenjem i nizom bojeva sve do »Ma-
retove linije« i dalje do spajanja sa za-
padnom savezničkom grupom i potpunog
opkoljavanja neprijatelja na rtu Bon. Ni
kod jednog od njih, sasvim prirodno, ni-
smo mogli videti kako je Amerika mogla
da stvori i spremi tolike armije, koje će
biti u stanju da izvrše invaziju Severne
Africe samo 11 meseci posle strašnog ja-
panskog udara kod Perl Harbora, niza
poraza na Tihom Okeanu i najzad, rata
koji je svom žestinom i dalje buktao na
tom području. Objašnjenje za ovo daju
nam memoari generala Klarka, koji je u
vremenu spremanja Amerike za rat bio
načelnik štaba generala Lesli Mak-Nera,
komandanta kopnenih snaga i glavnog in-
spektora celokupne obuke Američke ar-
mije.

On daje iscrpnu sliku spremanja Ame-
rike za rat. Tu vidimo napore generala
Džordža Maršala i generala Mak-Nera da
od ogromnog ljudskog rezervoara što pre
stvore što potpunije boračke jedinice, da
ih formiraju u više taktičke i strategiske

jedinice i da za ovo stvore starešinski ka-
dar. Najzad, da u raznim zajedničkim ve-
žbama i manevrima, izvođenim pod što
približnijim ratnim uslovima, uvežbaju sve
ovo, da bi mogli odmah uputiti trupe u
Veliku Britaniju — radi pojačanja njene
odbrane, a samo nešto docnije i u napad
na Afriku.

General Ajzenhauer, u svome »Izve-
štaju zajedničkom generalštabu«, knjizi
koja je kod nas prevedena pod naslovom
»Od invazije do pobeđe«, ograničava se
samo na glavni saveznički napad na Evro-
pu. Iako je on bio vrhovni saveznički ko-
mandant i pri invaziji u Africi, mi ni iz
neke njegovog izveštaja a niti iz izve-
štaja generala Vilsona koji ga je docnije
smenio, ne vidimo plan i pripreme za tu
invaziju. General Klark, za tu operaciju,
nazvanu »TORCH« (»Buktinja«), bio je po-
moćnik generala Ajzenhauera. U svojoj
knjizi on iscrpno iznosi sva javna i zaku-
lisna zbivanja pri odlučivanju da li će se
izvoditi ta operacija, za koju se zalagao
lično Čerčil, ili »ROUNDUP« (»Prikuplja-
nje«), operacija sa ograničenim ciljem i
ograničenim sredstvima, na nekom mestu
Zapadne Evrope, za koju su se zalagali
Amerikanci. Tada su se pojavila prva
ozbiljnija razmimoilaženja između Engle-
za i Amerikanaca. Sve konferencije za
rešavanje tog pitanja održavale su se u
Londonu. General Klark bio je na svima
njima, te ih iznosi u detaljima, što pre-
stavlja vrlo interesantne podatke. U tom
periodu od nekoliko meseci on sa sastajao
vrlo često sa predsednikom Čerčilom, bilo
na njegovom poljskom dobru u Čekersu,
u Dauning stritu br. 10 ili na sednicama
u nekom ministarstvu u Londonu. Kada
je Čerčil najzad uspeo da nametne svoju
ideju za davanje prvenstva operaciji
»TORCH«, koja je imala po njegovim re-
čima »da raspori meku trbušinu Osovine
u Sredozemlju«, general Klark, kao po-
moćnik savezničkog vrhovnog komandan-
ta učestvuje u detaljnoj razradi toga pla-

¹⁾ Calculated Risk by Mark W. Clark, General, US Army, Harpers & Brothers Publishers, New York, 1950 — str. 500.

na. Kada je plan već bio gotov i trupe tek što nisu bile otišle preko Atlantskog Okeana za invaziju Severne Afrike, dobiven je izveštaj da Francuzi u Africi žele da sarađuju sa Saveznicima ako su u pitanju invazije velikog stila i velike savezničke snage koje će im obezbediti uspeh. Po Čerčilu bilo je od osobitog značaja da se ova prva bitka sigurno dobije, a dobiće se sigurno, kako je on to rekao, ako uopšte ne bude bilo sukoba sa Francuzima u Severnoj Africi. Trebalo je što pre stupiti u direktnu vezu sa njima, što je značilo probiti se na neki tajanstveni način i negde na obali stupiti u vezu sa određenim licima. Izbor je pao na generala Klarka. General Klark u svojoj knjizi posvećuje čitavo jedno poglavlje ovom svom dramatičnom putu za izvršenje tajne misije i detaljno opisuje kako je tamo otišao, kako se sastao sa francuskim predstavnicima, šta je s njima ugovarao i kako se vratio na Gibraltar. Posle toga nastaje izvlačenje generala Žiroa iz Južne Francuske, njegovo prebacivanje podmornicom na Gibraltar i najzad, pogađanje s njime za saradnju pri izvršenju savezničke invazije.

Sa vrhovnim komandantom savezničkih invazionih snaga, generalom Ajzenhaurom, general Klark, kao njegov pomoćnik, nalazio se na Gibraltaru, gde je bio smešten i njihov najuži štab. Odatle oni rukovode iskrcavanjem preko 2.500 transportnih brodova duž obale Severne Afrike, počev od Kazablanke pa do Alžira. Iskrcavanje Saveznika sa malim izuzetkom bilo je izvršeno skoro bez otpora, blagodareći uspešnoj misiji generala Klarka. General Bredli, a i general Paton, u svojim delima daju opis operacija od iskrcavanja u Africi do nadiranja u Tunis i dalje celog toka tih operacija. No oni to čine svaki u opsegu svoga delokruga. Kod generala Klarka, međutim, vidimo opis ovih događaja posmatran odoozgo, sa položaja pomoćnika vrhovnog komandanta koji nam ovo daje uskupno i povezano.

U opisu operacija u Severnoj Africi general Klark se najviše zadržao na međusavezničkim odnosima i na svom nastojanju da se američke trupe odvoje od britanskih i dobiju svoju zasebnu komandu. U tome on uspeva i sada nastoji da se na desnom krilu savezničkog fronta stvori jaka udarna grupa, u koju treba da uđu i novoformirane francuske trupe pod komandom generala Žiroa, sa kojima treba preseći Romelovu otpusnicu u oblasti Sfaksa i Gabesa. Staviše, da bi dobio pri-

liku da lično učestvuje u operacijama, što mu je bila žarka želja, izdejstvovao je od generala Ajzenhauera da tom grupom lično komanduje. Međutim, u međuvremenu su nastupile učestale provokacije u oblasti španskog Maroka i general Maršal, bojeći se da mu jako oduzenu komunikaciju na tom najosetljivijem mestu ne budu ugrožene, naređuje da se od slobodnih američkih trupa i od onih koje će doći, odmah formira Peta američka armija i za njenog komandanta određuje generala Klarka. Romelove snage u povlačenju ispred Osme britanske armije približavale su se »Maretovoj liniji«. Nemci, uviđajući značaj održavanja komunikacije Sfaks-Sus-Tunis, napadaju svojom grupom koja je došla preko Italije u Afriku i nalazila se prema Anglo-Amerikancima, u nameri da ih što više odbace od otpusnice Romelovih snaga. I tako, umesto savezničke ofanzive došla je nemačka, sa nizom peripezija i kritičnih situacija. General Klark je otišao u Oran da formira Petu američku armiju kojom je komandovao sve do kraja rata. Jedinice koje su ostale u Tunisu izdržale su još nekoliko nemačkih udara, ali su na kraju, ipak, zadale Nemcima smrtonosan udarac.

Nemačko-italijanske trupe u Severnoj Africi pod komandom generala Arnima kapitulirale su na rtu Bon. Zauzeta su bez borbe ostrva Pantelarija i Lampeduza. Na Siciliju je izvršeno iskrcavanje i posle upornih borbi, naročito kod Katanije, i ona je pala Saveznicima u ruke. Sada je nastao pohod u Italiju. Za ovo su bile angažovane dve savezničke armije — Osmo britanska, pod komandom generala Montgomerija i Peta američka, pod komandom generala Klarka. Ove dve armije činile su 15 grupu armija, pod komandom generala Aleksandera.

Osmo britanska armija prešla je u Italiju kod Reda i Taranta i relativno lako i brzo napredovala pored obale Jadranskog Mora ka Brindiziju i Bariju. Nemačke glavne snage nalazile su se sa zapadne strane Apenina, prema Tirenskom Moru. Peta američka armija imala je da izvrši desant kod Salerno i pošto organizuje mostobran i proširi se u dovoljnoj meri, da odmah nastavi operacije za ovladavanje Napuljem. Za dalje operacije na sever bilo je neophodno imati veliko uređeno pristanište, koje je u potpunosti nudio Napulj. Nemci su dočekali ovo iskrcavanje i tu su se razvile žestoke borbe sa velikim gubicima. Malo je trebalo pa da kod Salerno Nemci bace Saveznike u more.

U svojoj knjizi pod naslovom »Na ivici propasti« general Klark daje detaljan opis ove prave bitke. Posle toga zauzet je Napulj, a time se dobila i moćna luka.

Peta armija, koja je bila jedna od najmodernije opremljenih savezničkih armija, stupa sada na Apeninsko Poluostrvo koje je najvećim svojim delom bilo planinskog karaktera, a dobrim delom siromašno i sa relativno slabim putevima. Uz to, Jadranskim i Tirenским Morem ograničeno i suženo, ono je pružalo mogućnost jedino frontalnog dejstva. Manevri za obuhvat krila neprijateljskih položaja redovno su bili ograničeni morem i močvarnim ili stenovitim pribrežnim terenom, te je proboj bio jedini način napada. Iako su Saveznici bili apsolutni gospodari na moru, Peta armija nije mogla da koristi desante u pozadini neprijateljskih odbrambenih linija, jer su joj nedostajala potrebna sredstva za iskrcavanje koja su bila u to vreme koncentrisana u Engleskoj zbog invazije Normandije, a delom bila angažovana i za iskrcavanje u Južnu Francusku. Stoga, dejstvo Pete armije od Salerna pa na sever, duž zapadne obale Italije, imalo je da savlada niz zastopnih odbrambenih linija koje je Keselring, uz pomoć organizacije Tot, umeo vrlo značajki da organizuje. Takve su linije bile: na reci Voltorno, »Zimska linija«, »Gustavova linija« sa Kasinom kao štožerom i »Gotska linija«. Sem toga, Nemci su sa velikom umešnošću iskorišćavali sve moguće vrste zaprečavanja i na taj način vrlo mnogo usporavali i ometali nastupanje Pete armije. Ova armija, kada je zapala u planinsko zemljište, imala je da savlađuje jak otpor odlučnog i iskusnog neprijatelja, težak i besputan teren i sve vremenske nepogode (kiše i sneg) u vezi sa njim. Nije joj koristila njena mehanizacija, jer pod ovakvim uslovima nije mogla biti ni upotrebljena. Tenkovi, ukoliko su mogli da se kreću, služili su za direktnu vatru protiv nemačkih bunkera. Motorizovana artiljerija našla je primenu samo pored puteva, a tražila se artiljerija sa ubacnom putanjom. Ispresecano planinsko zemljište razvlačilo je napadača na niz akcija za ovladavanje pojedinim visovima koji su bili razbacani na sve strane i stalno se ponovo pojavljivali, jer je branilac posedao zemljište u vidu odbrane jako čeloniране po dubini. Napad, koji je bio organizovan u okviru strategijske koncepcije, otpočinjao je uz sadejstvo svih modernih borbenih sredstava, ali se zbog nepovoljnog terena postepeno

rasparčavao u niz lokalnih akcija za ovladavanje pojedinim otpornim tačkama, gde je pešak, sa svojim teškim naoružanjem — mitraljezom i minobacačem — bio glavni faktor. Savezničko vazduhoplovstvo, iako apsolutan gospodar neba, nije moglo da pruži efikasnu pomoć tukući ovako skrivene i male ciljeve, pa čak nije bilo u stanju ni da ukoči snabdevanje i saobraćaj u neprijateljskoj blizoj i dubljoj pozadini. Snabdevanje saveznika zbog terena, vode i blata prešlo je na korišćenje tovarne stoke.

Dejstvo Pete američke armije u Italiji jasno pokazuje, da terenske prilike i specijalno planinsko zemljište, kao i sve ostale teškoće koje proizilaze iz njega, mogu odlučnom i slabije opremljenom brancicu da pruže mogućnost da jačeg i modernog opremljenog napadača liši tih njegovih preimućstava i natera ga na spor i težak rad.

U toku celog rata u Italiji, Peta američka armija izvršila je samo jedan desant u pozadini neprijatelja (kod Ancija) i to iz političkih razloga. Zelelo se da Rim bude zauzet pre početka invazije Normandije, kako bi to obodriilo duhove u okupiranoj Evropi, a naročito Francuze, na čijoj je teritoriji trebalo da se izvede invazija. Međutim, iskrcavanje kod Ancija i postojanje mostobrana kod tog mesta nije imalo mnogo uticaja ni na zauzimanje Rima, a ni na pad »Gustavove linije« sve dok nije zauzet Kasino, kod koga su se mesta razvile borbe slične onima kod Verdona iz Prvog svetskog rata. 5 juna 1944 Rim je bio zauzet. Posle pada Rima Nemci su se povukli na poslednju odbrambenu liniju, koja je zaprečavala ulaz u dubini reke Po i na kojoj su dočekali i zimu 1944/45. General Klark je bio određen za komandanta 15 grupe armija namesto generala Aleksandera, koji je bio postavljen za vrhovnog savezničkog komandanta na Sredozemnom ratištu. Savezničke snage u Italiji bile su slabe za produženje ofanzive, ali su s druge strane bile jače no što bi to zahtevala sama potreba privetivanja nemačkih snaga na tom delu fronta. Stoga general Klark dolazi na ideju da se napusti rvanje sa Keselringom i da se po ovladavanju Rima i obezbeđenju vazduhoplovnih baza u oblasti Fođe, najveći deo snaga iz Italije prebaci u Jugoslaviju, čiji su veći deo kontrolisale snage Narodnooslobodilačke vojske. Za ovu su ideju bili general Aleksander i general Vilson. I sam kralj Đorđe VI, kada je obilazio italijansko vojište, složio se sa nji-

ma. General Klark u svojoj knjizi kaže da je maršal Tito pri svojoj poseti štabu generala Aleksandera u Italiji izjavio, da će on savezničkim snagama moći obezbediti mesta za iskrcavanje: Zadar, Šibenik i Split. O desantu u Jugoslaviji bilo je reči i na konferenciji u Teheranu. Čerčil je zastupao ovu kombinaciju, ali ju je Staljin vešto odbacio, negirajući njene strategijske koristi i preporučujući operacije preko Južne Francuske za sadejstvo glavnim snagama kroz Normandiju. Za ovakav Staljinov stav general Klark u svojoj knjizi kaže: »On je znao tačno šta hoće, kako u političkom tako i u vojnom pogledu; a najviše je želeo da nas drži što dalje od Balkana koji je on rezervisao za Crvenu armiju.« Po Klarku glavnina krivica za neostvarenje ove ideje leži na američkoj Vrhovnoj upravi. Sam predsednik Ruzvelt bio je jednom zagrejan njome, ali kako ga nije podupirao Hari Hopkins, to je ona propala. Za akciju preko Jugoslavije general Klark dalje kaže: »U pogledu Titovog stava u to vreme, izgleda mi da je njegov prekid sa Staljinom mogao doći čak i pre i da bi naše prijateljstvo sa Jugoslavijom moglo biti cementirano na bazi tadašnje naše vojničke saradnje.« Najzad, na dva mesta, general Klark podvlači i ističe političku grešku učinjenu time što nije izvršena invazija na Balkan, već je vršena u Južnu Francusku, i kaže, da nije bilo ove greške, rat u Sredozemlju mogao je biti stvar od najvećeg značaja u posleratnoj istoriji.

Knjiga generala Klarka podeljena je u dvadeset poglavlja, koja obuhvataju period od jula 1940 do marta 1947. Svako poglavlje predstavlja za sebe poseban ili bar izrazit period zbivanja.

Prva glava, iako hronološki najkasnija, stavljena je na početak knjige pod naslovom: »Put koji me ponovo doveo u Rim — maj 1949«. Ova glava imala je da posluži umesto uvoda. Već u samom početku nailazi se na nejasnoće, koje pomalo dovode i do zabune i to traje sve dok se ne pročita ta prva glava ili, kako to kaže general Klark, taj njegov uvod. Tek tada čitalac oseća da mu je pisac na vrlo duhovit i originalan način objasnio i naziv svoje knjige »Sračunati rizik« i sa visine aviona u letu pokazao mu bezmalo sva mesta i zbivanja o kojima će se opširno govoriti.

General Klark, iako piše stručnu, vojničku stvar, daje joj zgodnu formu i uspeva da je protka, poveže i okiti mnoštvom vrlo interesantnih epizoda. Kroz njegovu knjigu defiluju bezmalo sve najistaknutije ličnosti onoga doba, a naročito premijer Čerčil. Izlaganja su zanimljiva i puna dijaloga kojima je cilj da stvari što više ožive pred očima čitaoca. U svakom slučaju knjiga zaslužuje pažnju, jer je dopuna dosadašnjoj dokumentovanoj građi Drugog svetskog rata naročito o operacijama u Italiji.

Z. R.

199

Kapetan Šukru Koseoglu: DA LI JE KOREJA, KAO I ŠPANSKI GRAĐANSKI RAT, RODILA NOVU DOKTRINU?

U mnogim člancima u dnevnoj štampi nailazi se na isticanje sličnosti Španskog građanskog rata, koji je sa vojnog gledišta bio laboratorija za sticanje iskustava za Drugi svetski rat, sa Korejskim ratom. Dok politički dopisnici analiziraju ovu sličnost sa gledišta međunarodnih odnosa, dotle vojni dopisnici iznose da se vodi Treći svetski rat u minijaturi i da je to laboratorija u kojoj se isprobavaju nova oruđa i nove taktičke metode.

U ovom članku¹⁾ pisac izlaže u kolikoj se meri jedan novi rat nalazi pod uti-

cajem prethodnog. Kao primer za to on objašnjava kakvu je ulogu odigrao Španski građanski rat u odnosu na Drugi svetski rat, kao i kakav će uticaj imati dosadašnja faza Korejskog rata na polju taktičkih i tehničkih priprema za Treći svetski rat.

Sve velike vojskovođe proučavale su ratove koji su vođeni u proteklim periodima, no nisu činile grešku da pouke iz prošlih ratova primene na isti način u ratu u koji su ušle, već su stecena znanja usavršile, dodale tome mnogo iz svojih vojnih iskustava i rasuđivanja, te su tako rešavale tajnu uspeha. Napoleon je u svim svojim pohodima osigurao iznenađenje, primenjujući izmenjenu strategiju i taktiku, no nikad se nije služio istim meto-

¹⁾ Kap. Šukru Koseoglu: Kore, Ispanya iç harbi gibi yeni bir doktrin dogunmuş mudur? *Ordü Dergisi* (Vojni glasnik) br. 160, oktobar — decembar 1951, Ankara.

dima. Moltke je, posle rata od 1866 godine objasnio generalima pruske armije modernu strategiju, što je dalo svoje rezultate u Francusko-pruskom ratu 1870—1871, u kome je francuska armija, koja se još nije bila oslobodila uticaja prošlih ratova, pretrpela potpun poraz.

Šlifenov plan, koji je u Prvom svetskom ratu obezbedio prve nemačke uspehe, bio je proizvod proučavanja Rusko-japanskog rata 1904—1905. Iako, Slifenov plan nije na Zapadnom frontu uspešno primenjen od strane njegovih naslednika, Hindenburg i Ludendorff na Istočnom frontu izvojevali su pobedu nad Rusima kod Tanenberga svojom smelom odlučnošću. Može se reći da je glavna osnova ovog smelog plana bila pravilna nemačka ocena tadašnje inercije ruskog komandovanja.

Sa usavršenim oružjem iz Rusko-japanskog rata, ušlo se u Prvi svetski rat, u kome su pešadiska automatska oruđa i artiljerija imali prevlast na bojnomoj polju, usled čega je bilo rasprostranjeno mišljenje da je odbrana nadmoćnija od napada. Sve nemačke napade zaustavile su ove dve vrste oružja. Avion tada još nije zauzimao mesto među odlučujućim sredstvima. Počev od 1917 godine pojavljuje se novo oruđe — tenk. Zahvaljujući tenkovima mnoga mitraljeska gnezda su savladana, pa se ukazala nova nada za stvaranje mogućnosti pokreta armija. Tenkovske operacije 1917 i 1918 godine imale su isključivi zadatak potpomaganja pešadije. Prema tome, na završetku rata postojala su dva nova pomoćna oruđa — avion i tenk. Pošto je istoriska činjenica da su novi ratovi uvek počinjali usavršenim oruđima kojima se raspolagalo na kraju prethodnog rata, buduće armije su imale da se razvijaju u tenkovima i avijaciji.

Tenkovi i PT odbrana razvili su se do maksimuma posle Prvog svetskog rata. Nemački Generalštab, koji se bavio pitanjem upotrebe tenkova kao oruđa za vršenje proboja, nije se zadovoljio samo manevrima, nego je iskoristio priliku koja mu se ukazala u Španskom građanskom ratu da izvrši probu primene iznenađenja, brzine i vatrene nadmoćnosti u stvarnim situacijama. Ove probe su izvršene u Španiji vrlo pažljivo i sa svima detaljima. Metod upotrebe bombardera za obrušavanje, koji su bili glavno sredstvo mnogih sjajnih pobeda od 1939—1941, metodi sadejstva tenkova i avijacije, sve se to pojavilo kao rezultat ispitivanja koja su Nemci vršili u Španskom građanskom

ratu. Izvesne izmene koje su vršene na osnovu ovih ispitivanja, izvršene su u međuvremenu između Španskog građanskog i Drugog svetskog rata. Francuska armija je takođe imala tenkove, topove i sve vrste materijala, ali je ušla u Drugi svetski rat sa starom doktrinom. Nemce je do odlučnih uspeha dovela razlika u doktrini između dve armije. Francuzi su tenkove rasturili, Nemci su ih, međutim, organizovali u oklopne divizije. To su učinili na osnovu iskustava u Španiji. U Španiji se uvidelo i to da je odbrana na širokom frontu, za koju se Francuska bila potpuno vezala, izgubila svoju vrednost. U Španiji se uočila potreba organizovanja odbrane u svima pravcima i upotrebe sela i gradova kao utvrđenih gnezda. Izvršenje prodora na uzanom frontu je najznačajnija pouka koju su Nemci stekli pred kraj Španskog rata.

Španski građanski rat je pokazao da je u ratnom zanatu kako u vazduhu, tako i na zemlji, nastala revolucija. Bombarderi za obrušavanje nisu dali ciljevima kopnene armije ni da se maknu s mesta. Nemci su u Španskom ratu shvatili kakva preimućstva pruža vazdušna nadmoćnost nad bojištem, shvatili su značaj sadejstva zemlja-vazduh, ocenili vrednost svega toga i tako ušli u rat.

Poslednje oruđe Prvog svetskog rata — tenk i avion, Nemci su usavršili kako u pogledu materijala, tako i u pogledu faktičke upotrebe i stvorili potpuno novu doktrinu. Ova dva oruđa su do kraja Drugog svetskog rata sačuvala svoju nadmoćnost. U toku rata su se mnogo razvila i sredstva odbrane protiv ovih oruđa.

Krajem Drugog svetskog rata armije su raspolagale uglavnom: atomskom bombom, raketnim oruđima, lovačkim avionima na mlazni pogon i strategiskim bombarderima sa velikim radijusom. Sem ovoga, treba pomenuti i vazdušne desante koji su u toku rata primenjeni u velikom obimu, i veći broj novih ratnih sredstava koja su se pojavila u mornarici. Dosada u Koreji nisu oprobana oruđa koja mogu da izmene ratnu doktrinu, kao naprimer: atomska bomba i oruđa tipa V-2. Teška razorna oruđa, kao što je atomska bomba, koja je koncem Drugog svetskog rata bačena u Japanu, ne mogu se ustvari ni isprobati u jednom lokalnom ratu. Nesumnjivo je da će ova oruđa biti najveći aduti budućeg rata. Ona se neće upotrebljavati u kontinentalnom i u unutrašnjem ratu zemalja, već će biti više međukontinentalno ratno oruđe, čija se uloga zasad

drži u tajnosti. Pojedine strane ne vrše probu atomskih oruđa na bojnomo polju gde tajnu može da upozna i suprotna strana, već radije biraju nenaseljena ostrva po Pacifiku kao Enivetok, Nevadu i Las Vegas, a na drugoj strani, Srednju Aziju i Sibir.

Prema vestima štampe, Amerikanci navogovestavaju da će atomsku energiju verovatno moći da upotrebe na podmornicama i avionima, a isto tako da će proizvoditi atomske projekte, kojima će se upravljati radiotalasima i hidrogensku bombu. No nema nikakvih znakova da se, u cilju postizanja kako taktičkih, tako i tehničkih iskustava, u Koreji vrše ili da će se vršiti njihove probe. U stvari, u Koreji nema ni ciljeva na kojima bi se mogla vršiti proba tih oruđa. Isto tako, u Koreji još nisu upotrebljena oruđa za probe i opkoljavanja velikog obima. Vršeni su svega dvaput vazdušni desanti do jačine puka, a operacije oklopnih jedinica vršene su isto tako u ograničenom obimu i jačini pukovskih grupa. Bazuke su izvršile svoj zadatak bliskog pešadiskog PT oruđa. Mesto bazuka od 2,5 inča (64 mm) uvedene su bazuke od 3,5 inča (89 mm) koje su se pokazale efikasne protiv svih vrsta tenkova. Raketne sa aviona upotrebljavane su protiv tenkova. U Koreji nisu primećeni jedino višeevni kopneni bacači raketa, iako su bili upotrebljeni u Drugom svetskom ratu. Bestrajne puške su ušle u normalno naoružanje američke pešadije.

Može se reći da su najznačajnije probe u operacijama u Koreji vršene sa vazduhoplovstvom. S obe strane vrše se sve strane probe aviona na mlazni pogon. Prve probe su pokazale da ovi avioni po svojim dosadašnjim osobinama nisu pogodni za neposrednu podršku trupa na zemlji. Takvi ratni zadaci ostaju zasada u delokrugu aviona sa klipnim motorima. Jedino se priznaje da su avioni na mlazni pogon nadmoćniji u vazdušnim borbama i da su oni gospodari vazduha.

Strategiska bombardovanja vršena su i u Koreji. Upotrebljavane su nove preciznije nišanske sprave za bombardovanje. No, zbog vazdušne nadmoćnosti UN aktivnost u bombardovanju bila je jednostrana, pa je, prema tome, jedna strana stekla više iskustva u bombardovanju, a druga u odbrani od napada iz vazduha. Kinezi i Severnokorejci su postizali velike uspehe upotrebom PA topova i radarskih zrna. Na taj način PA artiljerija je pred usavršavanjem koje se i predviđalo. Prema tome, dolazi se do zaključka da rat

u Koreji, stoga što u njemu nisu upotrebljena najefikasnija ratna oruđa kojima se raspolagalo po završetku Drugog svetskog rata, nije u pripremi Trećeg svetskog rata, odigrao ulogu koju je odigrala Španija za pripremu Drugog svetskog rata. Međutim, u Koreji, gde su kineske i severnokorejske armije bile bez dovoljno jake vazdušne zaštite i većinom bez moćne zaštite artiljerije i tenkova, često su vođene bliske borbe koje su u Drugom svetskom ratu vrlo retko vođene na evropskim frontovima. U vezi s tim uočava se da se o bajonetu ponovo govori u vojnoj štampi. Nešto zbog psihološkog uticaja, a nešto i zbog napora ratnih dopisnika da što bolje odgovore svojoj dužnosti, počelo je da se kod civila pa čak i kod vojnika postavlja pitanje da li se ne ide ponovo ka periodu prevlasti bajoneta na bojnomo polju. Ovo važno pitanje, koje treba rasvetliti tako da ne ostavlja nikakve sumnje, ima naročiti značaj za armije koje se pripremaju za budući rat.

U Koreji je na jednoj strani armija potpuno motorizovana, snabdevena svim vrstama oruđa, koja ima prevlast u vazduhu i na moru. Na drugoj strani je armija sa slabom vazdušnom podrškom, sa malo teških oruđa, a u zamenu za to sa brojnom nadmoćnošću u ljudstvu. Dok armija UN, koja je potpuno motorizovana, izvodi operacije većinom duž puteva, kineska i severnokorejska armija, čije je glavno preimućstvo u brojnoj nadmoćnosti ljudstva, preduzima većinom noćne operacije i kreće se preko planinskog zemljišta. Uspešno maskiranje otežava njihovo otkrivanje na većem udaljenju, primorava izvesne isturene jedinice snaga UN na iznenadne bliske borbe, dovodi često i do iznenadnog opkoljavanja. U takvim slučajevima često ne može da se upotrebi drugo oružje sem bajoneta. Osim toga, kineske i severnokorejske trupe, iako nemaju uvek podršku teških oruđa, često dobijaju naređenje da ne smeju da napuste posednute položaje ni po koju cenu, što obično dovodi do bliske borbe u kojoj se mora upotrebiti bajonet. Preovlađuje mišljenje da bi se ova situacija manje uočavala da se obe armije bore pod istim uslovima. Drugi razlog upotrebe bajoneta je ispresecano i pokriveno zemljište. Jedinice koje su vodile borbu bajonetom nisu nikad bile veće od čete ili bataljona. Ovo izlaganje nema nikakvog cilja da umanji značaj bajoneta, već je izneto samo radi opovrgavanja senzacionalnih prikaza ratnih dopisnika, kojima se želelo prika-

zati kao da će bajonet ponovo da bude odlučujuće oružje. Neosporno je da će se bajonet upotrebljavati i u budućim ratovima, naročito u borbama na pokrivenom zemljištu. No ova upotreba neće nikad preći obim iz Drugog svetskog rata, i glavnu reč imaće i dalje vatrena oruđa.

U operacijama u Koreji Severnokorejci i Kinezi su pridavali veliki značaj **gerilskim borbama**. Koristeći se osobenošću građanskog rata, oni su se u civilnim odelima priključivali civilnim izbeglicama, prikupljali iza linija snaga UN i vršili napade iz pozadine. Severnokorejci i Kinezi su većinom, naročito kada su vazdušni napadi UN bili efikasni, vršili noćne operacije, u kojima su ponekad učestvovali cele divizije u cilju obuhvata na krilima. Podilaženja i prebacivanja sa jednog dela fronta na drugi vršena su uvek noću. Korejski rat je ponovo pokazao da je obim noćnih borbi mnogo proširen.

Severnokorejci i Kinezi su vrlo sposobni u izvođenju skrivene koncentracije. Ponekad ih nije moguće primetiti čak ni kad vrše kopanje rovova u zoni dogleda golim okom. Drugi svetski rat je dokazao da je taktika kružne odbrane, naročito protiv gerilaca, neophodna. Ma koliko jedinica bila udaljena od fronta, ona ne sme zanemariti mere bezbednosti protiv infiltracije.

Američke divizije, koje su motorizovane i snabdevene teškim materijalom, nisu na planinskom i besputnom zemljištu u Koreji pokazale istu manevarsku sposobnost kao na evropskim ravninama. Koreja je još jednom dokazala da se u organizaciji i opremi armija ne mogu zanemariti geografski uslovi. Pokazao se ne-

dostatak konja i mazgi, koji su potpuno izbačeni iz formacije divizija koje imaju da se bore na ispresecanim i besputnim oblastima. Potvrđilo se da će konjičke jedinice u ovakvim oblastima biti sposobne da vrše pripadajuće im zadatke, ukoliko su opremljene i naoružane na način koji odgovara takvim uslovima.

Kao što je dokazano da se male armije sa vazdušnom i pomorskom nadmoćnošću i sa jakom vatrenom moći mogu suprotstaviti velikoj masi, isto tako se potvrdilo i obratno. Armije koje su odlično obučene mogu se, sa većim žrtvama u ljudstvu, suprotstaviti modernim armijama i ako su nedovoljno naoružane. Narodi koji imaju prevlast u vazduhu i na moru treba da imaju za konačno postizanje cilja nadmoćnost i u kopненоj armiji. Odnos ove tri snage treba da bude uravnotežen shodno geografskom položaju, odbranbenoj politici i ratnoj moći svake zemlje.

Ako je potrebno rezimirati gornja izlaganja, može se reći sledeće: Korejski rat, u svom današnjem obimu, nije sa vojničkog gledišta stvorio neku novu opštu ratnu doktrinu. Španski građanski rat je, međutim, bio teren za vršenje proba manjevitog rata u punom smislu te reči. I u budućem ratu frontove će formirati uglavnom narodi koji se danas bore u Koreji. Vojnici raznih veroispovesti, jezika i rasa bore se jedan pored drugog. Postignuta su znatna iskustva u pogledu rešenja teškoća koje će se pojavljivati u zajedničkoj komandi. Na taj način u Koreji je udaren temelj buduće armije Ujedinjenih Nacija.

V. M.

Lidel Hart: TENKOVSKI RAT I NJEGOVA BUDUĆNOST

U članku pod gornjim naslovom¹⁾, poznati britanski vojni pisac Lidel Hart izlaže svoje mišljenje o tenkovima i o njihovom mestu u budućem ratu. Za najveći broj ljudi, a naročito za vojnike, kaže pisac, brz početni uspeh invazije Južne Koreje pretstavljao je iznenađenje zato što je ovaj uspeh postignut u prvom redu poražavajućim dejstvom svega četiri tenkova bataljona sa oko 200 ruskih tenkova sa korejskom posadom. Južna Koreja

imala je gotovo isto onoliko vojnika koliko i sam napadač, ali njene borbene snage nisu uspele da zaustave ovaj mali broj protivničkih tenkova. Američke trupe koje su došle u pomoć braniocu smatrale su da je opasnost od ove šačice tenkova strašnija no što se prema dotadašnjem iskustvu očekivalo.

Utisak dejstva severnokorejskih tenkova bio je toliki, da se pri procenjivanju njihovog broja mnogo preferivalo. Dopolisnici sa fronta izveštavali su o upotrebi tenkova od 60 tona i na taj način stvorili utisak da je Sovjetski Savez svoje satelite snabdeo tenkovima tipa »J. S. III«, tim poslednjim od poznatih modela teškog

¹⁾ Der Panzerkrieg und seine Zukunft, von Capitain Liddell Hart, Wehrwissenschaftliche Rundschau, Darmstat, Maj 1952.

tenka »Josip Staljin«. Ustvari izgleda da je taj prvi nalet bio izvršen tenkovima »T-34« od 30 tona, koji su se na bojištu pojavili još 1941 godine. Ovaj tip tenka još uvek je bio dovoljan za savlađivanje odbrane protivtenkovskih oruđa, na koju je pri svom nadiranju nailazio.

Tako je invazija Koreje, kaže pisac, otpočela onim istim trijumfalnim tenkovskim probom kao i invazija Poljske pri izbijanju Drugog svetskog rata.

Opasnost od ponavljanja katastrofe koja ne bi mogla da se popravi, biće i ubuduće veća no što bi to moralo da bude, doklegod vojnici Zapada budu potcenjivali ofanzivnu snagu tenkova i propuštali da razviju svoje odbranbene mogućnosti.

Neposredno pre napada na Koreju mnogi renomirani vojnici govorili su isto kao i francuske i britanske vojskovođe pre 11 godina. Samo nekoliko nedelja pre no što se ova nova bura sručila na njihove glave, američki ministar Pejs izjavio je: »Vrlo je lako moguće da će tenkovski rat, kakvog smo ga poznavali, uskoro da zastari«. Može se pretpostaviti da je on pritom izražavao pre mišljenje svojih stručnih savetodavaca no svoje lično. Ružičaste snove generala, zaljubljenih u pešadiju, pothranjivali su i naučnici. Suvviše se verovalo u novo oružje, koje još nije bilo ni isprobano ni izrađeno.

Usto je došla i sklonost verovanja (koju su podržavali propagandisti vazduhoplovstva) da se avionima može zaustaviti svaka kopnena ofanziva. Ta zabluda bila je još opasnija od »Mažino linije«, čiji se nedostatak sastojao u tome što nije bila dovršena pa se stoga mogla i lako obići. Korejsko razočarenje, izazvano činjenicom da ne postoji odlučujuća odbranbena moć vazduhoplovstva, nije trebalo da nas navede na preziranje njegovog dejstva pri pomaganju operacija na zemlji. Ono je trebalo samo da nas pouči da bolje shvatimo pravi odnos između ovoga i drugih odbranbenih sredstava. Mi smo već isuviše propatili zbog sklonosti da se preterano pouzdamo u jedno jedino sredstvo, a usto smo bili i skloni da iz jedne krajnosti prelazimo u drugu.

Po mišljenju pisca, kad god se jedna odbrana pokaže bezuspešnom, ljudi su smešno skloni da krivicu bace na tu »odbranu«, ponavljajući staru frazu da je »napad najbolja odbrana«. Oni pritom ne vode računa o činjenici da su neagresivne države po svojoj prirodi sprečene da upotrebe ovaj recept. Ustvari trebalo bi ispitati da li je odbrana bila pripremljena sa

razumnim predviđanjem u odnosu na napad i da li je bila pravilno izvođena.

Nikad nije bilo hroničnije kratkovidosti od one koja je pomutila poglede vojnika baš kad se radilo o tenkovima. Danas je već stara priča da ljudi na vodećim položajima nisu poznavali mogućnosti ovakve jedne ratne mašine dogod im to u Prvom svetskom ratu nije bilo naturenno. Otada su ti stručni »prvosveštenici« stalno ponavljali: »Tenkovi su preživeli«, a posledica toga bila je da su ih ti isti tenkovi budili iznenada iz sna, kada su se javljali iz groba u koji su bili oterani.

Pisac navodi nekoliko takvih primera. Godine 1919 slušao je predavanje o »Mogućnostima budućeg rata«, koje je bilo prvo te vrste od svršetka rata. Čuveni vojnici, koji je ovo predavanje održao, brzo je presekao pitanje o tenkovskom ratu rečima: »Tenk je bio groteska. Prilike koje su ga izbacile na površinu bile su izuzetne i jedva će se ikad u budućnosti moći ponoviti.«

Odobravajući tu njegovu smrtnu presudu tenkovima, najveći broj prisutnih generala je pljeskao. Samo jedna grupica, većinom mlađih ljudi, gledala je na tu stvar drukčije, predviđajući jasno šta sve jedan novi, a brži tip tenka može da učini.

Godine 1925, pisac je u svojoj knjižici »Pariz ili budućnost rata« izložio sliku budućeg mehanizovanog ratovanja na kopnu i u vazduhu. Na to mu je, ubrzo zatim, feldmaršal Heg u jednom svom javnom govoru ovako odgovorio: »Danas neki zanesenjaci govore o verovatnoći da će nam konji polipsati i proriču da će ih u budućem ratu zameniti tenkovi, avioni i automobili... Avioni i tenkovi predstavljaju samo dopunu za čoveka i konja.«

Pri svakom susretu sa piscem, Heg je izjavljivao da će tenkove u najkraćem vremenu zbrisati pronalazak odbranbenih oruđa. Na konferenciji za štampu, prilikom ukidanja Tenkovske opitne grupe, zvanični govornik je rekao: »Konjica je neophodna, a tenkovi više ne predstavljaju nikakvu pretnju«.

Godine 1934, tadašnji ministar rata Daf Kuper nagovestio je da će kroz nekoliko godina tenkovi s najjačim oklopom biti osetljivi kao kakve stare drvene kočije. Te jeseni Britanski generalštab napustio je ideju o stvaranju jedne oklopne divizije. Već iduće godine Hitlerova Nemačka odlučila je da obrazuje tri nove oklopne divizije.

Pisac kaže da je godinu-dve dana pred rat većina francuskih i britanskih vojskovođa bila protiv tenkova. Oni su uspjeli na ovom pitanju da slome čak i Čerčila, koji se u Prvom svjetskom ratu onako žestoko borio za tenkove, a koji nije shvatio tempo novog tenkovskog rata. Kada ga je francuski ministar-pretsednik telefonom izvestio o Guderijanovom proboju kod Sedana, Čerčil mu je, umirujući ga, odgovorio: »Celokupno naše iskustvo dokazuje nam da će se i ova ofanziva uskoro završiti.«

Neodoljiv nalet ovih oklopnih snaga brzo je uverio britanske vođe u praktičnu vrednost teorije koja je bila razvijena baš u njihovoj zemlji, ali su je oni kasnije zanemarili. S velikim zakašnjenjem otpočeli su Britanci da formiraju oklopne divizije nemačkog tipa. U američkoj Vrhovnoj komandi stvari su se slično razvijale.

I sada se, kad god tenkovi pretrpe neki privremeni neuspeh, još uvek ponavlja vika o opadanju njihovog značaja. Ova je vika bila naročito jaka posle pohoda na Siciliju i Južnu Italiju, gde je planinsko zemljište smanjivalo pokretljivost tenkova. To isto se ponovilo i pri invaziji Francuske 1944 godine. Tada je Čerčil izjavio: »Imamo suviše tenkova, a njihovo vreme je prošlo.«

General Vud, koji je komandovao 4 tenkovskom divizijom na vrhu Patonovog koplja, žalio se jednom prilikom piscu: »Naši ljudi nisu imali ni pojma o dalekosežnim mogućnostima tenkova.«

Pisac kaže da bi njegove priče o kratkovidosti ljudi na visokim položajima, kao i o Koreji, trebalo da posluže kao opomena. Bilo bi ludo ako bi se zaključilo da je vreme tenkova prošlo. Usto treba primetiti da severnokorejski tenkovi nisu ni upotrebljavani u strategiskom stilu za dubok prodor samostalnih oklopnih snaga. Severnokorejci su upotrebljavali taktički postupak koji su sovjetska i druge armije primenjivale u kasnijim periodima poslednjeg rata — ograničeno nadiranje manjih grupa u tesnoj saradnji s pešadijom — Severnokorejci nisu raspolagali mehanizovanim trupama za popunjavanje svojih oklopnih jedinica, a to ih je i primoravalo da se služe ograničenijim metodama.

Bilo bi nerazumno pretpostaviti da bi se invazija Zapada mogla izvršiti na onako ograničen taktički način kao u Koreji. Sovjetska armija ima danas veliki broj mehanizovanih i oklopnih divizija — oko

60. To joj dozvoljava da operiše nezavisno od svoje glavne mase vojske. Treba svima da bude jasno da je ona jednu takvu grupu za strategiske ciljeve već izgradila.

Oklopne snage koje su 1940 godine smatrane kao novina, danas su sasvim redovna pojava. Posleratne vojske zapadnih sila prosto produžuju da idu tim istim putem. Te snage treba preinačiti, ako želimo da izbegnemo da ih vazduhoplovstvo paralizuje, pošto se ne može očekivati da će se opet kao 1944—45 godine kretati pod širokom zaštitom iz vazduha, ka neprijatelju kome ta zaštita potpuno nedostaje. Pri operacijama protiv neprijatelja koji vrši proboj one moraju računati s veoma ozbiljnim dejstvom sovjetskog vazduhoplovstva.

Pošto protiv zapadnih sila stoje mnogo nadmoćnije armije, njihov izgled na uspešan otpor zahteva u potpunosti da i strategiski i taktički budu toliko pokretljive da napadača mogu izmanevrovati. Ne samo da male oklopne jedinice moraju da budu veoma pokretljive na bojištu da bi s jednog vatrenog položaja mogle stizati na drugi, već to moraju da budu i same divizije, da bi izvršile dubok i brz protivudar u cilju blokiranja napadača. Sva-ko vozilo u sastavu oklopne divizije moralo bi da bude sposobno za kretanje van puteva i da ima oklop za zaštitu od pešadskih zrna i parčadi granata.

Savremena oklopna divizija još uvek nije ni izdaleka dovoljno sposobna za manevrovanje. Njen dugi rep, koji u mnogome zavisi od broja i kvaliteta puteva, čini je krutom kao držalje od koplja. Nju bi stoga trebalo pretvoriti u jednu mehanizovanu zmiju. Pored toga, i rep oklopne divizije mora se skratiti. Najstrašnije dejstvo jednog oklopnog naleta nastaje pri iznenadnoj koncentraciji velikog broja tenkova na jednu slabu tačku. Ali, sa današnjomglomaznom organizacijom teško je koncentrisati oklopne delove raznih divizija na jedan uzani otesek. Da bi oklopna divizija postala spretnija, njen neboraćki deo mora se bezuslovno smanjiti, a time bi se istovremeno povećao i sam broj oklopnih delova.

Taktička zamisao, kojom je bilo nadahnuto stvaranje oklopnih jedinica bila je: vođenje borbe iz tenka — čime bi on postao pokretljiv i dobio udarnu snagu — što je u svoje vreme bio slučaj i sa konjicom, dok je bila odlučujući rod vojske u bici. Pridavanju pešadije pribegava se u slučaju taktičke nužde da bi se iščačka-

le neprijateljske trupe, ukopane pozadi prepreka, kao i za izvršenje raznih odbranbenih zadataka. Organizacija je iz osnovna pogrešna, ako odnos pešadije, koja radi učestvovanja u borbi silazi sa svojih vozila, prevazilazi, ili samo dostiže, broj ljudstva koje se bori kao tenkovačka posada ili posada samohodnih topova. Ako oklopna divizija treba da stekne ugled i da postigne svoj cilj, onda u njoj treba da preovlađuju »oklopljeni borci«.

Ta pešadija koja se prevozi treba da bude sposobna za kretanje van puteva kao i tenkovi. Ovo pak iziskuje lako oklopljena vozila sa gusenicama. U protivnom, ona ne bi mogla da bude na dovoljnom otstojanju od tenkova niti da uklanja branjene prepreke koje tenkovima sprečavaju put. Ratno iskustvo je pokazalo da je tih grupa potrebno utoliko manje, ukoliko one mogu brže da stupe u borbu. Jedna četa oklopne pešadije — koja napada čim se za to ukaže potreba — mogla bi da slomi otpor koji docnije ni ceo bataljon motorizovane pešadije ne bi mogao da savlada, pošto bi se dotična prepreka u međuvremenu ojačala. Vreme je dakle, odlučujući činilac u ratu.

Današnja oklopna divizija, kaže pisac, ima 5 pešadiskih bataljona i 4 oklopna puka iste jačine. Četiri čete oklopne pešadije — po jedna na svaki puk — činele bi bolju ravnotežu. Ako se ukaže potreba za većom pomoći u pešadiji, za to bi se mogla upotrebiti i motorizovana divizija.

Ako se želi da se postigne dovoljna pokretljivost, zahtevi divizije u pogledu snabdevanja morali bi da se smanje. Oklopne snage moraju biti lako pokretljive i bez opterećenja. One moraju biti sposobne da nekoliko dana, pa čak i nedelja, operišu bez dotura, umesto da zavise od svojih komunikacijskih pravaca.

U povećanju težine oklopa i kalibra topova već je dostignuta granica preko koje bi se morala žrtvovati pokretljivost tenkova. Već danas, teži tipovi tenkova prilično ometaju brzinu strategiskog i taktičkog manevra.

U jednoj tenkovskoj bici veoma je važna vatrena nadmoćnost, koja se u poslednjem ratu često pokazala kao odlučujuća. Britanski i američki vojnici gorko su se žalili na svoju inferiornost u ovom pogledu, a naročito u odnosu na nemačke tenkove tipa »Tigar«. Pa i najiskusniji nemački tenkovski generali, koji su dotle težili da u svoje tenkove ugrade sve teže topove, došli su do zaključka da je po-

okretljivost ipak važnija, i to radi omogućavanja brzog menjanja vatrene položaja i bližeg prilazanja protivniku, a sve u cilju postizanja što uspešnijeg vatrene dejstva.

Treba očekivati da će se pri izradi tenkova odustati od preterano velike težine. Budući tenkovi biće snabdeveni aparatima za sigurno kretanje noću, a verovatno i radarom. Pored toga, osposobiće se i za sigurno kretanje po radioaktivnom zagađenom terenu. Ako se ovi zahtevi budu spojili s težnjom za težim topom i potpunijim oklopom, onda će tenk morati da se pretvori u glomazno čudovište.

Plan mora da se uprosti; treba graditi mehanizovane Davide, a ne Golijate! Jedan način da se to postigne bio bi montiranje glavnog oruđa na tenku spolja, tako da se nišani, puni i ispaljuje mehanički. Tada bi telo tenka moglo da bude jedna mala kabina sa nišanskim spravama i posadom od svega tri vojnika. Mnogo bi se dobilo pronalaskom lakšeg oblika probojnog oruđa, možda bacača raketa ili bestrzajnog topa. Na težini bismo mnogo uštedeli pronalaskom neke nove pogonske snage, naprimer vodonika kao za podmornicu koju je dr Valter pri kraju rata konstruisao u Nemačkoj.

Treba učiniti nove napore u cilju pronalazanja jednog lakšeg i jeftinijeg tipa tenka, koji bi morao da bude sposoban za kretanje i van puteva, što opet iziskuje dugačku šasiiju, ali ne obavezno i veliki obim ili težinu. Moglo bi se mnogo reći o vezi između jednog roja veoma pokretljivih i lakih tenkova, sa čvrstim jezgrom teških tenkova.

Svoja razmatranja pisac završava zaključkom da nije lako postići kompromis između broja i jačine pojedinih tenkova, ali je istorija pokazala da je kombinacija uvek bolja od oslanjanja samo na jedan činilac. Pored taktičkog problema mora se uzeti u obzir i ekonomski, pošto je malo verovatno da će zainteresovane države nabavljati bar donekle odgovarajući broj tih veoma skupih tenkova od 50 do 70 tona.

Drugi novi put predstavlja pronalazak tenka za prethodnicu, kojim se upravlja iz daljine. S takvim tenkovima — bez ljudske posade — moglo bi se izbeći zastrašujuće moralno dejstvo koje nastaje zbog prevelikih gubitaka pri primenjivanju taktike zasićenosti, pri kojoj se protivnik u napadu preplavljuje snagom koju on ne može da savlada. Velika korist mogla bi se postići i pronalaskom jednog

nespecijaliziranog amfibiskog tenka, koji bi, bez gubljenja svoje opšte taktičke vrednosti, mogao prelaziti reke. Ovaj problem iziskuje nove napore i istraživanja.

Pri planiranju kako tenkova tako i njihove organizacije, završava pisac, po-

stoje još mnoge druge mogućnosti pomoću kojih bi se moć tenkovskih snaga mogla ne samo održati već i proširiti, čime bi se u ratovodstvu izazvala čitava revolucija.

Lj. I.

201
Potpukovnik T. E. Džons: MOGUĆNOSTI I KORISTI OD NOĆNOG OSVETLJAVANJA BOJNOG POLJA

Značaj noćnih borbi u vezi sa razvojem tehnike naoružanja postaje sve veći. Prošli su dani kada su za noćne akcije planirana samo manja dejstva i sa manjim snagama. U savremenom ratu operacije se izvode skroz, neprekidno, i danju i noću, sve dok se ne dostignu postavljeni ciljevi. I prošli rat je pokazao da su mnogi krupni rezultati postizani baš noću i sa znatno manje gubitaka no što bi to bilo danju. U ovom smislu američki potpukovnik Džons u svom članku¹⁾ ističe da i najbolje naoružanje, ako se ne može uspešno upotrebiti i noću, gubi od svoje efikasnosti. Zato on traži da se usavrše sredstva i metodi noćnog osvetljavanja bojnog polja, jer se za tim oseća potreba i danas u Koreji. Poznato je koliko noć smanjuje efikasnost vatre, otežava vođenje trupa i izlaže trupe panici. Sve se to otklanja osvetljavanjem bojnog polja (vidi sliku). A za to se ima mogućnosti. Čak i brze improvizacije u prošlom ratu dale su sjajne rezultate. Ovde pisac navodi slučaj Montgomerijejevog protivnapada u Severnoj Africi kod El Alamejna koji je otpočeo 23 oktobra 1942 godine u 22.00 časa na frontu od 20 milja (32 km) u kome je uzelo učešća preko 100.000 ljudi. Sličnih napada bilo je i na Istočnom frontu, od kojih je dovoljno pomenuti samo napad za osvajanje Berlina.

Od sredstava za osvetljavanje bojnog polja najbolje su se pokazali PA reflektori prečnika 60 inča (oko 150 sm), čija svetlosna jačina ima preko 800 miliona sveća, a mogu se korisno upotrebiti i znatno slabiji reflektori, kalibra 120 sm, pa čak i manji. Samo osvetljavanje može da bude neposredno ili posredno, a ovo poslednje može se ostvariti još i putem difuzije ili putem odbijanja svetlosnih zraka.

Neposredno osvetljavanje je najjače (vidi gornji deo slike); predteren je neposredno u svetlosnom snopu koji se pokreće po meri napredovanja trupa.

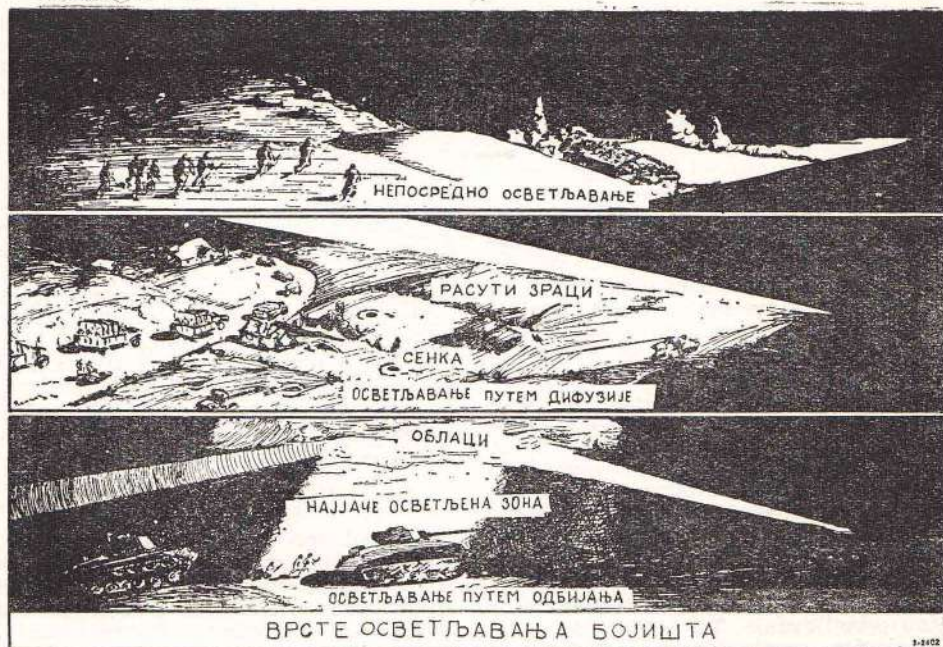
Osvetljavanje putem difuzije svetlosti dobija se kada se reflektori postave u zaklone, pa se osvetljavanje vrši puštanjem svetlosnih snopova preko grebena maske. Pri ovom načinu osvetljavanja preporučljivo je da svetlosni snopovi budu pod što je moguće manjim elevacionim uglom, jer će utoliko predteren biti jače osvetljen (vidi srednji deo slike).

Osvetljavanje putem odbijanja svetlosnih zraka postiže se na taj način što se svetlosni snopovi uprave u niske oblake od kojih se svetlost odbija i osvetljava željeni teren, slično jakoj mesečevoj svetlosti (vidi donji deo slike).

Radi bolje ilustracije mogućnosti i koristi od osvetljavanja bojnog polja pisac navodi sledeća tri zamišljena primera:

a) **Za neposredno osvetljavanje:** 20 sd bila je postavljena za odbranu plovne reke. Zemljište je bilo na obema obalama uglavnom ravničasto sem izvesnih brežuljaka koji su se protezali paralelno reci, zahvatajući po dubini na strani branioca oko 8 km. Izviđanjem iz vazduha uočene su neprijateljeve pripreme za prelaz reke prema oteku 58 sp. Iste noći, u 4.00 časa, neprijatelj je otvorio jaku artiljerijsku i minobacačku vatra na otek 58 sp. Artiljerija za neposrednu podršku 58 sp odmah je, takođe, otvorila vatra pri čijoj su se eksploziji zrna videli neprijateljski jurišni čamci kako polaze u napad. U tom trenutku dat je signal za osvetljavanje i posle nekoliko sekundi ceo rečni otek mogao se osmatrati skoro kao na danu. Branilac je sasredio ubitačnu vatra na čamce na vodi kao i na trupe na suprotnoj obali. Napad je bio odbijen uz strahovite gubitke napadača. Najveća zasluga pripala je reflektorskom vođu od 6 reflektora koji je bio tako vešto postav-

¹⁾ Candle Power on the Battlefield by Lieutenant Colonel Thornton E. Jones, *Military Review*, juli 1952.

Slika br. 1

ljen da je bio u mogućnosti da trenutno osvetli ceo ugroženi otek seke.

b) **Primer za osvetljavanje putem difuzije svetlosti:** 6 sd imala je zadatak da izvodi manevarsku odbranu protivu jako nadmoćnijih neprijateljskih snaga. Bilo je potrebno da se izdrži u borbi 4 dana dok se 12 korpus ne organizuje za odbranu u pozadini. Divizija je, kaže pisac, sjajno izvršila ovaj zadatak opet blagodareći u prvom redu jednom vodu reflektora. Iz izveštaja o korisnom sadejstvu ovih reflektora pisac navodi sledeće podatke:

1. — Svaki reflektor, postavljen pozadi fronta na 6—9 km, mogao je da osvetljava predteren od 1 km po frontu.

2. — Svaki pokret neprijateljskih trupa branilac je mogao sigurno da osmotri, dok je to napadaču bilo teže, pošto mu je izvor svetlosti udarao u oči.

3. — Svi pokreti, kao i dotur municije, bili su braniocu jako olakšani.

4. — Lakoća i sigurnost blagovremenog otkrivanja svakog neprijateljskog pokreta uticala je veoma povoljno na moral trupa koje su noću držale položaje.

5. — Osvetljavanje je često bilo od dragocene pomoći pri podizanju prepreka, polaganju mina, kao i pri postavljanju oruđa na vatrene položaje.

6. — Napori neprijateljske artiljerije da neutrališe braničeve reflektore redovno su ostajali bez vidnih rezultata, jer su reflektori obavezno bili defilovani i maskirani i na većem otstojanju, te je njihovo tačno reperisanje bilo jako otežano. Sem toga, oni su češće menjali svoje položaje i uvek osvetljavali putem difuzije svetlosnih zrakova.

7. — Neprijateljska avijacija takođe je imala slabe rezultate, pre svega, zbog isprekidanog osvetljavanja koje je zbunjivalo neprijateljske pilote. Sem toga, sopstvena služba VOOV, dejstvo noćnih lovaca, kao i PAO trupa funkcionisali su dobro.

c) **Primer za osvetljavanje putem odbijanja svetlosnih zrakova:** 1 armija otpočela je napad sa ciljem da prodre u neprijateljsku dubinu i ovlada važnim saobraćajnim čvorom. Njen 15 korpus, koji se nalazio na pravcu glavnog udara, uspeo je da probije neprijateljski položaj.

Neprijatelj je hteo da iskoristi noć za svoje povlačenje. Međutim, komandant 15 korpusa produžio je svoj napad i noću sa dve divizije u prvom ešelonu, pošto je svakoj diviziji pridao po jedan vod reflektora. Vreme je bilo veoma pogodno za osvetljavanje putem odbijanja svetlosnih zrakova, jer su oblaci bili na visini od 1.500 stopa (oko 500 m). Istaknuti osmatrači svake divizije bili su u neprekidnoj vezi sa svojim vodom reflektora kojima su dirigovali prema potrebi izvršenja zadatka. Za vreme napada trupe su otkrile interesantnu pojavu: idući napred, one su uočile da im duge senke, upravljene ka neprijatelju, služe kao vrlo dobra maska (vidi donji deo slike). Iako se ručno vatreno oružje nije moglo precizno upotrebljavati, orijentacija na bojištu, brzi pokret i sigurno vođenje jedinica bili su omogućeni. Smatra se da je napadač imao za 50% veću vidljivost od branioca kome je svetlost udarala u oči. Osvetljavanje bojnog polja omogućilo je divizijama brzo i sigurno nadiranje koje je dovelo do potpunog rastrojstva neprijatelja.

Na kraju, pisac upozorava i na izvesna ograničenja pri upotrebi reflektora za noćno osvetljavanje. Tu spadaju jake kiše, vejavice, magle i jako veštačko zadržavanje. Međutim, treba imati u vidu da umerana kiša ne pretstavlja osobitu teškoću, jer je reflektorski snopovi probijaju.

Pored osvetljavanja putem reflektora, pisac napominje da su u prošlom ratu u ovom cilju dosta upotrebljavana i svetleća zrna kalibra od 60—150 mm. Jačina osvetljavanja svakog zrna zavisila je od količine i intenziteta svetleće materije. U svakom slučaju, trajanje svetlosti je bilo jako ograničeno i, ako se radilo o zahtevu za dužim osvetljavanjem, bile su po-

trebne ogromne količine svetleće municije. Naprimer, da bi se postiglo osvetljavanje za potrebe samo artiljerije za korekturu njene vatre, potrebno je na svaki minut i kilometar fronta izbaciti najmanje po 2 svetleća zrna iz haubice 155 mm. Da se postigne tačno osvetljavanje na celom frontu jedne divizije dugom 10 km i za vreme od 8 časova, bilo bi potrebno 9.600 takvih zrna.

Svetleće bombe, puštene iz aviona, nešto su efikasnije, ali ni one ne zadovoljavaju. Pisac ističe da sa zemlje dirigovana svetleća zrna daju nove perspektive za rešenje problema noćne vidljivosti. Isto tako, možda će ovaj problem biti u budućnosti u potpunosti rešen putem ultracrvenih — nevidljivih zrakova, ali dotle, on apeluje da se komandanti i štabovi vežbaju u iskorišćenju već postojećih sredstava — PA reflektora.

*

Mi potpuno delimo mišljenje ovog pisca i naročito ističemo zastarelo shvatanje po pitanju pravilne upotrebe PA reflektora u savremenom ratu, a koje se često odražava u tome da se PA reflektori ne smeju upotrebljavati na frontu, već samo u pozadini, jer otkrivaju raspored trupa, itd. Gornji primeri jasno pokazuju od kolike koristi mogu biti pravilno upotrebljeni reflektori pri odbrani reke, u manevarskoj odbrani, u napadu, kao i to da je 6 reflektora na diviziju dovoljno za izvršenje svakog noćnog zadatka. S obzirom na sve veći razvoj tehnike za noćna protivionska gazdanja bez reflektora izlazi da će u mnogim situacijama PA reflektori biti od veće opšte koristi na frontu nego u pozadini.

M. P.

202 Major Edi Bauer: POMORSKO VAZDUHOPLOVSTVO — GLAVNI ADUT AMERIČKE STRATEGIJE

Članak majora Bauera u časopisu »Interavia«¹⁾ donosi jedno razmatranje o pomorskom vazduhoplovstvu sa nosača aviona, sa dužim izlaganjem o izgradnji nosača aviona, njihovoj upotrebi i perspektivi. U početku članka pisac iznosi izvesna neslaganja između rukovodećih faktora kopnenog i pomorskog vazduhoplovstva u po-

gledu prioriteta programa izgradnje projektovanih nosača aviona s jedne, i bombardera »B-36« s druge strane. U periodu 1949—1952 taj prioritet je sa uspehom zadržavalo kopнено vazduhoplovstvo.

Tek pre nekoliko meseci počelo je poznato brodogradilište u Njuport Njuzu da gradi nosač aviona od 59.900 tona, jedan od najvećih nosača aviona na svetu. Program izgradnje nosača aviona ove klase ne zaustavlja se samo na ovom jedinom brodu, nego predviđa da se do 1961 go-

¹⁾ Der Luftarm der Flotte, eine Trumpfkarte der amerikanischen Strategie, von Major im GSt. Eddy Bauer, *Interavia*, sveska 5, 1952.

dine izgradi još 9 ovakvih brodova, od kojih bi 3 posljednja bila na atomski pogon. Do danas još niko od pretstavnik kopnenog vazduhoplovstva nije uložio protest zbog ovog programa.

Zasada su poznate samo izvesne pojediniosti ovog nosača aviona koji će nositi ime »Džems Forestal«, kao: dužina 317 m, širina 76,8 m, pogonske mašine jačine od 260.000 KS i maksimalna brzina 33 čvora (63 km) na čas, dakle više od najbržeg preookeanskog putničkog parobroda.

Spoljašnji oblik novog nosača aviona potseća na engleski nosač aviona »Fjurios« i na poslednje tipove nosača aviona japanske mornarice iz Drugog svetskog rata, čiji je krov bio potpuno slobodan, tj. bez uobičajenih »ostrva« sa strane (komandni most, dimnjak i artiljerisko naoružanje). Sve je iščezlo ispod krova broda tako da po celoj svojoj dužini i širini brod može da prima avione bez opasnosti da će se sudariti sa nekim od njegovih »ostrva« na krovu.

Ovakav krov nosača aviona imaće tri piste: jednu srednju, po celoj dužini (317 m), za poletanje i sletanje bombardera, i dve sa strane, za lovačke avione. Krov treba da izdrži dejstvo pogodaka srednjih bombi i sletanje i manevar bombardera težine oko 60 tona, kao što je bombarder »B-29«.

Za olakšanje poletanja postojaće startni raketni uređaji i katapulte. Zasada se ne zna tačno koliko će ovaj nosač moći da primi aviona, dok se zna da nosači klase »Midvej« (45.000 tona) mogu poneti oko 150 jednomotornih ili 82 dvomotorna aviona. Ovde se ne bi mogla upotrebiti prosta računica da na svakih 300 tona brodskog prostora dolazi po jedan avion, pošto se ovo odnosi na avione težine 5—8 tona, dok su moderni avioni na mlazni pogon znatno teži (naprimer, avion Lokid P2 V-5 »Neptun« čija težina iznosi 25—35 tona).

Pisac članka dalje podvlači značaj koji američki admiralitit pridaje nosačima aviona. Na 23 borbene jedinice, koje čine jezgro američke flote (4 bojna broda klase »Ajova« od 45.000 tona i 19 teških i lakih krstarica) i koje su podeljene po eskadrama na Pacifiku, Atlantiku i Sredozemlju, dolazi 29 nosača aviona.

Ovo su modernizovani nosači aviona iz Drugog svetskog rata sem jednog, klase »Oriskani« koji je spušten u more 13 oktobra 1945 godine, posle kapitulacije Japana. Tada se još nije znalo šta će se raditi sa ovim džinovskim brodom dužine

271 m. Posle kratkog kolebanja, odlučeno je da se svi nosači aviona ove klase kao i oni ranije, modernizuju, odnosno opreme poslednjim tehničkim novinama u vezi sa ratnim iskustvima. Ovi nosači aviona znatno se razlikuju od ranijih. Dok je kod ranijih tipova PA naoružanje, koje se sastojalo od 8 PA topova 127 mm, bilo smešteno na krovu (po 2 topa u kupoli), dotle su sva PA oruđa modernizovanih nosača aviona smeštena sa strane i pozadi, nešto niže od krova.

Preduzete mere za modernizovanje čitavog niza nosača aviona različitih klasa ukazuju na to da kada bude gotov »Džems Forestal« neće biti jedini opremljen poslednjim tehničkim novinama, nego će pored njega biti još znatan broj takvih nosača, istina manjih, klase »Midvej« i »Eseks«. Pored ovih najvećih nosača aviona računa se još na 83 nosača manje nosivosti — izrađenih posle 1941 godine. Ukupno se ceni da će SAD imati oko 102 nosača aviona razne tonaže, sa približno 6.000 aviona.

Postavlja se pitanje, kakvu bi ulogu mogla odigrati ovakva ogromna pomorska i vazдушna armada u slučaju jednog trećeg svetskog rata? Već u Drugom svetskom ratu saveznički nosači aviona bili su odlučujući faktor u borbi protiv podmornica admirala Denica. U vremenu od 15 juna 1943 do 8 maja 1945 godine uništeno je od strane aviona sa nosača 60 podmornica. Jedan jedini nosač aviona od 7.800 tona uništio je sa svoja 32 aviona 9 podmornica.

U američkom ministarstvu rata ova iskustva se nisu zaboravila. Imajući u vidu ruske pretnje sa 250 do 300 podmornica, prišlo se izgradnji i modernizovanju nosača aviona (podmornice koje Rusi grade u serijama su nemačkog tipa »XXI«).

Za dejstvo protiv podmornica nosači nose specijalne avione sa velikim radijusom dejstva, opremljene najmodernijim radarskim uređajima za pronalaženje podmornica i pri dubinskim vožnjama, dejstvujući na njih u velikim dubinama pomoću »sonor« bombi. Glavni pretstavnik ovih aviona za dejstvo protiv podmornica je »Gruman AF2S« sa klipnim motorom, brzinom oko 563 km/čas i težinom 11,5 tona.

Uloga i zadaci nosača aviona proizlaze iz mogućnosti dejstva i akcija verovatnog protivnika. Opšte je poznata stvar, kaže pisac, da će se ruske akcije usmeriti više na kopno i da ruska flota nije u stanju da se suprotstavi floti SAD i En-

gleske na većini svetskih mora. Zbog toga se nameće potreba za posedovanjem vrlo pokretnih snaga avijacije za dejstvo na kopnu. O dejstvu pomorskog vazduhoplovstva na kopnu stečena su dragocena iskustva u Koreji, naročito u pogledu sadejstva sa pomorskom pešadijom.

Tačno je da su nosači aviona vrlo uočljivi i primamljivi ciljevi za neprijateljsku avijaciju i brodske i obalsku artiljeriju, ali i samo naoružanje nosača govori o tome da se o toj činjenici vodi računa. Stariji tipovi nosača imaju 12 PA topova 127 mm, 72 automatska topa od 40 mm i 52 laka PA oruđa od 20 mm. Novi tipovi nosača aviona imaju 14 PA topova 127 mm, 40 PA topova 76,2 mm i 50 PA oruđa 20—40 mm. Ova PA odbrana pojačava se prema potrebi baraznom vatrom sa ostalih pomorskih jedinica, krstarica i razarača.

Za avione sa nosača pretpostavljaju se, na osnovu njihovih taktičko-tehničkih osobina, 3 sledeće mogućnosti upotrebe:

1. — strategisko bombardovanje duboke pozadine na koju bi se teško moglo dejstvovati poletanjem sa zemaljskih aerodroma. Jedan takav zadatak bio bi na primer, dejstvo teških bombardera iz Persiskog Zaliva na ciljeve u Turkestanu i Srednjem Sibiru;

2. — lovačka zaštita aviona za strategisko bombardovanje koje bi se preduzelo sa kopnenih aerodroma na Srednjem Istoku;

3. — sadejstvo sa zemaljskim jedinicama, naprimer između Severnog i Sredozemnog Mora. Za ovo je dovoljan domet svih američkih lovaca pošto otstojanje od Helgolanda do Sredozemnog Mora iznosi oko 1.000 km. Čak i kad bi Rusi doprli i do same Rajne, lovci-bombarderi sa nosača aviona sa Sredozemnog Mora mogli bi da tuku ne samo njihove prednje delove, nego i njihovu pozadinu i dotur.

Ovi zadaci pretpostavljaju za avione sa nosača dva uslova:

mogućnost prenošenja dovoljne količine bombi i,

dovoljni akcioni radijus.

Lovački avioni Gruman F7F »Tajgerket« nose 1.800 kg bombi, dok avion »Nort Ameriken AT1« »Sevidž« može da ponesu do 5 tona bombi. Novi lovački avion na mlazni pogon Gruman F9F »Panter« ima akcioni radijus oko 2.000 km sa sličnim naoružanjem kao avion F7F. Dvomotorni avion Lokid P2V »Neptun« ima akcioni radijus preko 5.000 km. Na jednoj vežbi, marta meseca 1949, avion »Neptun«

ušpeo je da sa bombama ukupne težine od 4,5 tone prevali daljinu od 3.150 km i da se ponovo vrati na svoj matični brod.

U Korejskom ratu engleski i američki avioni sa nosača pokazali su se kao vrlo efikasni i u tučenju protivničkih tenkova. Za ove ciljeve bili su snabdeveni raketnim projektilima kalibra 12,7 sm koji su poznati iz Drugog svetskog rata po uništavačem dejstvu na nemačke tenkove »Tigar«. Pored toga, oni su nosili i teške »Tajni Tin« rakete kalibra 30 sm i težine 550 kg. Danas većina američkih lovaca-bombardera sa nosača ima 8 raketa kalibra 12,7 sm i dve rakete »Tajni Tin«.

Pisac na kraju dodaje nešto i o atomskom naoružanju. Pri prvoj upotrebi atomske bombe 1945 godine, za njen transport upotrebljena je Super-tvrđava »B-29« težine 60 tona, koju nije mogao da primi nijedan tadašnji nosač aviona. Od tog vremena se mnogo štošta izmenilo u smislu tehničkog napretka. Mogućnost prenošenja atomskih bombi ukazala se i kod dvomotornih aviona tipa »Neptun« a i novoprojektovani nosač »Džems Forestal« gradi se da može da primi srednje bombardere od 60 tona. Međutim, ni na ovom se neće stati. Nove male taktičke atomske bombe uveće se u naoružanje i kod lovačkih aviona na mlazni pogon F-84 »Tanderdžet«. Iz ovoga se može zaključiti da će se upotreba atomske bombe uvesti i kod aviona pomorskog vazduhoplovstva.

U članku se naročito podvlači dejstvo aviona sa nosača na kopno, u ulozu moćnog instrumenta intervencije u slučaju agresije. Pri tome se povezuje povećanje dometa artiljerije za daljno tučenje sa bojnih brodova i saradnja aviona sa nosača sa ovom artiljerijom. Ovo nikako ne znači, kaže se dalje u članku, da je kopneno taktičko vazduhoplovstvo preživelo. Nosači aviona će se upotrebiti prema zahtevima strategije, tamo gde to situacija bude zahtevala, pored kopnenog, strategiskog i taktičkog vazduhoplovstva. Njihova upotreba ogledaće se u ofanzivi — za ostvarenje koncentracije za napad, a u defanzivi — za jačanje odbranbenih mera i zaštite od iznenadjenja. Tamo gde je ostvarenje zemaljske organizacije aerodroma teško ili čak i nemoguće, doći će do izražaja avioni sa nosača, zahvaljujući svojoj pokretljivosti, organizacionoj celini, akcionom radijusu, naoružanju i nezavisnosti u pogledu održavanja i snabdevanja naročito municijom i gorivom.

ЧИТАОЦИ!

Изашла је из штампе дванаеста свеска „Мале војне библиотеке“ **ФОРСИРАЊЕ ВЕЛИКИХ РЕКА** од потпуковника Боривоја Роцкова и мајора Франца Смолеа. У књизи су обрађени најважнији историски примери форсирања великих река, од 1717 године до краја Другог светског рата, са потребним анализама и закључцима о форсирању река у савременим условима.

Књига има 243 стране са 39 скица у тексту које су израђене у боји. Цена књиге је 180 динара.

ПОПУЛАРИШИТЕ НАША ИЗДАЊА КОД РЕЗЕРВНИХ
ОФИЦИРА НА ВЕЖБИ!

ЦЕНА 60.— ДИН.